Fum

I

La 10 august 1862 o mare mulţime de oameni se afla adunată în faţa vestitului edificiu „*Conversation*“[1] din Baden-Baden. Era o vreme minunată. Totul împrejur: copacii cu frunzişul verde, casele albe ale acestui oraş plăcut, şirurile unduioase de munţi – aveau un aer de bunăstare şi sărbătoare sub razele prietenoase ale soarelui. Pretutindeni stăruia un surîs plin de încredere şi de graţie, şi acelaşi surîs nelămurit şi luminos flutura pe toate chipurile omeneşti, bătrîne şi tinere, urîte şi frumoase. Chiar figurile cănite şi fardate ale demimondenelor pariziene nu stricau impresia generală de sinceră mulţumire şi desfătare. Panglicile şi penele pestriţe, fulgerările de aur şi de oţel de pe pălării şi voaluri îţi aminteau fără voie strălucirea însufleţită şi jocul diafan al florilor de primăvară şi al aripilor multicolore. Numai jargonul gutural franţuzesc, sec şi gălăgios, care se revărsa pretutindeni, nu putea înlocui ciripitul păsărilor şi nici nu se asemăna cu el.

De altfel, toate îşi urmau cursul firesc. Orchestra cînta în pavilion ba un potpuriu din *Traviata*, ba un vals de Strauss, ba *Spune-i,* romanţa rusească aranjată pentru instrumente

1. Prescurtare pentru *Konversationshaus*, construcţie celebră, cu săli de ruletă, de lectură, restaurant şi cafenea, loc unde se adunau vizitatorii staţiunii balneare.

de amabilul capelmaistru. Iar în sălile de joc, împrejurul meselor verzi, se îngrămădeau aceleaşi figuri cunoscute cu aceeaşi expresie, stupidă şi lacomă, uluită sau întărîtată – într-un cuvînt o expresie prădalnică, pe care frigurile jocului o întipăresc pe toate trăsăturile, chiar şi pe cele mai aristocratice. Acelaşi moşier din Tambov, cam burduhănos, îmbrăcat cu cel mai elegant prost gust, cu obişnuita lui grabă crispată şi absurdă, cu ochii ieşiţi din orbite, cu pieptul lipit de marginea mesei, fără să bage de seamă surîsul dispreţuitor al crupierilor, semăna galbeni cu mîna-i asudată în cele patru colţuri ale ruletei, chiar în momentul cînd se striga: *„Rien ne va plus !"*[1], lipsindu-se astfel de orice posibilitate de cîştig – oricît de mare i-ar fi fost şansa – ceea ce nu-l împiedica însă ca, în aceeaşi seară, să-i cînte în strună, simulînd indignarea, prinţului Coco, unul dintre celebrii şefi ai opoziţiei aristocratice, care la Paris – în salonul prinţesei Matilda[2], fiind de faţă şi împăratul – spusese aşa de drăguţ: *„Madame, le principe de la propriété est profondément ébranlé en Russie."*[3] *À l'Arbre russe*[4] se adunau de obicei scumpii noştri compatrioţi de ambe sexe. Afişau luxul, o uşoară neglijenţă în purtări, erau la curent cu moda, se salutau pompos, cu o dezinvoltură graţioasă, cum se şi cuvine unor persoane care se găsesc pe cea mai înaltă treaptă a scării intelectuale contemporane, dar, după ce se întruneau şi se

1. Nimic nu mai cade (*fr.*).
2. Matilda Bonaparte (1820-1904) – nepoata lui Napoleon I şi verişoara primară a lui Napoleon al III-lea.
3. Doamnă, principiul proprietăţii este profund zdruncinat în Rusia (*fr.*).
4. La Arborele rusesc (*fr.*).

așezau pe scaune, habar n-aveau ce să-și spună unul altuia și își omorau timpul îndrugînd verzi și uscate sau rîzînd de ieșirile vulgare, extrem de impertinente și extrem de banale, ale unui ex-literat de la Paris, măscărici și flecar, de mult răsuflat, care purta niște papuci vulgari în picioruşele sale slăbănoage și o bărbuță rară pe mutra-i scîrboasă. El debita *à ces princes russes*[1] fel de fel de nimicuri fără nici un haz, scoase din niște vechi almanahuri ale revistelor satirice *Le Charivari* și *Le Tintamarre*. Iar ei, *ces princes russes*, se tăvăleau de rîs cu recunoștință, constatînd astfel fără să vrea și zdrobitoarea superioritate a geniului străin și desăvîrșita lor neputință de a inventa ceva spiritual. Și cînd te gîndești că se afla aici toată *fine fleur*[2] a societății noastre, „și nobili, și ai modei și"[3]. Se afla aici și contele X., incomparabilul nostru diletant, o fire profund muzicală, care „zicea" dumnezeiește romanțele, deși nu știa decît să lovească halandala clapele pianului, numai cu degetul arătător, și care cînta cam în genul unui lăutar țigan de mîna a zecea sau a unui bărbier de la Paris. Nu lipsea nici irezistibilul nostru baron Z., meșter la toate: literat și administrator, orator și pehlivan. Era aici și prințul Y., prietenul religiei și al poporului, care își agonisise o avere uriașă, în vremurile fericite ale arendășiei sale la accize, cînd vînduse rachiu amestecat cu beladonă. Era de față și strălucitul general O.O., care învinsese pe careva, supusese ceva și totuși nu știa încotro s-o apuce și prin ce să atragă atenția. Apoi P.P., un grăsan amuzant, care se

1. Acestor prinți ruși (*fr.*).
2. Crema (*fr.*).
3. Citat ușor trunchiat din romanul în versuri *Evgheni Oneghin* de A.S. Pușkin.

socotește foarte inteligent și extrem de bolnav, fiind de fapt zdravăn ca un taur și prost ca o ciobotă... Acest P.P. era aproape singurul care rămăsese fidel tradițiilor glorioase de la 1840, epocii *Unui erou al timpului nostru* și contesei Vorotînskaia[1]. El își păstrase umbletul legănat pe călcîie, *„le culte de la pose"*[2] (ceea ce nici nu se poate exprima în rusește), o încetineală afectată în mișcări, o expresie de morgă somnolentă pe fața-i imobilă, veșnic parcă jignită, și obiceiul de a tăia, căscînd, vorba interlocutorilor, de a-și examina cu atenție degetele și unghiile, de a izbucni într-un rîs nazal; de a-și sălta subit pălăria de pe ceafă pe sprîncene ș.a.m.d. ș.a.m.d. Erau aici pînă și bărbați de stat, diplomați, personalități cu renume european, oameni cu judecată, buni de sfat, care își închipuiau că bula de aur fusese emisă de papă și că englezescul *„poor-tax"*[3] era un impozit *asupra* săracilor; erau aici în sfîrșit și zeloșii dar timizii adoratori ai cameliilor, tineri arbitri ai eleganței, cu splendide cărări pînă la ceafă, cu superbi favoriți pînă la umeri, îmbrăcați în costume din stofă englezească, juni crai cărora nu le lipsea nimic pentru a fi tot atît de triviali ca și faimosul flecar de la Paris; dar aceștia, fiind ruși, n-aveau deloc căutare la noi. Chiar, contesa Ș., renumita arbitră a modei și a bontonului, poreclită de limbile otrăvite „Regina viespilor" și „Meduza cu scufie", prefera – în lipsa palavragiului – pe italieni, moldoveni, „spiritele" americane, pe vioii

1. Turgheniev se referă la personajul feminin pitoresc, o doamnă promotoare de mode și foarte curtată, care figurează sub acest nume în nuvela lui V.A. Sollogub *Protipendada* (1840).
2. Cultul pozei (*fr.*).
3. Impozit în folosul săracilor (*engl.*).

secretari ai ambasadelor străine, pe nemţişorii cu fizionomie feminizată, dar prudentă, care roiau în jurul ei. Urmînd exemplul acestei contese, şi prinţesa Babette, persoana în braţele căreia a expirat Chopin (de altfel, în Europa există aproape o mie de doamne în braţele cărora şi-a dat sufletul muzicianul), şi prinţesa Annette, care ar fi fost fără cusur, dacă din cînd în cînd, ca un iz de varză care străbate prin mireasma cea mai fină de ambră, n-ar fi răzbătut năprasnic din ea o simplă spălătoreasă de la ţară; şi prinţesa Pachette care a avut un mare ghinion: soţul său căpătase o înaltă demnitate, dar dintr-o dată – *Dieu sait pourqoui*[1] – l-a bătut pe primarul oraşului şi a furat 20.000 de ruble de argint din visteria statului, în sfîrşit principesa Zizi, gata oricînd să rîdă, şi principesa Zozo, gata oricînd să plîngă, – toate îi ocoleau pe compatrioţi şi îi luau de sus... Să le lăsăm dară şi noi în pace pe aceste doamne încîntătoare şi să ne îndepărtăm de faimosul „Arbore", la umbra căruia ele îşi etalează toaletele scumpe, dar cam lipsite de gust, şi să-l rugăm pe Dumnezeu să înlăture plictiseala care le roade sufletul!

II

La cîţiva paşi de „Arborele rusesc", în faţa cafenelei Weber, şedea la o măsuţă un tînăr frumos, cam de vreo treizeci de ani, de statură potrivită, uscăţiv şi smead, cu o figură virilă, plăcută. Aplecat înainte şi rezemat cu amîndouă mîinile de baston, el stătea liniştit şi firesc, ca un om căruia nici nu-i trece prin minte că cineva l-ar putea observa

1. Dumnezeu ştie de ce (*fr.*).

și s-ar ocupa de persoana lui. Ochii săi căprui, care băteau în galben, ochi mari și expresivi, scrutau fără grabă totul în juru-i. Tînărul ba și-i mijea din pricina soarelui, ba îi ațintea deodată, cu luare-aminte, asupra vreunei figuri excentrice ce trecea pe dinaintea lui; atunci un surîs fugar, aproape copilăresc, îi înfiora mustățile subțiri, buzele și bărbia proeminentă. Purta un palton larg de modă nemțească, iar o pălărie de pîslă moale, gri, îi acoperea jumătate din fruntea lată. La prima vedere făcea impresia unui tînăr serios, de ispravă puțin cam încrezut, cum întîlnești sumedenie în lumea asta mare. Părea că se odihnea după strădanii îndelungate și se desfăta cu atît mai multă plăcere de priveliștea desfășurată în fața lui, cu cît gîndurile sale erau departe într-o lume care nu semăna deloc cu cea care-l înconjura în momentul acela. Era rus; îl chema Grigori Mihailovici Litvinov.

Trebuie să facem cunoștință cu dînsul. De aceea vă vom povesti pe scurt trecutul său, foarte simplu de altfel, fără complicații.

Fiu de fost slujbaș din breasla negustorească, el nu fusese crescut la oraș, cum ar fi fost de așteptat, ci la țară. Maică-sa se trăgea dintr-o familie boierească, fată de pension, o fire foarte bună și extrem de romanțioasă, fără a fi lipsită de energie. Mai tînără cu douăzeci de ani decît soțul ei, ea îl reeducă pe cît o ajutau puterile. Îl strămută din făgașul funcționăresc în cel moșieresc, potoli și îndulci caracterul său dur, aspru. Datorită ei, soțul începu să se îmbrace mai acătării și să se poarte cuviincios, renunță chiar la înjurături; arăta considerație pentru știință și pentru persoanele instruite, cu toate că nu lua, bineînțeles, nici o carte în mînă; se silea din răsputeri să-și țină prestigiul: ajunse să umble mai domol și să

vorbească pe un ton mai reţinut, îndeosebi despre problemele mai înalte, ceea ce-i făcea mult năduf. „Uf! Ce mai chelfăneală le-aş trage!“ îşi zicea el uneori în gînd, dar adăuga numaidecît cu voce tare: „Da, fără îndoială... rămîne de discutat!“ Mama lui Litvinov introduse în casă obiceiuri europeneşti: nu-şi tutuia servitorii şi nu îngăduia nimănui să se ghiftuiască la masă. Cît priveşte proprietatea lor, nici ea însăşi, nici soţul său nu fură în stare s-o scoată la capăt cu ea. Moşia rămăsese demult părăginită. Era însă întinsă, avea felurite terenuri arabile, păduri şi un iaz, pe malul căruia fusese odinioară o fabrică mare, înfiinţată de un boier zelos, dar zăpăcit. Fabrica prosperase pe mîna unui neguţător pişicher, dar se părăduise cu totul sub conducerea unui cinstit arendaş neamţ. Doamna Litvinova era mulţumită că măcar nu-şi ruinase avutul şi nu făcuse datorii. Avea din nenorocire o sănătate şubredă şi se stinse de oftică chiar în anul cînd fiul ei intră la universitatea din Moscova. El nu-şi isprăvi studiile din pricina unor împrejurări pe care cititorul le va afla mai încolo, nimeri în provincie, unde vegetă cîtăva vreme fără ocupaţie, fără relaţii şi aproape lipsit chiar de cunoscuţi. Găsi puţină bunăvoinţă la nobilii din districtul său, pătrunşi mai puţin de teoria occidentală cu privire la pacostea „absenteismului“ decît de convingerea proprie că „ţi-e mai aproape cămaşa de trup“ şi, graţie acestora, se trezi înrolat cu forţa în miliţie în 1855, după care fu cît pe ce să moară de tifos în Crimeea, unde stătu şase luni într-un bordei pe ţărmul Mării Putrede, fără să fi văzut în tot acest timp picior de „aliat“. Ocupă pe urmă o funcţiune electivă, legată bineînţeles de multe neplăceri, şi – silit să locuiască la ţară – prinse gust pentru agricultură. Îşi dădu însă seama că moşia mamei,

gospodărită prost şi fără vlagă de tatăl său, şubrezit de bătrîneţe, nu aducea nici o zecime din veniturile cuvenite şi că, intrînd pe nişte mîini abile şi pricepute, ea s-ar putea preface într-o mină de aur. Dar înţelese în acelaşi timp că lui îi lipseau experienţa şi ştiinţa. De aceea plecă în străinătate ca să înveţe de la azbuche agronomia şi tehnologia. Petrecu peste patru ani în Mecklemburg, în Silezia, la Karlsruhe. Vizită Belgia şi Anglia. Studie serios şi îşi însuşi multe cunoştinţe. Dar lucrurile n-au mers lesne. El însă ţinea morţiş să ducă încercările pînă la capăt. Iar acum, sigur de sine şi de viitorul lui, ca şi de ajutorul ce-l va da concetăţenilor săi, poate chiar ţării întregi, Litvinov se pregătea să se întoarcă acasă, unde îl chema cu rugăminţi şi cu implorări în fiecare scrisoare tatăl său, dezorientat cu totul de emanciparea ţăranilor, defalcarea loturilor, actele de răscumpărare, într-un cuvînt de noile rînduieli... Dar de ce se afla Litvinov la Baden?

El se găsea la Baden, fiindcă aştepta din zi în zi sosirea Tatianei Petrovna Şestova, vară de a doua şi logodnica lui. O cunoştea aproape din copilărie şi petrecuse cu dînsa primăvara şi vara în Dresda, unde fata se stabilise împreună cu mătuşă-sa. El iubea din suflet şi stima profund pe tînăra lui rudă şi, isprăvind obscura sa muncă pregătitoare, înainte de a îmbrăţişa o nouă carieră – o activitate serioasă, nu o slujbă de stat – Litvinov îi propuse, fiindu-i iubită, tovarăşă şi prietenă, să-şi unească viaţa cu viaţa lui, întru bucurie şi întristare, muncă şi odihnă, într-un cuvînt *for better for worse*[1], cum spun englezii. Tatiana consimţi, şi el se grăbi să se întoarcă la Karlsruhe, unde îi rămăseseră cărţile, lucrurile, hîrtiile... Dar de ce se afla la Baden, o să mă întrebaţi din nou?

---

1. La bine şi la rău (*engl.*).

Litvinov se găsea la Baden, fiindcă mătuşa Tatianei, Kapitolina Markovna Şestova, care o crescuse, o fată bătrînă de cincizeci şi cinci de ani, fire originală, cu suflet bun şi curat, cu idei largi, plină de abnegaţie şi jertfire de sine, *un esprit fort*[1] (îl citea pe Strauss, dar în ascuns de nepoata sa), democrată, adversară înverşunată a lumii bune şi a aristocraţiei, nu putuse rezista tentaţiei de a arunca măcar o privire fugară tocmai asupra acestei lumi într-un loc atît de la modă, ca Badenul... Kapitolina Markovna nu purta crinolină, îşi tundea scurt părul alb. Dar luxul şi pompa o tulburau în taină şi avea o cu atît mai mare plăcere să blameze şi să dispreţuiască aceste vanităţi... Cum să nu satisfaci gustul bunei bătrîne?

Iată de ce Litvinov era aşa de calm şi de nestingherit, şi de ce se uita în juru-i cu atîta siguranţă. Viaţa îi apărea limpede înainte, soarta i se lămurise; iar el era mîndru şi bucuros de soarta asta pe care o socotea ca o operă a mîinilor sale.

III

— Na, na, na! Ian te uită unde-mi erai! răcni deodată drept la urechea lui o voce piţigăiată, şi o mînă umflată îl bătu pe umăr. Litvinov îşi înălţă capul şi dădu cu ochii de unul dintre puţinii săi cunoscuţi din Moscova, un oarecare Bambaev, om simpatic, dar cît se poate de superficial. Trecut de pragul tinereţii, el avea nasul şi obrajii moi, fleşcăiţi, părul gras, zburlit şi un trup mătăhălos, vlăguit; veşnic fără leţcaie în buzunar, veşnic entuziasmat de cine ştie ce, Rostislav Bambaev bătea în

1. Liber-cugetător (*fr.*).

lung şi-n lat, fără nici un ţel, faţa mult răbdătorului nostru pămînt şi numai gura era de el!

— Aşa întîlnire zic şi eu! repetă Bambaev, căscîndu-şi ochii înecaţi de grăsime şi ţuguindu-şi buzele groase, pe care se zburleau fără rost nişte mustăţi cănite. Zi-i Baden, şi pace! Toţi se strîng aici ca gîndacii sub vatră. Cum ai picat încoace?

— Bambaev tutuia pe toată lumea.

— Am sosit de patru zile.

— De unde?

— Ce nevoie ai să ştii?

— Cum? Ce nevoie am? Dar stai, stai, poate încă n-ai auzit cine a mai sosit aici. Gubariov! El însuşi, în persoană! Asta ca să ştii! A venit din Heidelberg. Îl cunoşti fără doar şi poate?

— Am auzit de dînsul.

— Numai atît? Doamne, Doamne! Acuşi o să te ducem pe sus la dînsul. Să nu cunoşti un asemenea om! Dar iată-l şi pe Voroşilov... Ia ascultă, dragă, poate nu-l cunoşti nici pe dînsul? Am onoarea să vă recomand unul altuia. Amîndoi sînteţi nişte savanţi. El e chiar un fenix! Sărutaţi-vă!

După vorbele acestea, Bambaev se întoarse spre un tînăr frumos, cu faţa proaspătă şi trandafirie, dar cu un aer serios, care rămăsese alături în picioare. Litvinov se sculă şi, bineînţeles, nu se sărută, ci schimbă un salut uşor cu „fenixul" care – judecînd după ţinuta lui gravă – nu părea prea încîntat de această prezentare neaşteptată.

— Am zis fenix, şi nu dau înapoi, urmă Bambaev. Du-te la Petersburg, treci pe la liceul militar şi uită-te la tabloul de onoare: numele cui se află în frunte? Numele lui Semion Iakovlevici Voroşilov! Dar Gubariov, Gubariov, fraţilor! Iată la cine trebuie să alergăm, să alergăm! Eu mă închin pînă la pămînt înaintea unui asemenea om. Şi nu numai eu: toţi îl venerează, care mai de care... Cînd aţi şti ce operă compune acum... o-ho-ho!

— Şi despre ce tratează opera asta? întrebă Litvinov.

— Despre toate cele, amice... Ceva în genul lui Buckle, dar mai profund. Totul va fi rezolvat acolo şi scos în evidenţă.

— Dar tu ai citit-o?

— Nu, n-am citit-o. E chiar ceva secret, care nu trebuie divulgat. Dar de la Gubariov te poţi aştepta la orice. Da, da! Bambaev scoase un suspin şi îşi încrucişă braţele. Ce bine ar fi dacă am avea în toată Rusia încă două-trei capete ca al lui, Doamne, Doamne! Ascultă-mă pe mine, Grigori Mihailovici, cu orice te-ai fi ocupat în ultimul timp – de altfel nici nu ştiu cu ce te ocupi în genere – şi oricare ţi-ar fi convingerile (de care iarăşi habar n-am), dar ai avea multe de învăţat pe lîngă Gubariov. Păcat că stă puţin timp aici. Trebuie să profiţi de prilej. Haidem la dînsul. Fără nici o întîrziere!

Un filfizon cu păr cărămiziu frizat, cu o pălărie plată, împodobită cu o panglică bleu, care trecea pe acolo, se întoarse din mers şi, cu un zîmbet sarcastic, se uită prin lornet la Bambaev. Litvinov se înciudă.

— Ce te înflăcărezi aşa? rosti el. Parcă ai mîna un ogar pe urma vînatului. De altfel încă nici n-am prînzit.

— Dacă-i numai atît, putem lua prînzul numai-decît la Weber... tustrei... Perfect! Dar ai bani ca să plăteşti şi partea mea? adăugă el cu jumătate de gură.

— Am, dar, zău, nu ştiu dacă...

— Gata, te rog! Ai să-mi mulţumeşti, şi el va fi încîntat. Ah, Doamne, Doamne, se întrerupse singur Bambaev. Dar ăsta-i finalul din *Hernani* care se aude! O minune! *A som... mo Carlo*[1]

1. Marelui Carlo (*it.*).

...Vezi ce slab de fire-s! Mă înduioşez pe loc. Ei, Semion Iakovlevici, haidem!

Voroşilov, care rămase mai departe în aceeaşi poziţie elegantă, păstrînd un aer de demnitate, oarecum de mîndrie, îşi lăsă cu gravitate ochii în pămînt, se posomorî şi mîrîi în barbă... dar nu refuză. Iar Litvinov îşi zise: „mă rog, s-o facem şi pe asta, că tot n-avem altceva de făcut!" Bambaev îl luă de braţ şi, înainte de a intra în cafenea făcu un semn cu degetul Izabelei, cunoscuta florăreasă de pe lîngă Jockey-Club, venindu-i gust să cumpere un buchet. Dar aristocratica florăreasă nici nu catadicsi să se mişte din loc. Nu făcea să se ducă la un domn fără mănuşi, într-o vestă de catifea cu pete, cu o cravată pestriţă şi cizme scîlciate, şi pe care nu-l văzuse niciodată la Paris! Atunci Voroşilov îi făcu şi el un semn la rîndul lui. De data asta fata se apropie, iar Voroşilov, după ce alese din coşul ei un bucheţel de violete, îi aruncă un florin. Se aştepta s-o uimească prin dărnicia lui; dar ea nici nu clipi. Iar cînd bărbatul se întoarse cu spatele, florăreasa îşi strînse cu dispreţ buzele. Voroşilov era îmbrăcat cu o eleganţă aleasă, chiar cam căutată. Dar ochiul expert al pariziencei prinse numaidecît lipsa unui „şic" autentic, atît în toaleta, ba chiar şi în umbletul lui, care purta pecetea unei ţinute militare, deprinse de timpuriu.

După ce intrară în salonul principal al restaurantului Weber şi după ce comandară prînzul, amicii noştri se porniră pe discuţie. Bambaev începu, cu însufleţire şi în gura mare, să ridice în slavă meritele lui Gubariov; dar tăcu peste puţin timp, căci – răsuflînd şi mestecînd zgomotos – dădea de duşcă pahar după pahar. Voroşilov bău şi mîncă puţin, în silă parcă şi, după ce-l cercetă pe Litvinov cu privire la felul ocupaţiilor sale, se

apucă să-şi expună părerile proprii... şi nu atît în legătură cu aceste ocupaţii, cît în genere despre fel de fel de „chestiuni"... Deodată se învioră şi îşi luă avînt, accentuînd ferm şi tranşant fiecare cuvînt, fiecare literă, ca un tînăr şi brav cadet la examenul de absolvire, gesticulînd mereu, dar în contratimp. Clipă de clipă devenea tot mai elocvent şi mai dezgheţat. De altfel nimeni nu-l întrerupea. Parcă citea o disertaţie sau o lecţie. Numele savanţilor contemporani, însoţite de data precisă a naşterii sau a decesului fiecăruia dintre dînşii, titlurile broşurilor de curînd apărute, şi mai cu seamă o bogată nomenclatură se revărsau cu îmbelşugare din gura lui, procurîndu-i o supremă satisfacţie, care se reflecta în ochii săi învăpăiaţi. Voroşilov dispreţuia tot ce era vechi şi preţuia doar crema ştiinţei, cele mai proaspete descoperiri ale ei. Era o încîntare pentru dînsul de a cita – chiar şi fără rost – cartea unui oarecare doctor Zauerbengel asupra închisorilor din Pennsylvania sau articolul despre *Vede* şi *Purana* din ultimul număr al revistei *Asiatic Journal*[1] (pronunţa „giornăl", deşi nu ştia nici o boabă englezeşte). Litvinov îl tot asculta, dar pas să-i descopere adevărata specialitate! Ba vorbea de rolul rasei celtice în istorie, ba se avînta în lumea veche şi îşi spunea părerea asupra marmorelor din Egina sau se ocupa stăruitor de predecesorul lui Fidias, sculptorul Onatas, căruia îi schimonosea numele în Ionatan, dînd astfel expunerii sale o tentă cînd biblică, cînd americană. Ba dintr-un salt ajungea la economia politică şi îl califica pe Bastiat drept imbecil şi buştean, „de aceeaşi teapă ca şi Adam

1. Indubitabil, este vorba de revista englezească *The Asiatic Journal and Monthly Register for British India and its Dependencies*, fondată în 1840.

Smith şi toţi fiziocraţii". „Fiziocraţii... repetă cu voce scăzută după dînsul Bambaev. Aristocraţii ?" De altfel, Voroşilov stîrni o expresie de mirare pe faţa aceluiaşi Bambaev, aruncînd în treacăt lui Macaulay epitetul de scriitor retrograd şi depăşit în domeniul ştiinţific. Cît priveşte pe Gneist şi Riehl, el declară că făcea să fie doar pomeniţi şi ridică din umeri. Bambaev ridică şi el îndată din umeri. „Debitează toate acestea pe nerăsuflate, fără nici un motiv, faţă de lume străină, într-o cafenea, îşi zise Litvinov, privind părul blond, ochii limpezi şi dinţii albi ai noii sale cunoştinţe (îl impresionau mai ales dinţii albi ca zahărul şi mîinile lui cu gesturi dezordonate). Şi nu zîmbeşte măcar o dată !... Totuşi pare băiat bun şi fără pic de experienţă..." Voroşilov se linişti în cele din urmă. Vocea lui tinerească, stridentă şi răguşită, ca glasul unui cocoşel, se curmă scurt. De altfel, Bambaev începuse să declame versuri şi mai-mai să izbucnească în lacrimi – ceea ce păru de-a dreptul scandalos unei familii de englezi instalaţi la o masă vecină şi stîrni chicoteli la masa de alături, unde două femei de moravuri uşoare prînzeau în compania unui june tomnatec, cu perucă liliachie. Chelnerul aduse nota ; prietenii plătiră.

— Acum, exclamă Bambaev, sculîndu-se greoi de pe scaun, o ceaşcă de cafea şi s-o pornim ! Iată Rusia noastră, adăugă el din prag, arătînd plin de admiraţie cu mîna-i roşie spre Voroşilov şi Litvinov... Ce ziceţi ?

„Da, asta-i Rusia", se gîndi Litvinov. Cît priveşte pe Voroşilov, care îşi recăpătase înfăţişarea plină de demnitate, el se mulţumi doar să surîdă condescendent şi bătu uşor, milităreşte, din călcîie.

Peste vreo cinci minute toţi trei urcau scara hotelului, unde locuia Stepan Nikolaevici

Gubariov... O doamnă zveltă, de statură înaltă, cu o voaletă îngustă, neagră, la pălărie, scobora pe aceeaşi scară. Cînd îl observă pe Litvinov, se întoarse brusc spre dînsul şi se opri o clipă, ca împietrită de uimire. Faţa ei se îmbujoră fulgerător şi pe urmă păli tot atît de repede sub reţeaua deasă de dantelă. Litvinov însă n-o băgă în seamă, iar doamna zbură parcă în jos pe treptele late, şi mai iute decît înainte.

IV

— Vi-l prezint pe Grigori Litvinov, rus get-beget, băiat bun, exclamă Bambaev, prezentîndu-l pe Litvinov unui bărbat scund, cu înfăţişare de moşier, în ţinută de dimineaţă (purta un surtuc scurt, descheiat la gît, pantaloni gri şi papuci de casă), care se afla în mijlocul unei camere luminoase, frumos mobilate. Dînsul e! adăugă Bambaev, adresîndu-se lui Litvinov. Iată-l în carne şi oase. Ştiţi cine-i? Gubariov în persoană.

Litvinov măsură curios din cap pînă-n picioare pe „Gubariov în persoană". La prima aruncătură de ochi nu găsi la dînsul nimic extraordinar. Văzu în faţa lui un domn cu o înfăţişare respectabilă şi cam neroadă, holbat, botos, cu fruntea lată şi barbă mare, cu grumazul puternic, care-şi aţintea stăruitor în jos privirile piezişe. Acest domn zîmbi cu toată gura şi mormăi doar: „Mda... prea bine... încîntat!", pe urmă îşi duse mîna la barbă şi, înturnînd spatele lui Litvinov, făcu cîţiva paşi încoace şi încolo pe covor, cu mersul lui ciudat, legănat, de parcă ar fi căutat să se furişeze. Gubariov avea obiceiul să se plimbe mereu înainte şi înapoi prin cameră, trăgîndu-şi şi scărpinîndu-şi

din cînd în cînd barba cu vîrful unghiilor sale lungi și tari. În afară de Gubariov se mai găsea în încăpere o doamnă de vreo cincizeci de ani, într-o rochie de mătase ponosită, cu o figură extraordinar de mobilă, galbenă ca lămîia, cu perișori negri pe buza de sus și cu ochi vioi, gata parcă să-i sară din orbite, iar un domn îndesat ședea într-un colț, încovoiat de șale.

— Ei bine, stimată Matriona Semionovna, începu Gubariov, adresîndu-se acestei doamne fără să socotească necesar a i-l recomanda pe Litvinov. Și cum ziceați?

Doamna (se numea madame Suhancikova, era o văduvă săracă, fără copii, care de doi ani se muta de colo-colo) își urmă numaidecît povestirea cu o rară și îndrăcită volubilitate:

— Și, cum vă spuneam, el se prezintă la prinț cu aceste cuvinte: „Excelență, cu rangul și cu titlul ce-l aveți, zice, ar fi o nimica toată pentru dumneavoastră să-mi ușurați necazurile. Nu puteți, zice, trece cu vederea puritatea vederilor mele! E admisibil oare ca în secolul nostru să fie prigonit cineva pentru convingerile sale?“ Și ce credeți că a făcut prințul, acest demnitar atît de înalt și așa de cultivat?

— Ce-a făcut? întrebă Gubariov, aprinzîndu-și îngîndurat o țigară.

Doamna se îndreptă de spate și își întinse înainte mîna dreaptă osoasă, împungînd cu degetul arătător:

— Își chemă lacheul și-i spuse: „Dezbracă-l numaidecît pe omul acesta de redingotă și ia-ți-o. Ți-o dăruiesc“.

— Și lacheul l-a dezbrăcat? întrebă Bambaev, plesnind din palme.

— L-a dezbrăcat și i-a luat redingota. Și asta a făcut-o însuși prințul Barnaulov, faimosul bogătaș,

înaltul dregător înzestrat cu depline puteri, reprezentantul guvernului! Te poţi aştepta la orice după una ca asta!

Trupul puţintel al doamnei Suhancikova se cutremura de mînie, faţa i se crispa, pieptul firav îi înălţa năvalnic corsetul plat. Cît despre ochi, ce să mai vorbim? Parcă îi ieşeau din orbite. Asta se întîmpla, de altfel, ori de cîte ori vorbea.

— Dar e strigător la cer! exclamă Bambaev. Nici nu există pedeapsă pe măsura vinei lui!

— Hm... hm... De sus pînă jos nu-i decît putregai, remarcă Gubariov, fără să-şi ridice vocea. Aici n-are nici un rost pedeapsa... aici se cere... cu totul altă măsură.

— Dar oare-i adevărat? zise Litvinov.

— Dacă-i adevărat? izbucni Suhancikova. Nici prin gînd să nu-ţi treacă să te îndoieşti, nici prin gînd... Rosti aceste vorbe cu atîta putere, încît parcă se frînse în două. Ţin ştirea de la cel mai serios om de pe lume. De altfel, dumneavoastră, Stepan Nikolaevici, îl cunoaşteţi: e Elistratov Kapiton. Iar el a auzit-o de la martorii oculari ai acestei scene dezgustătoare...

— Care Elistratov? întrebă Gubariov. Cel ce-a stat la Kazan?

— El în persoană. Eu ştiu, Stepan Nikolaici, că au umblat pe socoteala lui zvonuri precum că ar fi luat bani de la nişte antreprenori sau podgoreni. Şi cine crezi că le-a răspîndit? Pelikanov! Iar pe Pelikanov poţi să-l crezi? Toată lumea ştie că el nu-i nici mai mult, nici mai puţin decît un spion!

— Daţi-mi voie, Matriona Semionovna, exclamă Bambaev. Sînt doar prieten cu Pelikanov. Cum puteţi să spuneţi că-i spion?

— Da, spion, şi gata!

— Zău, daţi-mi voie, pentru numele lui Dumnezeu...

— Spion, în carne şi oase! răcni doamna Suhancikova.

— Ba deloc, ascultaţi-mă pe mine, zbieră la rîndul său Bambaev.

— Ba-i spion, spion! repeta întruna Suhancikova.

— Pentru nimic în lume! Dar dacă l-aţi fi numit pe Tenteleev, n-aş fi avut nimic împotrivă! mugi Bambaev.

Doamnei Suhancikova i se tăie răsuflarea.

— Despre el ştiu din cea mai sigură sursă, urmă Bambaev cu tonul său obişnuit, că, fiind chemat la ohrană, s-a aruncat în genunchi la picioarele contesei Blasenkrampf, scîncind: „Salvaţi-mă! Puneţi o vorbă pentru mine!" Pe cînd Pelikanov nu s-ar fi înjosit niciodată în halul acesta.

— Hm... Tenteleev... mormăi Gubariov, asta... asta trebuie notat.

Doamna Suhancikova ridică dispreţuitor din umăr.

— Ce mi-i unul, ce mi-i altul, zise ea, dar despre Tenteleev ştiu o anecdotă şi mai şi. El se purta ca un tiran oribil cu iobagii săi, după cum ştiţi prea bine, deşi îşi lua aere de emancipat. Într-un rînd, se afla la Paris, în salonul unor cunoscuţi, cînd intră acolo doamna Beecher-Stowe... aia, ştiţi, *Coliba unchiului Tom*. Tenteleev, ca om straşnic de vanitos, rugă pe stăpînul casei să-l prezinte scriitoarei. Cum îi auzi numele, scriitoarea izbucni: „Cum? Îndrăzneşte să pretindă a face cunoştinţă cu autoarea *Unchiului Tom*? Lipseşte din faţa mea!" Şi harşt! îi arse o palmă peste obraz. Şi ce credeţi? Tenteleev, şi-a luat pălăria şi a şters-o cu coada între picioare.

— Mi se pare că exagerezi, făcu Bambaev. „Lipseşte din faţa mea!" i-a spus într-adevăr. Asta aşa-i! Dar de pălmuit, nu l-a pălmuit.

— Ba i-a tras o palmă ! i-a tras o palmă, repetă febril Suhancikova. N-am obiceiul, să îndrug verzi și uscate. Uf, și sînteți prieten cu asemenea oameni !

— Dați-mi voie, dați-mi voie, Matriona Semionovna, niciodată nu l-am socotit pe Tenteleev ca un amic intim al meu ; eu am vorbit despre Pelikanov.

— Dacă nu v-o fi prieten Tenteleev, o fi altul : de pildă Mihneev ...

— Dar ce-o mai fi făcut și ăsta ? întrebă neliniștit Bambaev.

— Cum ? Parcă n-ați ști. Zbiera în gura mare pe bulevardul Voznesenski că toți liberalii, cică, ar trebui băgați la pușcărie. Iar cînd un fost camarad de școală, sărac bineînțeles, l-a întrebat într-o zi : „Pot să prînzesc la tine ?“, acesta i-a răspuns : „Imposibil, dragă. Azi am doi conți la dejun. Umblă sănătos !“

— Zău că asta-i o calomnie ! izbucni Bambaev.

— Auzi : calomnie ! Calomnie ! Mai întîi contele Vahruşkin, care a dejunat de asemeni la Mihneev al dumneavoastră...

— Contele Vahruşkin e văr primar cu mine, intră în vorbă îmbufnat Gubariov ; totuși nu-l primesc în casa mea. Dar s-o lăsăm baltă.

— În al doilea rînd, urmă smerit doamna Suhancikova, înclinîndu-și capul spre Gubariov, însăși Praskovia Iakovlevna[1] mi-a spus toate acestea.

— Ați și găsit pe cine să vă întemeiați. De altfel, ea și Sarkizov sînt cei mai mari mincinoși !

---

1. Aluzie la Avdotia Iakovlevna Panaeva, scriitoare, căsătorită cu criticul I. Panaev și devenită ulterior soția lui N.A. Nekrasov. Inițial, în manuscris, figura cu prenumele Avdotia.

— Ba s-avem iertare, Sarkizov într-adevăr e un mincinos și jumătate, el a sustras chiar giulgiul de pe cadavrul tatălui său. În privința asta nu mă pun împotrivă. Cît privește pe Praskovia Iakovlevna, ce deosebire! Gîndiți-vă numai cît de nobil s-a despărțit de soțul său. Dar dumneavoastră, desigur, sînteți totdeauna gata...

— Destul, destul! o întrerupse Bambaev. Să lăsăm toate aceste bîrfeli și să ne ocupăm de lucruri mai înalte.

Știți doar că-s om de principii vechi. Ați citit *Mademoiselle de la Quintinie*?[1] O minune! Și e în deplină concordanță cu principiile domniei-voastre!

— Eu nu mai citesc romane, răspunse sec și tăios doamna Suhancikova.

— De ce?

— Fiindcă acum nu-i vremea romanelor. N-am decît un singur lucru în cap: mașinile de cusut.

— Ce mașini? o întrebă Litvinov.

— Mașini de cusut, de cusut. Toate femeile trebuie azi să-și facă rost de mașini de cusut și să constituie o asociație. În chipul acesta își vor cîștiga pîinea cea de toate zilele și vor ajunge dintr-o dată independente. Alt chip de emancipare pentru ele nu există. Asta-i o chestiune socială de cea mai mare importanță. M-am ciondănit pe tema ei cu Boleslav Stadnițki, care-i un om minunat, dar prea ia ușor lucrurile astea. Rîde de toate... Un imbecil!

Va veni vremea ca toți să dea socoteală; li se va cere tuturor să răspundă, rosti încet Gubariov cu un ton jumătate sentențios, jumătate profetic.

— Da, da, repetă Bambaev. Vor da socoteală, tocmai așa. Dar ce zici, Stepan Nikolaevici, adăugă el, scoborînd vocea, lucrarea înaintează?

---

1. Roman la modă aparținînd scriitoarei franceze George Sand (1804-1876).

— Strîng material, răspunse Gubariov, cu sprîncenele încruntate şi, adresîndu-i-se lui Litvinov, care începuse să ameţească din pricina acestui ghiveci de nume necunoscute, de furia asta de bîrfeli, îl întrebă cu ce se ocupă.

Litvinov îi satisfăcu curiozitatea.

— A! Vasăzică-i vorba de ştiinţele naturale. E un lucru util, ca şcoală; dar numai ca şcoală; nu ca scop. Scopul trebuie să fie... hm... trebuie să fie altul. Dar, daţi-mi voie să vă întreb, ce păreri aveţi?

— Cum? Ce păreri?

— Adică, cum să zic, care sînt convingerile dumneavoastră politice?

Litvinov zîmbi:

— La drept vorbind, eu n-am convingeri politice.

Domnul cel bine legat, care şedea în colţ, auzind vorbele acestea, ridică brusc capul şi îl privi lung pe Litvinov.

— Cum aşa? rosti cu o blîndeţe afectată Gubariov. Nu v-aţi gîndit niciodată, sau aţi şi ajuns blazat?

— Cum să vă spun? Mi se pare că pentru noi, ruşii, e prematur să avem convingeri politice sau să ne închipuim că le avem. Notaţi că eu dau cuvîntului „politic" înţelesul pe care îl are de drept şi care...

— Aha! Dumneavoastră sînteţi dintre aceia care nu se cred copţi la minte, rosti cu aceeaşi blîndeţe Gubariov şi, apropiindu-se de Voroşilov, îl întrebă dacă citise broşura ce i-o dăduse.

Voroşilov, care spre surprinderea lui Litvinov nu rostise nici un cuvinţel de la sosire, ci numai îşi încrunta sprîncenele şi îşi rotea ochii semnificativ (de altfel, îndeobşte, el ori ţinea discursuri, ori tăcea tot timpul), îşi trase milităreşte umerii înapoi, bătu din călcîie şi făcu un gest afirmativ cu capul.

— Ei, ce ziceţi? Aţi rămas mulţumit?

— Da, cît priveşte principiile de bază; nu-s de acord însă cu deducţiile.

— Mda... Totuşi Andrei Ivanovici mi-a lăudat broşura asta. Să-mi arăţi mai tîrziu obiecţiile.

— Cum ordonaţi? În scris?

Gubariov rămase vădit surprins. Nu se aştepta la întrebarea asta. Totuşi după un moment de gîndire răspunse:

— Fie, în scris! Dar cu acest prilej v-aş ruga să-mi expuneţi şi ideile dumneavoastră... asupra... asupra cooperaţiei.

— Cum porunciţi? După metoda Lassalle sau după aceea a lui Schulze-Delitsch?

— Hm... după amîndouă. În chestia asta, se-nţelege, lucrul principal pentru noi, ruşii, este mai cu seamă, latura financiară. Apoi vine artelul ca germene... Totul trebuie cercetat şi aprofundat. Pe urmă se cuvine să avem în vedere lotul ţărănesc...

— Dar dumneavoastră, Stepan Nikolaici, ce părere aveţi asupra numărului de deseatine ce s-ar cuveni ţăranilor? întrebă Voroşilov cu o respectuoasă delicateţă în glas.

— Mda... Dar obştea? rosti cu un adînc înţeles Gubariov şi, după ce-şi muşcă o şuviţă din barbă, rămase cu privirea aţintită la piciorul mesei. Obştea... Vă daţi seama? Ce cuvînt mare! Apoi ce înseamnă aceste incendii... aceste măsuri oficiale împotriva şcolilor de duminică, a caselor de citire, a revistelor? Apoi refuzul ţăranilor de a semna învoielile cu foştii lor stăpîni... şi, în sfîrşit, ce ziceţi despre cele ce se petrec în Polonia? Nu vedeţi unde duc toate acestea? Nu pricepeţi... hm... că noi... trebuie să ne contopim acum cu poporul şi să-i cunoaştem părerile? Un fel de agitaţie surdă, aproape veninoasă, îl cuprinse brusc

pe Gubariov. Faţa i se întunecă. Respira cu greu. Rămase însă mai departe cu ochii în pămînt, muşcîndu-şi barba...

— Evseev e un ticălos! izbucni deodată doamna Suhancikova, căreia Bambaev, din consideraţie faţă de gazdă, îi şoptea ceva cu jumătate de gură. Gubariov se răsuci scurt pe călcîie şi începu să măsoare iarăşi odaia în lung şi-n lat.

Se strînseră şi alţi musafiri: spre sfîrşitul serii salonul era aproape plin. Printre noii oaspeţi era şi domnul Evseev, atît de crud caracterizat de doamna Suhancikova cu puţin mai înainte. Ea se întreţinu foarte cordial cu dînsul şi îl rugă s-o conducă acasă. Mai sosi şi un oarecare Pişcialkin, un arbitru ideal în tărăşeniile dintre moşieri şi ţărani, unul dintre acei oameni de care poate avea realmente nevoie Rusia, o persoană mărginită, puţin instruită şi lipsită de talente, dar conştiincioasă, răbdătoare şi cinstită. Ţăranii lui îl adorau; iar el însuşi era plin de respect faţă de propria sa fiinţă, ca faţă de o personalitate vrednică de toată consideraţiunea. Veniră şi nişte ofiţeraşi, care se repeziseră în Europa pe vremea scurtului lor concediu, bucuroşi să se distreze – cu prudenţă bineînţeles şi fără a-şi izgoni din cap amintirea comandantului de regiment – cu nişte oameni de spirit, şi chiar puţin periculoşi. Se mai aflau aici doi studenţi (cam slăbănogi) din Heidelberg: unul privea totul cu dispreţ, iar celălalt se cutremura de rîs... amîndoi se simţeau însă destul de stingheriţi. După aceştia se strecurase în salon un francez, *p'tit jeune homme*[1], neîngrijit, sărăcuţ, prostuţ... În cercul camarazilor săi, comis-voiajori, era vestit pentru faptul că se îndrăgosteau de dînsul contese rusoaice; el însă umbla mai mult

1. Un tinerel (*fr.*).

după o masă pe socoteala altora. În sfîrşit îşi făcu apariţia unul Tit Bindasov, în aparenţă un student guraliv, de fapt un şarlatan şi un potlogar, terorist după vorbă, agent poliţienesc după fire, amicul precupeţelor rusoaice şi al femeilor uşoare de la Paris, pleşuv, beţivan, fără un dinte în gură. Venise îmbujorat la faţă şi dezgustător, că îşi lăsase ultimul creiţar la „canalia de Benazit", cînd de fapt cîştigase acolo şaisprezece florini... Într-un cuvînt se strînsese lume multă. Era extrem de curios respectul cu care toţi i se adresau lui Gubariov, ca unui mentor sau şef; îi arătau îndoielile lor şi se supuneau orbeşte judecăţii sale. Iar el răspundea printr-un mîrîit, trăgîndu-se de barbă, rotindu-şi ochii sau rostind frînturi de cuvinte fără sens şi fără legătură care erau îndată prinse din zbor şi socotite drept expresia celei mai înalte înţelepciuni. Gubariov se amesteca rar în discuţie; în schimb ceilalţi urlau cît îi ţinea gura. Adesea trei sau patru musafiri răcneau de-a valma timp de zece minute şi rămîneau toţi încîntaţi, înţelegîndu-se perfect între dînşii. Conversaţia se prelungi dincolo de miezul nopţii distingîndu-se, ca de obicei, prin abundenţa şi varietatea subiectelor.

Astfel doamna Suhancikova vorbi de Garibaldi şi de un oarecare Karol Ivanovici, biciuit de oamenii săi din curte, de Napoleon al III-lea, de munca femeilor, de negustorul Pleskaciov care lăsase să moară de foame douăsprezece muncitoare, căpătînd în schimb o medalie „Pentru merit"... Nu uită nici proletariatul, şi nici pe prinţul georgian Ciucceulidzev care şi-a împuşcat nevasta cu tunul, precum nici viitorul Rusiei. Pişcialkin vorbi şi el despre viitorul Rusiei, despre concesionarea unora dintre veniturile statului, despre semnificaţia naţionalităţilor şi mai cu seamă despre oroarea lui faţă de platitudini. Deodată Voroşilov nu se

mai putu stăpîni şi, într-un suflet, mai-mai să se înece, îi cită pe Draper, Virchow, pe domnul Şelgunov, Bichat, Helmholtz, Stahr, Stúr, Reumont, pe fiziologul Johann Müller, pe istoricul Johan Müller (pe care, evident, îi confunda), pe Taine, Renan, pe domnul Şciapov, şi după dînşii pe Thomas Nash, Peele, Green... „Cam ce mîncare de peşte or fi fiind şi ăştia?" bodogăni uluit Bambaev. „Sînt predecesorii lui Shakespeare. Ţin de dînsul ca ramificaţiile Alpilor de Mont Blanc! izbucni cu glas tare Voroşilov şi trecu de asemenea la viitorul Rusiei. Bambaev dezbătu şi el viitorul Rusiei pe care îl zugrăvi chiar în culori trandafirii. Muzica rusă îi aţîţa îndeosebi entuziasmul; vedea în ea ceva „grandios" şi drept dovadă atacă o romanţă de Varlamov. Dar vociferările generale îl întrerupseră, spunîndu-i că de fapt „cînta *Miserere* din *Trovatore* şi, încă înfiorător de prost". În învălmăşeală un ofiţeraş se apucă să înjure literatura rusă, un altul recită cîteva versuri din *Iskra*[1] ; iar Tit Bindasov proceda şi mai simplu, declarînd că toţi aceşti potlogari ar trebui stîlciţi în bătaie şi basta! fără a determina cine anume erau aceşti potlogari. Nu puteai respira de atîta fum de ţigară. Toţi erau toropiţi de zăduf, răguşiseră, ochii li se tulburaseră, sudoarea le curgea şiroaie pe faţă. Sticle de bere rece apăreau şi se mistuiau ca prin farmec. „Ce naiba spuneai?" întreba unul. „Mă rog, cu cine discut?" întreba un altul. Şi în tot acest vacarm înăbuşitor, Gubariov se plimba ca şi înainte legănîndu-se fără încetare, în timp ce-şi mîngîia barba, ba trăgînd cu urechea la afirmaţiile unuia, ba aruncînd cîte un cuvînt... Şi fiecare îşi dădea seama că el era alfa şi omega – nu numai stăpînul casei, ci, şi personajul principal...

1. Revistă satirică ilustrată, editată la Petersburg între 1859 şi 1873.

Pe la zece Litvinov simţi, o cumplită durere de cap. Ieşi pe furiş, fără să fie observat, folosindu-se de o puternică explozie a tumultului general; doamna Suhancikova îşi aduse aminte de o nouă ispravă a contelui Barnaulov: cît pe ce era să ordone tăierea urechii cuiva.

Proaspătul aer al nopţii mîngîia plăcut faţa îmbujorată a lui Litvinov şi, cu o adiere înmiresmată, îi răcorea buzele uscate. „Oare ce-i asta? îşi zise, mergînd pe-o alee întunecoasă. La ce spectacol am asistat? De ce s-au întrunit oamenii aceia? De ce au zbierat, s-au batjocorit, s-au opintit în halul ăsta? Ce rost au toate acestea?" Litvinov ridică din umeri şi se îndreptă spre cafeneaua Weber, luă un jurnal şi comandă o îngheţată. În gazetă se dezbătea chestiunea italiană; iar îngheţata era detestabilă. În clipa cînd Litvinov se pregătea să plece acasă, se apropie de dînsul un necunoscut, purtînd o pălărie cu boruri late, îl întrebă în ruseşte: „Nu vă deranjez?" şi se aşeză la masa lui. După ce îl cercetă atent pe necunoscut, Litvinov îşi dădu seama că era domnul solid care se pitise într-un ungher la Gubariov, de unde îl privise aşa de stăruitor cînd venise vorba de convingerile politice. Tot timpul serii domnul acesta nu deschisese gura; iar acum, după ce se aşeză lîngă Litvinov şi îşi scoase pălăria, se uita la dînsul cu o privire prietenoasă şi puţin tulburată.

V

— Domnul Gubariov, începu el, la care am avut plăcere să vă văd astăzi, nu m-a prezentat. De aceea, dacă-mi daţi voie, am să mă prezint singur: mă numesc Potughin, consilier civil în

retragere. Am făcut serviciu la Ministerul de Finanţe din Petersburg. Nădăjduiesc că purtarea mea n-o să vă pară stranie... de altfel nu-mi stă în obicei să intru în vorbă cu oameni necunoscuţi... dar cu dumneavoastră e altceva...

Aici Potughin se opri puţin cam încurcat, şi rugă pe chelner să-i aducă un păhăruţ de kirschwasser. „Pentru curaj", adăugă el surîzînd.

Litvinov examină cu o îndoită atenţie pe acest ultim personaj din noianul de cunoştinţe făcute în ziua aceea şi îşi zise numaidecît: „Acesta nu seamănă cu ceilalţi".

Într-adevăr, Potughin era cu totul altfel. În faţa lui şedea un om lat în umeri, bătînd uşor toba pe colţul mesei cu mîinile lui delicate; avea un trup solid pe nişte picioare scurte, un păr creţ ciufulit, ochi foarte inteligenţi şi nespus de trişti sub nişte sprîncene stufoase, şi o gură mare frumos conturată, dinţi stricaţi şi un nas autentic rusesc, numit îndeobşte cartoafă. Bărbatul acesta avea un aer stîngaci şi chiar sălbatic, dar se vedea că nu-i un tip de duzină. Era îmbrăcat neglijent. O redingotă de modă veche îi cădea pe corp ca un sac, iar cravata îi stătea strîmb. Încrederea atît de neaşteptată ce i-o arăta nu-i păru lui Litviňov un act de îndrăzneală, ci dimpotrivă, îl măguli chiar. Se vedea că omul acesta nu era deprins să intre în vorbă cu necunoscuţi. Făcu o impresie ciudată asupra lui Litvinov: trezi într-însul şi stimă, şi înţelegere, şi un fel de compătimire involuntară.

— Şi ziceţi că nu vă stingheresc? repetă Potughin cu o voce blîndă, puţin răguşită şi cam slabă, care i se potrivea minunat cu figura.

— Vai de mine, îl contrazise Litvinov. Dimpotrivă, sînt încîntat

— Într-adevăr? Bineînţeles, şi eu. Am auzit vorbindu-se mult despre dumneavoastră. Vă cunosc

și ocupațiile, și intențiile. Și îmi plac! De aceea ați și păstrat tăcere astăzi.

— Și dumneavoastră mi se pare că ați vorbit cam puțin, remarcă Litvinov.

Potughin oftă.

— Alții în schimb au flecărit prea mult. I-am ascultat. Ia spuneți-mi, adăugă el după un moment de tăcere, ridicîndu-și nostim sprîncenele, ce ziceți despre babilonia noastră?

— Curată babilonie! Admirabil ați spus-o. Mereu îmi venea să întreb pe aceste persoane: de ce vă frămîntați atîta?

Potughin oftă din nou.

— Nostim e că nici ei înșiși nu-și dau seama. Altădată s-ar fi spus despre ei că „sînt instrumentele oarbe ale unor țeluri superioare". Acuma însă întrebuințăm niște epitete mai energice. Și remarcați că, de fapt, nici nu-mi trece prin minte să-i învinovățesc! Ba mai mult: toți... sau aproape toți sînt niște oameni foarte cumsecade. De pildă, despre doamna Suhancikova știu din sursă sigură lucruri care îi fac cinste: și-a dat ultimul ban unor nepoate sărace. Să zicem că nu-i străină în asta dorința de a poza, de a se fandosi, totuși trebuie să recunoaștem că există aici și un spirit de jertfă, cu atît mai remarcabil, cu cît nu-i vorba de o persoană bogată. De Pișcialkin ce să mai zic? Țăranii lui îi vor dărui într-o bună zi o cupă de argint cît o harbuzoaică, ba poate și o icoană a îngerului său păzitor. Deși va spune în cuvîntarea sa de mulțumire că nu merită asemenea cinste, de fapt va minți, pentru că o merită! Prietenul dumneavoastră, domnul Bambaev, are o inimă de aur. El ca și poetul Iazîkov – care, cum se spune, a cîntat vinul și trîndăvia, stînd cu cartea în mînă și bînd numai apă – este un entuziast. Și cu toate că entuziasmul lui n-are un obiect precis

este totuşi entuziasm! Domnul Voroşilov este de asemeni un om deosebit. Ca toţi semenii din şcoala lui, trecuţi pe „tabloul de onoare", el tratează ştiinţa şi civilizaţia ca şi cum ar fi fost numit aghiotantul lor general. E afectat chiar în tăcerea lui! Dar e încă atît de tînăr! Da, da, ei toţi sînt nişte oameni minunaţi; dar pînă la urmă nu iese nimic. Materia primă e excelentă, dar produsul nu face două parale.

Litvinov îl asculta pe Potughin, din ce în ce mai uimit. Felul în care mînuia cuvîntul şi toate întorsăturile de frază ale vorbirii sale potolite, dar pline de siguranţă, vădeau şi iscusinţă, şi plăcerea de a purta o conversaţie.

Potughin ştia într-adevăr să vorbească şi îi plăcea s-o facă. Dar ca un om în care experienţa înăbuşise vanitatea, aştepta cu o filozofică răbdare prilejul unei întîlniri convenabile.

— Da, da, reluă el cu un umor care-l caracteriza, plin de tristeţe, fără a fi amar, asta-i ceva foarte ciudat. Şi iată ce v-aş mai ruga să observaţi. Să zicem că se întîlnesc zece englezi: ei încep îndată să vorbească despre telegraful submarin, despre impozitul asupra hîrtiei şi despre metoda de a dubi pieile de şobolan – într-un cuvînt, despre ceva pozitiv, precis... Dacă se întrunesc zece nemţi, intră în scenă, bineînţeles, problema Schleswig-Holstein şi reîntregirea Germaniei. Adună la un loc zece francezi: conversaţia acestora se va referi neapărat la „dame şi desfrîu", oricît ar căuta ei s-o ocolească. Dar dacă se strîng împreună zece ruşi, după cum aţi avut prilejul să vă convingeţi chiar astăzi, încep să dezbată numaidecît chestiunea însemnătăţii şi viitorului Rusiei, pornind de la Adam, ca să se împotmolească din lipsă de dovezi şi temeiuri. Ei parcă mestecă şi sug această nenorocită chestiune, ca nişte copiii o bucată de

gumilastic... cu același rezultat. Nu pot să nu se lege bineînțeles de putregaiul Occidentului. Grozavă problemă, n-am ce zice! Ne întrece în toate domeniile Occidentul acesta categorisit de „putred"! Și încă dacă l-am desconsidera în realitate! urmă Potughin. Dar toate acestea nu-s decît vorbe și minciuni. Noi tunăm și fulgerăm împotriva lui, dar ne topim după aprecierile sale, adică, mai bine zis, după considerația filfizonilor parizieni. Am un cunoscut, un om cumsecade, cap de familie, între două vîrste. Se zbuciumă cîteva zile în culmea disperării, fiindcă a comandat într-un restaurant: *une portion de biftek aux pommes de terre*[1], pe cînd tot acolo un francez get-beget răcnise: *Garçon! Biftek pommes*![2] Prietenul meu s-a îmbujorat de rușine și de atunci comandă pretutindeni cu glas mare: *Biftek pommes!*, dăscălindu-i și pe alții. Chiar femeile de moravuri ușoare se miră de emoția respectuoasă cu care intră tinerii noștri locuitori ai stepelor în infamantul lor salon de primire... „Doamne! zic ei, oare unde mă aflu? Nu cumva chiar la Annah Deslions?!..."

— Spuneți-mi, vă rog, îl întrebă Litvinov, cum vă explicați incontestabila influență a lui Gubariov asupra celor din juru-i? că doar nu datorită talentului sau calităților sale?

— Dar de unde! N-are nici un dram din toate acestea...

— Atunci poate datorită caracterului său?

— Nici asta n-are. E înzestrat însă cu multă voință. Noi, slavii, cum se știe, nu prea sîntem înzestrați cu calitatea asta și ne dăm bătuți în fața ei. Domnul Gubariov a vrut să se facă șef de partid și toți l-au acceptat ca atare. Ce vreți?

1. O porție de biftec cu cartofi (*fr.*).
2. Chelner! Biftec cartofi (*fr.*).

Guvernul ne-a eliberat din iobăgie. Îi foarte mulțumim! Dar năravurile robiei s-au împlîntat prea adînc în noi. Nu ne vom izbăvi cu ușurință de ele. În toate și pretutindeni avem nevoie de-un stăpîn. Cele mai deseori stăpînul acesta e o ființă omenească. Cîteodată o anumită tendință pune stăpînire asupra noastră... de pildă, acum am contractat mania științelor naturale... De ce? Datorită căror motive ne supunem acestei robiri – iată un lucru greu de înțeles. Așa-i construită pesemne natura noastră. Totu-i să avem un stăpîn! E, vasăzică, al nostru, iar restul nu ne interesează. Slugi, și gata! Și mîndria noastră-i mîndrie de slugi și înjosirea așijderea. Cînd ne vine un nou stăpîn, jos cu cel de ieri! În ajun era Iakov, azi e Sidor și-i dăm la cap lui Iakov, îi cădem în genunchi lui Sidor. Gîndiți-vă numai cîte parascovenii de acest fel s-au întîmplat la noi! Luăm poziție față de negație, ca și cum ar fi vorba de-o însușire caracteristică a noastră. Dar noi nu negăm ca un om liber, luptîndu-ne cu sabia, ci ca un lacheu, care știe numai să dea pumni – atîția cîți indică stăpînul. Iar pe deasupra sîntem un popor blînd, ușor de condus. Iată în ce mod a ajuns Gubariov boier; a izbit mereu în același punct pînă ce a reușit. Cei din jur au văzut că-i un om care are cea mai bună părere despre sine însuși, care crede în el și poruncește! Ăsta-i lucrul de căpetenie: poruncește! Înseamnă deci că are dreptate și trebuie ascultat. Toate sectele noastre religioase, toți adepții lui Onufriev și ai Akulinei tocmai așa au luat ființă. Cine pune mai întîi mîna pe băț, acela are dreptate.

Potughin se îmbujorase la față, iar ochii i se întunecaseră. Dar ciudat lucru! vorbele lui – oricît ar fi fost de amare și de înțepătoare – nu erau deloc veninoase, ci mai degrabă exprimau o tristețe adevărată, sinceră.

— În ce împrejurări ați făcut cunoștință cu Gubariov? îl întrebă Litvinov.

— Îl cunosc de mult. Și să vedeți încă o ciudățenie de a noastră! Există cîte un scriitor, de pildă, care toată viața a tunat și a fulgerat în versuri și în proză împotriva beției, și a acuzat concesionările – iar dintr-o dată a cumpărat două fabrici de vin și a concesionat o sută de cîrciumi și... Un altul ar fi fost șters de pe fața pămîntului, pe cînd lui nu-i face nimeni nici o imputare. Așa și cu Gubariov! E slavofil, democrat, socialist, tot ce vrei dar domeniile i le-a administrat – ba i le administrează și astăzi – fratele său, un moșier de modă veche, un jacaș care scoate și sufletul din tine. Iar Suhancikova, care o pune pe doamna Beecher-Stowe să-l pălmuiască pe Tenteleev, e gata să se ploconească în fața lui Gubariov, care are numai un singur merit: de a citi cărți savante, dîndu-se în vînt după profunzimea lor. În privința darului său de a vorbi v-ați putut face singur o idee. Și noroc că a vorbit puțin, mormăind numai îmbufnat! Cînd e în bună dispoziție și își dă drumul... nici chiar eu, care le mai trec cu vederea, nu-s în stare să mă stăpînesc. Începe să glumească și să povestească anecdote așa de scîrboase ilustrul nostru Gubariov, și cu un rînjet atît de ordinar...

— Sînteți într-adevăr atît de îngăduitor? rosti Litvinov. Eu aveam cu totul altă impresie... Dar dați-mi voie să vă întreb: care vă e prenumele?

Potughin sorbi puțină vișinată.

— Mă numesc Sozont... Sozont Ivanîci. Mi s-a dat acest nume ilustru în amintirea unei rude, arhimandrit, de la care numai cu atîta m-am ales. Fac parte, ca să zic așa, din tagma ecleziastică. Cît privește răbdarea mea, nu aveți nici un motiv să vă îndoiți. Am servit douăzeci și doi de ani sub unchiul meu, Irinarh Potughin, consilier de stat. L-ați cunoscut?

— Nu.

— Felicitările mele! Eu sînt răbdător cu adevărat. Dar „să ne întoarcem la întîiul“, cum spunea respectabilul meu confrate, protopopul Avvacum, acela care a fost ars pe rug. Mă mir dragă domnule, de atitudinea compatrioților mei. Toți se tînguiesc, toți umblă cătrăniți la față, dar sînt plini de speranță în același timp, și una-două își ies din fire. Să luăm, de pildă, pe slavofili, printre care vrea să se numere și domnul Gubariov. Sînt niște oameni excelenți, dar și la ei găsești același amestec de deznădejde și de entuziasm: și ei nu trăiesc decît în „viitor“. Totul cică se va realiza, se va realiza. În prezent, cică n-avem nimic! În ultimele zece veacuri, Rusia n-a inventat nimic nici în domeniul administrativ, nici în justiție, nici în știință, nici în artă, și nici măcar în meșteșuguri... Dar mai așteptați, cică totul „va fi“! Și cum „va fi“, rogu-vă? Uite cum: noi, cică, cei cu învățătură, sîntem nimic, pleavă! Dar poporul... o, avem într-adevăr un popor mare! Vedeți sumanul acesta? De la el va porni totul. Toți ceilalți idoli sînt dărîmați. Să credem deci numai în suman. Dar dacă sumanul acesta ne va înșela nădejdiile? Nu, el nu ne va dezamăgi. Citiți opera scriitoarei Kohanovskaia și vă veți trezi în al noulea cer! Într-adevăr dacă aș fi pictor, iată ce tablou aș zugrăvi: un om învățat stă în fața mujicului, închinîndu-se pînă în pămînt înaintea lui și cuvîntînd: „Lecuiește-mă, tătucă dragă, că mă prăpădesc de boleșniță!“ Iar mujicul, la rîndul său se ploconește în fața celui învățat: „Dă-mi învățătură boierule, că mă prăpădesc de neștiință“. Și bineînțeles nici unul, nici altul nu se clintesc din loc. Dar ce bine ar fi dacă ne-am smeri cu adevărat, nu numai în vorbă, și am împrumuta de la frații mai mari ceea ce aceștia au născocit mai bine decît noi și

înaintea noastră. *Kellner, noch ein Glösschen Kirsch*![1] Să nu vă închipuiţi că sînt un beţivan, dar alcoolul îmi dezleagă limba.

— După cele ce-mi spuneţi acum, rosti Litvinov zîmbind, nu mai am nevoie să vă întreb din ce partid faceţi parte şi ce părere aveţi despre Europa. Daţi-mi voie însă să vă fac o observaţie. Îmi spuneţi că trebuie să împrumutăm, să ne însuşim cuceririle fraţilor noştri mai evoluaţi. Dar cum ţi le poţi însuşi fără să ţii seama de condiţiile climei, ale solului şi de particularităţile poporului? Îmi aduc aminte că tata a comandat odată o vînturătoare de fontă, ridicată în slavă de unii. Vînturătoarea era într-adevăr, foarte bună. Şi ce-i cu asta? Ea a zăcut acolo, într-o şură, vreo cinci ani fără nici o întrebuinţare pînă a fost înlocuită cu o vînturătoare americană de lemn – mult mai potrivită cu felul rusesc de viaţă şi cu obiceiurile noastre, îndeobşte ca toate maşinile americăneşti. Nu-i de nici un folos, Sozont Ivanovici, să-ţi însuşeşti lucruri fără rost.

Potughin îşi înălţă capul.

— Nu mă aşteptam la asemenea obiecţii din partea dumneavoastră, stimate Grigori Mihailovici, începu el după o pauză. Cine te sileşte să-ţi însuşeşti lucruri fără rost? Doar nu-ţi însuşeşti lucrul străin numai fiindcă-i străin, ci pentru că ţi-i trebuitor: adică, îl alegi cu socoteală, cu chibzuinţă. Cît priveşte rezultatele binevoiţi să n-aveţi nici o grijă, dacă specificul achiziţionării este conform tocmai cu aceste condiţii locale, climaterice şi aşa mai departe, despre care aţi pomenit. Dumneavoastră să propuneţi numai hrană bună, iar stomacul popular o va mistui în felul său. Iar cu vremea, cînd organismul se va întări, va secreta

1. Chelner, încă un păhuruţ dc vişinată (*germ.*).

seva lui *proprie*. Să luăm, de pildă, limba noastră. Petru cel Mare a inundat-o cu mii de cuvinte străine – olandeze, franţuzeşti, germane... Vorbele acestea exprimau înţelesuri cu care trebuia să se familiarizeze poporul rus. Fără să stea mult pe gînduri şi fără fasoane, Petru a turnat cuvintele acestea de-a valma, cu hîrdăul şi cu polobocul, în burta noastră. La început a ieşit, desigur, ceva monstruos ; dar după aceea a început tocmai operaţia de mistuire despre care am pomenit. Noţiunile s-au împămîntenit şi s-au asimilat. Formele străine s-au evaporat cu timpul, limba a găsit în străfundurile sale elemente de înlocuire, aşa că acum chiar umilul dumneavoastră interlocutor, un stilist foarte mediocru, se poate apuca să traducă orice pagină de Hegel – da, da, chiar de Hegel – fără să întrebuinţeze nici un cuvînt neslav. Ceea ce s-a petrecut cu limba trebuie să sperăm că se va produce şi în alte domenii. Totu-i dacă natura e puternică. Iar cît priveşte natura noastră, slavă Domnului, va rezista. Am trecut noi prin altele şi mai rele. Numai oamenii cu nervii zdruncinaţi şi popoarele slave se pot teme pentru sănătatea şi independenţa lor. De altfel şi a te entuziasma cu spume la gură, proclamînd că noi sîntem ruşi – de aşa ceva sînt capabili numai oamenii de nimic. Eu mă îngrijesc foarte mult de sănătatea mea, dar nici nu mă entuziasmez de ea – mi-i ruşine.

— Totuşi, Sozont Ivanovici, luă cuvîntul la rîndul său Litvinov, de ce să ne expunem neapărat la asemenea încercări? Singur aţi spus că la început iese ceva monstruos! Dar dacă monstruozitatea asta persistă? Şi ea a şi persistat, cum ştiţi prea bine.

— Numai nu în materie de limbă, şi asta-i destul de mult! Iar norodul nostru nu-i opera mea. Eu n-am nici o vină că-i sortit să treacă prin asemenea şcoală. „Nemţii s-au dezvoltat normal,

exclamă slavofilii. Să avem şi noi parte de o dezvoltare normală!" Dar de unde s-o luăm cînd cel dintîi act istoric al neamului nostru – chemarea cnejilor de peste mări – este un fapt nejust, anormal, care se repetă cu fiecare din noi pînă în zilele noastre. Fiecare dintre noi, măcar o dată în viaţă, a apelat la ceva străin, nerusesc, zicînd: „Vino şi împărăţeşte asupra mea!" Dacă-i vorba pe asta, eu sînt gata să recunosc că, introducînd un miez străin în corpul tău, nu poţi şti cu siguranţă dinainte ce introduci: o bucată de pîine sau o otravă? De altfel este lucru ştiut: că de la rău la bine nu treci prin „mai bine", ci totdeauna prin „mai rău", şi otrava e uneori folositoare în medicină. Numai nătărăii şi şmecherii subliniază cu triumf sărăcia ţăranilor după eliberare şi temeinica lor beţie după desfiinţarea concesionărilor... Prin mai rău spre bine!

Potughin îşi trecu palma peste faţă.

— M-aţi întrebat ce părere am despre Europa, începu el din nou. O admir şi-i sînt devotat pînă în pînzele albe, ceea ce nu cred deloc necesar să ascund. De mult... ba de curînd... de cîtva timp nu mă mai tem de a-mi exprima convingerile... De altfel nici dumneavoastră n-aţi ezitat de a vă arăta punctul de vedere faţă de domnul Gubariov. Eu am încetat de mult, slavă lui Dumnezeu, să-mi pun de acord ideile, opiniile şi obiceiurile cu cele ale persoanei cu care stau de vorbă. De fapt nu cunosc ceva mai josnic decît această poltronerie inutilă, decît această complezenţă laşă, în virtutea căreia uneori un înalt demnitar caută prin toate mijloacele să intre sub pielea unui biet student pe care în fond îl dispreţuieşte din tot sufletul. Să zicem că dregătorul se foloseşte de asemenea subterfugii din dorinţa de a fi popular, dar noi, simpli muritori, ce nevoie avem de astfel de

giumbuşlîcuri? Da, da, eu sînt occidental, sînt devotat Europei. Adică, să vorbesc pe şleau, sînt devotat culturii, acestei culturi atît de denigrate la noi în momentul de faţă... Civilizaţia, da, da, acest cuvînt e cel mai potrivit... O iubesc din toată inima... cred într-însa, altă credinţă n-am şi nici nu voi avea vreodată.

Cuvîntul acesta, ci-vi-li-za-ţie (Potughin rosti cuvîntul desluşit, accentuînd fiecare silabă), e comprehensibil, imaculat şi sacru, pe cînd cuvintele celelalte, ca naţionalitate sau să zicem, glorie, miros a sînge. Asta-i tot!

— Dar Rusia, Sozont Ivanîci, patria dumneavoastră, nu-i aşa c-o iubiţi?

Potughin îşi trecu mîna pe obraz:

— O iubesc cu patimă şi o detest la fel.

Litvinov ridică din umeri.

— Asta-i învechit, Sozont Ivanîci, e o banalitate.

— Ei şi? Mare nenorocire! Nu face să vă alarmaţi. O banalitate! Cunosc o mulţime de banalităţi excelente... de pildă: „Ordine şi libertate" – iată o banalitate binecunoscută. Nu cumva preferaţi ca la noi: „Ierarhie şi dezordine?" Dar oare toate aceste fraze care îmbată capetele tinereşti: detestabila burghezie, *Souverainité du peuple*[1], dreptul la muncă – nu-s, şi ele, banalităţi? Cît despre iubirea împletită cu ură...

— Byronism, izbucni Litvinov, romantism al anilor treizeci!

— Sînteţi greşit, s-avem iertare! Cel dintîi care a semnalat acest amestec de sentimente[2] a

---

1. Suveranitatea poporului (*fr.*).
2. *Odi et amo. Quare id faciam, fortasse, requiris ? Nescio : sed fieri sentio et excrucior/* Urăsc şi iubesc. Cum se-ntîmplă asta, poate mă vei întreba. Nu ştiu, dar simt că este aşa, şi este dureros (*Catul*, LXXVI).

fost Catul, poetul roman, acum două mii de ani. Am citit asta în Catul, căci o rup puţin latineşte, datorită originii mele clericale, dacă mă pot exprima astfel. Da... Iubesc şi detest Rusia, patria mea stranie, dragă, urîtă şi iubită în acelaşi timp. Am părăsit-o acum: trebuia să mă mai aerisesc puţin, după douăzeci de ani petrecuţi la un birou, într-o instituţie. Am părăsit Rusia şi aici mă simt foarte bine, şi petrec de minune. Dar în curînd mă voi întoarce înapoi: simt asta. E bun pămîntul din grădină... dar nu prieşte murelor sălbatice!

— Vă place şi vă distraţi aici. De altfel, şi eu mă simt bine, zise Litvinov. Eu am venit la studii. Totuşi asta nu mă împiedică să observ şi unele lucruri, ca de pildă asta. Şi el arătă spre două femei de moravuri uşoare, pe lîngă care se fandoseau şi graseiau cîţiva membri ai Jockey-Clubului şi spre sala de joc, ticsită de lume, cu toată ora înaintată.

— Dar cine v-a spus că eu nu văd deloc asemenea lucruri? replică Potughin cu vioiciune. Daţi-mi voie să vă spun că observaţia dumneavoastră îmi aminteşte tiradele triumfale ale bieţilor noştri gazetăraşi, care – în timpul războiului Crimeii – perorau asupra lipsurilor administraţiei militare britanice, dezvăluite de ziarul *Times*. De altfel eu n-am o fire optimistă. Toată viaţa noastră, toată comedia asta cu sfîrşit tragic nu o văd în roz. Dar de ce să facem numai Occidentul responsabil de unele slăbiciuni care ţin poate de însăşi esenţa noastră omenească? Stabilimentul acesta de joc de cărţi e dezgustător. Dar oare şmecherii noştri indigeni sînt mai simpatici? Nu, dragă Grigori Mihailovici. Să fim mai modeşti şi mai puţin severi. Un elev bun observă greşelile magistrului său, dar le trece sub o tăcere respectuoasă, fiindcă şi aceste erori îi sînt de folos, arătîndu-i calea cea

dreaptă. Dar, dacă ţineţi cu orice preţ să vă bateţi joc de putreziciunea Occidentului, n-aveţi decît să vă întreţineţi, de pildă, cu prinţul Coco, care tocmai trece atît de repede prin faţa noastră. Într-un sfert de ceas, el a tocat desigur la masa verde trudnica dijmă a vreo sută cincizeci de familii, care au muncit din greu la el. Are nervii zdruncinaţi. L-am văzut azi la Marx, răsfoind o broşură de Veuillot... E un cozeur strălucit.

— Daţi-mi voie, daţi-mi voie, izbucni, Litvinov, văzînd că Potughin este gata să se scoale de pe scaun. Dar eu îl cunosc foarte puţin pe prinţul Coco, şi prefer, bineînţeles, să stau de vorbă cu dumneavoastră...

— Vă foarte mulţumesc, îl întrerupse Potughin, sculîndu-se şi înclinîndu-se. Dar cam de multişor discutăm, adică, ce-i drept, am vorbit numai eu. Iar dumneavoastră aţi remarcat, desigur, că te simţi încurcat şi jenat cînd pălăvrăgeşti prea mult de unul singur. Mai cu seamă cînd vezi omul pentru prima oară. Parcă i-ai spune: aşa-s eu, vezi bine! La bună vedere! Şi vă mai repet că am rămas încîntat de cunoştinţă.

— Îngăduiţi-mi încă un minut. Sozont Ivanîci, spuneţi-mi cel puţin unde locuiţi şi cît timp aveţi de gînd să mai staţi aici?

— Această întrebare îl stingheri oarecum pe Potughin.

— Voi mai rămîne la Baden încă vreo săptămînă. Ne-am putea întîlni aici, la Weber sau la Marx... Nu mi-ar fi greu nici să trec pe la dumneavoastră.

— Oricum, aş vrea să vă ştiu adresa.

— Da. Dar mai este ceva la mijloc. Nu-s singur.

— Sînteţi căsătorit? îl întrebă brusc Litvinov.

— Ce idee! Cum poţi vorbi aşa fără socoteală? Stau doar cu o domnişoară.

— A! rosti Litvinov cu o politeţe stînjenită, scuzîndu-se parcă, şi îşi plecă ochii la pămînt.

— N-are decît şase ani, adăugă Potughin. E orfană... Fiica unei doamne... o bună cunoştinţă a mea. Ar fi mai bine să ne întîlnim tot aici. Adio!

Îşi trase pălăria pe capul său cu păr creţ şi se îndepărtă repede. Silueta lui se mai zări de vreo două ori sub becurile de gaz, care luminau destul de slab drumul spre aleea Lichtenthal.

VI

„Ciudat om! îşi zise Litvinov, îndreptîndu-se către hotelul unde locuia. Ciudat om! Trebuie să mă mai întîlnesc cu dînsul." Intră în camera lui: o scrisoare de pe masă îi atrase atenţia. „E de la Tania!" se gîndi şi se bucură dinainte. Dar scrisoarea era de la ţară, de la tatăl său. Litvinov rupse pecetea cu stema familiei şi se apucă să citească...O mireasmă cunoscută, puternică şi foarte plăcută îl izbi. Întoarse capul şi văzu într-un vas cu apă un buchet mare de heliotrop proaspăt. Litvinov se plecă cu mirare spre buchet, îl atinse şi îl mirosi... Îi amintea ceva nedesluşit, foarte îndepărtat, dar nu-şi putea da seama ce anume. Sună servitorul şi-l întrebă de unde erau florile. Slujitorul îi răspunse că le adusese o doamnă care nu voise să-şi de-a numele; dar adăugase numai că el, „*Herr* Zluitenhof", chiar după florile acestea va putea să-şi dea seama cine i le trimisese. Litvinov îşi aduse din nou parcă aminte de ceva... Îl întrebă pe servitor ce înfăţişare avea doamna aceea. Acesta îl lămuri că era o persoană înaltă, elegant îmbrăcată, şi cu un voal pe faţă.

— Trebuie să fie o contesă rusoaică, adăugă slujitorul.

— După ce bănuiești?

— Mi-a dat doi florini, făcu feciorul, hlizindu-se.

Litvinov îi spuse că poate să plece și rămase mult timp pe gînduri în fața ferestrei. Făcu în cele din urmă un gest de neputință cu mîna și se întoarse iarăși la scrisoarea primită de la țară, în care tatăl lui își înșira vechile sale tînguiri: grînele n-au preț, oamenii nu-ți mai dau ascultarea de mai înainte și pesemne nu-i departe sfîrșitul lumii. „Închipuie-ți, îi scria printre altele tatăl, îți mai aduci aminte de vizitiul meu din urmă, calmucul? L-au legat cu farmece și s-ar fi prăpădit omul cu totul, iar eu n-aș mai fi avut cu cine umbla cu trăsura. Însă, slavă Domnului, unor oameni cumsecade le veni în gînd să mă sfătuiască a trimite bolnavul la un popă din Reazan, vestit în dezlegarea vrăjitoriei. Îngrijirea a dat roade cît se poate de bune. Ca dovadă alătur scrisoarea părintelui, drept document." Litvinov frunzări plin de curiozitate acest „document". În el sta scris că „omul de la curtea boierească, Nikanor Dmitriev, fusese lovit de o boală necunoscută de medicină, cu care îl procopsise niște vrăjmași. Dar pricina adevărată o destăinui însuși Nikanor, precum că el nu se ținuse de făgăduiala dată unei fete. Atunci ea cu ajutorul unor ticăloși îi legă toate puterile. Și dacă nu i-aș fi dat eu ajutor în împrejurarea asta, Nikanor s-ar fi prăpădit desigur ca un vierme. Dar cu nădejdea în Dumnezeu, care vede toate, m-am pus chezaș pentru viața lui. Cum am săvîrșit-o rămîne o taină; pe înălțimea ta, boierule, te rog să oprești fata să se mai țină de asemenea rele, ba chiar n-ar strica s-o și amenințí, căci altfel ea ar putea face și alte belele lui Nikanor". Litvinov căzu pe gînduri la citirea acestui document, care-i

aducea aminte mohorîta singurătate a stepelor și viața de acolo ce se scurgea în întunecime, îmbîcsită cu iz de mucegai. Și i se păru straniu faptul că a citit scrisoarea asta tocmai la Baden. Între timp sunase de mult miezul nopții. Litvinov se culcă în pat și suflă în lumînare. Chipurile văzute și discuțiile auzite se învolburau mereu în vîrtejuri, împletindu-se și încurcîndu-se în capul său înfierbîntat, năucit de fumul de tutun. Ba i se părea că aude mugetele lui Gubariov și îi vedea ochii cu privirea prostească și îndărătnică, lăsată în pămînt; ba ochii aceștia se înviorau brusc și scăpărau, și în locul lui Gubariov o vedea pe Suhancikova, îi auzea vocea dogită și, fără voie, repeta în șoaptă după dînsa: „I-a tras, i-a tras o palmă"; ba i se înfățișa silueta disproporționată a lui Potughin și își amintea pentru a zecea, a douăzecea oară fiecare cuvînt de-al lui; ba deodată țîșnea Voroșilov, ca o păpușă dintr-o cutie cu surprize, îmbrăcat cu paltonul lui strîmt care îi venea ca o uniformă nouă, iar Pișcialkin își înclina grav, cu înțelepciune, capul perfect tuns și foarte bine intenționat; apoi Bindasov vocifera și înjura, iar Bambaev se entuziasma înduioșîndu-se pînă la lacrimi... Dar mai cu seamă mireasma aceea obsedantă, dulceagă și împovărătoare îl tulbura, revărsîndu-se în întuneric „din ce în ce mai puternic și amintindu-i stăruitor ceva ce nu-și putea desluși cu nici un preț... Litvinov își aduse aminte că mirosul florilor este vătămător noaptea, în dormitor. Se sculă din pat, ajunse orbecăind pînă la buchet și îl mută în odaia de alături. Dar și de acolo mireasma copleșitoare i se strecura în pernă, sub plapumă, făcîndu-l să se zvîrcolească neliniștit în așternut de pe-o parte pe alta. Se simțea chinuit de friguri, iar preotul, „meșter în desfacerea făcăturilor", îi tăie de două ori drumul sub chipul unui iepure

sprinten cu barbă şi cu cosiţă ; cocoţat pe un enorm penaj de general, ca pe-o tufă, însuşi Voroşilov – prefăcut în privighetoare – îngîna tril după tril... Deodată Litvinov se ridică în capul oaselor şi, plesnindu-şi palmele, izbucni : „Oare-i *ea ?* Cu neputinţă !“ Dar pentru a lămuri această exclamaţie, sîntem siliţi să-l rugăm pe cititor a binevoi să se întoarcă cu noi vreo cîţiva ani în urmă...

VII

La începutul anilor cincizeci locuia la Moscova – foarte strîmtorată, aproape în pragul mizeriei – numeroasa familie a prinţilor Osinin. Aceştia nu erau tătari sau gruzini, ci adevăraţi prinţi ruşi, descendenţi din Ruric în linie directă. Numele lor sînt des întîlnite în cronicile noastre pe vremea primilor mari cneji moscoviţi, care uneau pămînturile ruseşti ; aveau ocine şi domenii întinse, recompensaţi adesea cu pămînturi „pentru truda, sîngele şi schilodirea lor“ pe cîmpurile de luptă, îşi aveau locul de cinste în sfatul boierilor. Unul dintr-înşii fu trecut chiar în rîndul marilor demnitari. Dar căzură în dizgraţie ponegriţi de nişte vrăjmaşi cum că s-ar fi ocupat cu „farmece şi licori vrăjite“, după care au fost ruinaţi şi aduşi la „sapă de lemn“. Li s-au luat rangurile. Au fost surghiuniţi într-un fund de ţară. Familia Osinin, decăzută, nu-şi mai putea căpăta vechea strălucire. Cu timpul i se ridică dizgraţia ; i se restituiră „curticica din Moscova“ şi „catrafusele“, dar asta nu ajută cu nimic. Neamul Osinin sărăci, se topi pe picioare şi nu se mai putu ridica nici sub Petru I, nici sub Ecaterina II. Şi, decăzînd mereu, membrii acestei familii ajunseră vătafi pe moşii, şefi ai accizelor

de băuturi spirtoase și poliţai. Ramura familiei Osinin despre care-i vorba aici se compunea din soţ, soţie și cinci copii. Vegetau nu departe de Piaţa Sobacia într-o căsuţă de lemn cu un singur etaj, cu un cerdac vărgat la faţadă, cu lei verzi la poartă, ca și alte fantezii boierești. Își duceau zilele, făcînd datorii la băcan și stînd adesea iarna fără o bucată de lemn în sobă și fără o lumînare pe masă. Prinţul era un om molîu și mărginit, cu reputaţia de dandi elegant și om chipeș în tinereţe, dar total decăzut. Nu atît din stimă pentru numele lui, cît din consideraţie pentru soţia sa care fusese doamnă de onoare, i se dădu o sinecură convenabilă la Moscova, cu titlu pompos, un venit mediocru și fără nici o osteneală. Nu făcea nimic, ci numai fuma de dimineaţa pînă seara, veșnic în halat, oftînd adînc. Prinţesa era o femeie bolnavă, înăcrită, împovărată veșnic de greutăţile gospodăriei, de plasarea copiilor în instituţii de stat și de cultivarea relaţiilor cu protipendada din Petersburg. Nu se putea resemna cu situaţia sa și cu îndepărtarea de la curtea imperială.

Tatăl lui Litvinov cunoscuse familia Osinin pe cînd locuia la Moscova. Avu prilejul chiar să le facă unele servicii, le împrumută într-un rînd trei sute de ruble, iar fiul său, pe cînd era student, îi vizita des. De altfel, locuinţa lui nu se afla departe de casa lor. Dar nu apropierea îl atrăgea acolo și nici lipsa de confort a traiului acestora; începu să viziteze des casa Osininilor de cînd se îndrăgosti de fiica lor cea mare, Irina.

Ea tocmai împlinise șaptesprezece ani și se retrăsese din institutul de unde maică-sa o scosese în urma unei neînţelegeri cu directoarea școlii. Neînţelegerea s-a produs din faptul că Irina trebuia să rostească în cinstea epitropului, la o serbare, o poezie omagială în limba franceză. Dar în ultimul

moment fu preferată o altă domnişoară, fiica unui bogat arendaş de accize. Prinţesa nu putu îndura această jignire. De altfel, nici Irina nu putea ierta directoarei această nedreptate. Visase, cu mult timp mai înainte, clipa cînd se va scula în văzul tuturor, atrăgînd asupră-i atenţia generală, va rosti versurile şi toată Moscova va vorbi despre dînsa... Moscova, într-adevăr, ar fi vorbit despre Irina. Era o fată înaltă, zveltă, cu pieptul cam plat şi umeri înguşti, tinereşti. Avea o piele mată, puţin obişnuită pentru vîrsta ei, curată şi netedă ca porţelanul, şi părul blond şi des, ale cărui şuviţe aurii se îmbinau, cu totul neobişnuit, cu altele de culoare mai închisă. Trăsăturile feţei sale regulate, graţioase, aproape rafinate, nu pierduseră încă acea candoare proprie primei tinereţi. Dar înclinările domoale ale gîtului său frumos, ca şi zîmbetul ei – jumătate distrat, jumătate languros – trădau o fire nervoasă. Conturul buzelor subţiri, abia surîzătoare, şi al nasului său fin, acvilin, exprima o hotărîre şi o pasiune periculoasă şi pentru alţii, dar şi pentru ea însăşi. Neasemuit de frumoşi, cu adevărat uimitori erau ochii ei de un cenuşiu aproape negru, cu ape verzui, galeşi, migdalaţi, ca ochii zeiţelor egiptene, cu gene luminoase şi o avîntare îndrăzneaţă a sprîncenelor. Expresia ochilor acestora era stranie: parcă priveau atent şi gînditor dintr-o depărtare şi adîncime neştiută. La şcoală Irina era socotită una dintre cele mai bune eleve ca inteligenţă şi aptitudini, înzestrată însă cu un caracter nestatornic, voluntar şi nedisciplinat. O pedagogă îi prezisese că pasiunile ei o vor pierde – *vos passions vous perdront* – iar o altă pedagogă îi reproşa răceala şi lipsa de sensibilitate, numind-o: *une jeune fille sans coeur*[1].

1. O tînără fără inimă (*fr.*).

Colegele Irinei o socoteau mîndră și ascunsă. Frații și surorile sale se temeau de dînsa. Maică-sa nu avea încredere în ea, iar tatăl său nu se simțea în apele lui cînd Irina își ațintea asupra lui privirile ochilor săi misterioși. Inspira însă tatălui și mamei sale un involuntar sentiment de stimă, bazat nu atît pe calitățile ei, cît pe nu știu ce vagă speranță pe care fata o trezea într-înșii.

— Ai să vezi, Praskovia Danilovna, spuse o dată bătrînul prinț, scoțîndu-și pipa din gură, Arinka are să ne scape într-o bună zi de belele.

Prințesa se supără și spuse soțului că are *des expressions insuportables*[1] ; pe urmă căzu pe gînduri și repetă printre dinți :

— Da... bine ar fi să ne scape de belele!

Irina se bucura în casa părintească de o libertate aproape fără limită. Nu era răsfățată, toți o cam ocoleau, dar nici nu-i ieșeau din vorbă – tocmai ceea ce voia și ea... Cînd se petrecea o scenă prea umilitoare, provocată de cîte un băcan care venea și răcnea în gura mare în mijlocul curții că-i e lehamite să umble după bănișorii lui, sau oamenii din curte se apucau să-și ocărască în față stăpînii strigîndu-le că ce prinți mai sînteți și voi dacă singuri crăpați de foame, Irina nici nu-și încrunta sprîncenele, ci ședea ca împietrită, cu un zîmbet sarcastic pe fața-i posomorîtă. Iar pentru părinți surîsul acesta era mai amar decît toate reproșurile, căci ei se simțeau vinovați – vinovați fără vină – față de această ființă care de la naștere părea sortită pentru bogăție, lux, adorație.

Litvinov se îndrăgosti de Irina de la prima vedere (era numai cu trei ani mai mare decît dînsa), dar nu putu multă vreme să-i cîștige nu numai simpatia, ci nici măcar să-i atragă atenția

1. Expresii insuportabile (*fr.*).

asupră-i. În relațiile dintre ei plutea parcă o umbră de ostilitate, ca și cum ea s-ar fi simțit jignită de dînsul și ar fi păstrat adînc în suflet amintirea acestei jigniri, fără a i-o putea ierta. Era pe atunci prea tînăr și modest, ca să poată înțelege ce se ascundea sub această asprime dușmănoasă, aproape dispreţuitoare. Adeseori, uitînd de lecţii și de caiete, Litvinov ședea în salonul mohorît al familiei Osinin și se uita pe furiș la Irina. Inima i se umplea încet de-o amărăciune care îi apăsa ca o povară pieptul. Iar Irina, parcă supărată sau plictisită, se scula, făcea cîțiva pași prin odaie, îl privea cu indiferenţă – cum privești o masă sau un scaun – ridica dintr-un umăr și își încrucișa brațele. Alteori, în cursul unei seri întregi, chiar cînd stătea de vorbă cu Litvinov, într-adins nici nu se uita la dînsul, refuzîndu-i pînă și această milostenie. Cîteodată lua în mîini vreo cărţulie, își afunda ochii în ea fără s-o citească, își încrunta sprîncenele și își mușca buza; apoi îl întreba cu voce tare pe tatăl sau pe fratele său cum se spune răbdare în nemțește. Litvinov încercă să se smulgă din acest cerc de vrajă în care se chinuia și se zbătea fără încetare, ca o pasăre prinsă în laţ, și părăsi Moscova timp de o săptămînă. Aproape își ieși din minţi de dor și plictiseală. Reveni la Osinini, palid și bolnav... Și – curioasă coincidenţă – Irina, slăbise și ea vizibil în timpul acesta. Faţa i se gălbejise, obrajii i se traseră... Îl întîmpină însă cu și mai multă răceală, aproape cu o indiferenţă răutăcioasă, ca și cum el ar fi adîncit acea tainică jignire adusă ei... Așa îl chinui Irina vreo două luni. Apoi, într-o bună zi, totul se schimbă. Dragostea izbucni ca o vîlvătaie, se revărsă ca o ploaie torenţială adusă de furtună. Într-un rînd – Litvinov își aducea bine aminte de ziua aceea – cum ședea ca de obicei la fereastră în salonul familiei Osinin și

privea distrat strada, îl cuprinse ciuda şi plictiseala. Se dispreţuia pe sine însuşi; totuşi nu era în stare să se smulgă de la locul lui... I se păru că, dacă ar fi curs un rîu pe sub ferestre, s-ar fi aruncat într-însul cu groază, dar fără nici un regret. Irina se aşezase nu departe de dînsul şi, nemişcată, păstra o tăcere stranie. De cîteva zile nu-i adresase nici un cuvînt. De altfel nu vorbea cu nimeni. Şedea cu obrazul sprijinit în mîini, indiferentă parcă, aruncînd doar din cînd în cînd, alene, cîte o privire în juru-i. Litvinov nu mai putu îndura acest chin. Se sculă şi, fără să-şi ia rămas-bun, începu să-şi caute pălăria. „Rămîi", se auzi brusc o şoaptă înăbuşită. Inima zvîcni în pieptul lui Litvinov, care nu cunoscu dintr-o dată vocea Irinei. Cuvîntul acesta ascundea un înţeles neobişnuit. El îşi înălţă capul şi rămase înmărmurit. Irina îl privea cu bunăvoinţă! Da, cu bunăvoinţă! „Rămîi, repetă ea, nu pleca. Vreau să stai cu mine. Apoi adăugă scoborînd glasul: Nu pleca... vreau!" Fără să înţeleagă ceva, fără să-şi dea seama ce face, Litvinov se apropie de dînsa şi îi întinse mîinile... ea i le dădu îndată pe ale ei; apoi zîmbi, se îmbujoră toată, se întoarse şi, cu surîsul mereu pe buze, ieşi din odaie... Peste cîteva clipe se întoarse cu sora ei mezină, se uită la dînsul cu aceeaşi privire lungă, blîndă şi îl pofti să se aşeze alături de ea... La început Irina nu putu rosti nici un cuvînt. Ofta numai şi se îmbujora la faţă. Mai pe urmă, se puse să-l cerceteze, mereu sfioasă, asupra îndeletnicirilor sale – ceea ce, mai înainte, nu făcea niciodată. În aceeaşi seară, ea se scuză de mai multe ori de a nu-l fi preţuit pînă atunci. Îl asigură că acum se schimbase cu totul. Îl surprinse printr-o neaşteptată izbucnire republicană (în vremea aceea el îl venera pe Robespierre şi nu cuteza să-l condamne în gura mare pe Marat). Iar după

o săptămînă Litvinov ştia că Irina îl iubeşte. Da, acea primă zi îi stărui mult timp în minte; dar nu uită nici zilele următoare, cînd – încercînd încă să-şi păstreze îndoielile şi neîndrăznind să creadă – vedea limpede cu sufletul plin de încîntare, uneori sugrumat chiar de-o oarecare spaimă, cum o fericire neaşteptată lua fiinţă, creştea şi, înlăturînd totul din cale, izbucni în sfîrşit cu violenţă. Veniră clipele luminoase ale primei iubiri, cărora nu le e dat să se repete în cursul unei vieţi. Irina se făcu deodată blîndă ca o mieluţă, supusă şi de-o bunătate fără pereche. Dădea acum lecţii surorilor sale mai mici, nu de pian – căci nu era muziciană –, ci de franceză şi engleză, le ajuta de asemenea şi la alte lecţii, se ocupa şi de gospodărie. Totul o distra şi o interesa; ba flecărea bine dispusă, ba se cufunda într-o mută înduioşare. Născocea felurite planuri, se avînta în nenumărate presupuneri despre ceea ce va face după ce se va mărita cu Litvinov (ei nu aveau nici o îndoială că se va realiza căsătoria aceasta), cum amîndoi vor... „Munci?“ îi sugera Litvinov. „Da, vom munci, îi răspundea Irina, vom citi... dar mai cu seamă vom voiaja.“ Ea dorea mai ales să părăsească cît mai curînd Moscova, iar cînd Litvinov îi obiecta că încă nu isprăvise facultatea, ea – după un moment de reflexiune – riposta de fiecare dată că el îşi poate termina studiile şi la Berlin... sau în altă parte. Irina nu se sfia să-şi dea pe faţă sentimentele; de aceea afecţiunea ei pentru Litvinov nu rămase prea multă vreme o taină pentru prinţ şi prinţesă, care nu se bucurară; dar, avînd în vedere împrejurările, nu socotiră necesar să-şi opună numaidecît vetoul. Litvinov avea stare bună... „Dar familia, familia!“ obiecta prinţesa. „Hm, aşa-i, familia lasă de dorit, răspundea prinţul. Totuşi el nu-i un om de rînd şi apoi Irina tot nu ne ascultă. S-a întîmplat vreodată

să facă altfel decît vrea? *Vous connaissez sa violence* ![1] De altfel încă nu-i nimic hotărît." Așa judeca prințul și numaidecît adăuga în gînd: „Madam Litvinov, și atît? Mă așteptam la mai mult". Irina puse cu totul stăpînire pe viitorul său logodnic; iar el, cu dragă inimă, se lăsa în voia ei. Căzuse parcă într-o volbură, se pierduse cu totul... Ca și cum ar fi fost cuprins de o spaimă dulce: nu regreta nimic, nu cruța nimic. Nici nu-și putea da seama de importanța și de îndatoririle căsătoriei sau dacă va putea fi un soț, așa robit cum era, și ce fel de nevastă va deveni Irina, precum și dacă relațiile dintre dînșii sînt cele cuvenite ori nu. Îi clocotea sîngele în vine și nu știa decît una și bună: să meargă împreună cu ea, lîngă dînsa, tot înainte, pînă-n pînzele albe – fie ce-o fi! Dar cu toată docilitatea lui Litvinov și cu toată tandrețea exaltată a Irinei, lucrurile nu decurgeau fără unele neînțelegeri și ciocniri. Astfel, într-un rînd, el alergă la dînsa de-a dreptul de la universitate, într-un surtuc vechi și cu mîinile pătate de cerneală. Irina se repezi înaintea lui cu obișnuita-i întîmpinare drăgăstoasă, dar încremeni pe loc.

— Ai venit fără mănuși, rosti ea accentuînd fiecare cuvînt și adăugă numaidecît: Uf, cît ești de student!

— Ești prea impresionabilă, Irina, remarcă Litvinov.

— Ești un adevărat student, repetă ea. *Vous n'êtes pas distingué.*[2]

Irina îi întoarse spatele și ieși din odaie. După o oră, cei drept, ea îi ceru iertare... De altfel se căia și se condamna cu ușurință în fața lui. Totuși –

1. Îi cunoști violența (*fr.*).
2. Nu ești distins (*fr.*).

lucru ciudat! – se acuza adesea, aproape pînă la lacrimi, de defecte pe care nu le avea şi le nega cu încăpăţînare pe cele reale.

Altădată, el o găsi plîngînd, cu, capul în mîini, cu buclele zburlite. Alarmat, o întrebă care era pricina tristeţii sale, iar ea – în tăcere – arătă cu degetul spre piept. Litvinov tresări involuntar. „Tuberculoză!" îi fulgeră prin minte şi o apucă de mînă.

— Eşti bolnavă? o întrebă el cu voce tremurătoare. (Începuseră să se tutuiască în împrejurări mai importante.) Mă duc fuga după doctor...

Dar Irina nu-l lăsă să-şi isprăvească vorba şi bătu cu ciudă din picior.

— Sînt cît se poate de sănătoasă... dar uite la rochia asta... nu vezi nimic?

— Ce să văd? Doar rochia asta... răspunse el cu mirare.

— Ce să vezi? Că altă rochie nu mai am, că-i veche şi urîtă, iar eu sînt nevoită s-o port zilnic... chiar cînd tu... cînd dumneata vii la noi. În cele din urmă, ai să încetezi a mă mai iubi, văzîndu-mă aşa de neglijentă!

— Pentru numele lui Dumnezeu, Irina, cum poţi vorbi aşa?! Dimpotrivă, rochia asta-i încîntătoare. Şi mi-i cu atîta mai dragă cu cît o purtai în ziua cînd te-am văzut prima oară.

Irina se îmbujoră la faţă.

— Grigori Mihailovici, te rog să nu-mi mai aduci aminte că de atunci nu mai aveam altă rochie.

— Dar te asigur, Irina Pavlovna, că rochia asta îţi vine minunat.

— Nu, rochia-i urîtă, urîtă, repetă ea, trăgîndu-şi nervos cosiţa lungă, mătăsoasă. Uf, ce sărăcie, ce sărăcie! Ce obscuritate! Cum poţi scăpa de sărăcia asta? Cum să ieşi cu totul din obscuritate?!

Neştiind ce să spună, Litvinov se îndepărtă puţin...

Irina sări brusc de pe scaun, puse amîndouă mîinile pe umerii săi şi îi spuse, apropiindu-şi de dînsul faţa şi ochii încă plini de lacrimi, dar care străluceau acum de fericire:

— Dar tu mă iubeşti, mă iubeşti, nu-i aşa? Chiar în rochia asta oribilă?

Litvinov se aruncă în genunchi la picioarele sale.

— Ah, iubeşte-mă, iubeşte-mă, dragul meu, salvatorul meu, şopti ea, aplecîndu-se asupra lui.

Şi aşa zburau zile, treceau săptămîni. Deşi nu avusese loc încă o explicaţie clară, deşi Litvinov îşi amîna mereu cererea, bineînţeles nu din voinţa lui proprie, ci în aşteptarea ordinului Irinei (ea însăşi observase într-un rînd că amîndoi erau prea tineri şi că trebuie să mai adauge încă cîteva săptămîni la anii lor), totul tindea spre un deznodămînt, iar viitorul apropiat se lămurea din ce în ce mai limpede, cînd deodată se întîmplă ceva care risipi toate presupunerile şi planurile, cum împrăştie vîntul uşoara pulbere de pe drum.

VIII

În iarna aceea Curtea vizită Moscova. Solemnităţile se ţineau lanţ; veni şi rîndul obişnuitului bal de la Clubul Nobilimii. Vestea aceasta ajunse – cei drept sub forma unui anunţ din *Poliţeiskie Vedomosti* – pînă-n căsuţa din Piaţa Sobacia. Cel dintîi se alarmă prinţul; el hotărî pe loc că trebuie să meargă neapărat la bal, împreună cu Irina. Ar fi fost de neiertat să scape prilejul de a vedea pe suveranii ţării, ceea ce pentru vechea

nobilime este chiar un fel de obligaţie. Prinţul stărui în părerea lui cu o căldură neobişnuită la dînsul; prinţesa era într-o oarecare măsură de aceeaşi părere şi ofta doar la gîndul cheltuielilor. Irina însă se declară hotărît împotriva proiectului. „N-are nici un rost să mă duc", răspundea ea la toate argumentele părinţilor. Încăpăţînarea Irinei se dovedi aşa de mare, că bătrînul hotărî, în cele din urmă, să-l roage pe Litvinov s-o înduplece, arătîndu-i printre altele că nu-i frumos pentru o tînără să fugă de lume şi că se cuvine să treacă şi prin „încercarea" asta – ea, pe care, şi aşa, n-o vede nimeni nicăieri. Litvinov se însărcină să-i expună motivele acestea. Irina îl privi fix şi atent, atît de fix şi de atent, încît el se fîstîci, iar ea, jucîndu-se cu capetele centurii, rosti liniştită:

— Dumneata doreşti asta? Dumneata?

— Da... cred că-i bine, răspunse bîlbîind Litvinov. Sînt de părerea tatălui dumitale... Şi adică de ce să nu te duci... să vezi lume şi să te arăţi în public? adăugă el cu un rîs scurt.

— Să mă arăt în public, repetă rar Irina. Hm, bine, am să mă duc...

Numai să ţii minte că dumeata ai dorit-o.

— Adică eu... dădu să spună Litvinov.

Ea îi tăie vorba:

— Dumneata însuţi ai dorit-o. Şi încă o condiţie: trebuie să-mi făgăduieşti că nu vei veni la bal.

— De ce?

— Aşa vreau eu.

Litvinov îşi desfăcu braţele a neputinţă.

— Mă supun... dar, drept să-ţi spun, straşnic mi-ar fi plăcut să te văd în toată splendoarea şi să fiu martor al impresiei ce o vei face fără îndoială... Ce mîndru aş fi fost de dumneata! adăugă el cu un suspin.

Irina zîmbi.

— Toată splendoarea va consta într-o rochie albă, iar cît privește impresia... Într-un cuvînt, asta-i voia mea.

— Irina, parcă ești supărată?

Ea surîse din nou.

— O, nu! Eu nu-s supărată, numai că tu... (Irina îl privi țintă, iar lui i se păru că nu văzuse niciodată mai înainte asemenea expresie în ochii ei.) Poate că așa trebuie, adăugă ea cu jumătate de gură.

— Dar, Irina, nu-i așa că mă iubești?

— Te iubesc, îi răspunse ea aproape solemn, strîngîndu-i mîna cu putere, bărbătește.

În zilele următoare Irina se ocupă cu minuțiozitate de toaleta și de coafura sa. În ajunul balului, nu se simți în apele ei. Nu putea sta locului. Izbucni de vreo două ori în plîns, pe furiș. Avea față de Litvinov un surîs sugrumat, veșnic același. De altfel se purta față de dînsul cu duioșie, ca și înainte, dar distrat și se privea des în oglindă. În ziua balului, era tăcută și palidă, dar calmă. La ora nouă seara veni Litvinov s-o vadă. Cînd păși Irina în salon într-o rochie vaporoasă, albă, cu o crenguță de floricele albastre în părul ușor ridicat, Litvinov scoase o exclamație. Așa de frumoasă și de mîndră i se păru, de parcă și-ar fi depășit vîrsta. „A crescut de azi-dimineață, își zise Litvinov, și ce ținută maiestuoasă! Iată ce înseamnă viața!“ Irina stătea în fața lui cu brațele lăsate în jos, fără să zîmbească și să se alinte, uitîndu-se cu hotărîre, aproape semeț – nu la dînsul, ci undeva departe, drept înaintea ei.

— Parcă ești prințesa din poveste, rosti în sfîrșit Litvinov. Ba nu, semeni mai degrabă cu un comandant de oști înaintea bătăliei, înaintea izbînzii... Nu mi-ai îngăduit să mă duc și eu la balul acesta, adăugă el, pe cînd Irina continua să

stea neclintită, nu numai fără să-l asculte, dar urmărind parcă o altă voce lăuntrică. N-ai să refuzi însă a primi din partea mea aceste flori.

Și îi dădu un buchet de heliotrop.

Irina aruncă o privire asupra lui Litvinov, întinse mîna și, apucînd pe neașteptate codița ramurii care-i împodobi capul, rosti:

— Dacă vrei, spune-mi doar un cuvînt și rup totul de pe mine. Rămîn acasă!

Litvinov simți o strîngere de inimă. Mîna Irinei apucase chiar crenguța, ca s-o smulgă.

— Nu, nu! De ce? izbucni el, într-un elan de sentimente nobile, mărinimoase. Eu nu-s egoist, de ce să-ți îngrădesc libertatea... cînd știu că inima ta...

— Fie, dar atunci nu te apropia, ca să nu-mi șifonezi rochia, îi răspunse ea repede.

Litvinov rămase încurcat.

— Dar buchetul îl iei? o întrebă el.

— Sigur că da: e foarte drăguț. Tare-mi place mireasma asta. Mersi. Îl voi păstra ca un suvenir...

— Al primei dumitale ieșiri în lume, al primului triumf, sublinie el.

Irina se privi în oglindă peste umăr, înclinîndu-și ușor statura.

— Sînt într-adevăr așa de frumoasă? Nu ești părtinitor?

Litvinov revărsă asupră-i un potop de laude entuziaste. Dar Irina nu-l mai asculta și, apropiind buchetul de față, se uita din nou undeva în depărtare cu ochii săi stranii, întunecați și larg deschiși, în vreme ce capetele finelor panglici, agitate de o slabă adiere de vînt, i se zbăteau ușor pe umeri, ca niște aripioare.

Se ivi prințul, frizat, cu cravată albă, într-un frac negru decolorat, avînd la butonieră panglica medaliei nobiliare Sfîntul Vladimir. Îl urma

prinţesa într-o rochie de mătase chinezească, demodată, şi cu un zel sever, sub care mamele caută îndeobşte să-şi ascundă tulburarea, încercă să potrivească – fără nici o trebuinţă – faldurile de la rochia fiicei sale. Un rădvan năimit, de patru locuri, cu două gloabe miţoase, trase anevoie la intrare. Roţile scrîşneau pe grămezile de zăpadă nerînită. Un lacheu pirpiriu, într-o livrea fantastică, ţîşni din vestibul şi anunţă cu oarecare deznădejde că trăsese la scară cupeul... După ce binecuvîntară pe copiii rămaşi acasă, prinţul şi prinţesa – încotoşmănaţi în blănuri – se îndreptară spre ieşire. Irina, într-un paltonaş ieftin şi scurtuţ – pe care nu-l putea suferi – îi urma în tăcere. Petrecîndu-i, Litvinov spera să aibă parte de-o privire de rămas-bun de la Irina; dar ea se urcă în cupeu fără să întoarcă măcar capul spre dînsul.

Către miezul nopţii Litvinov trecu pe sub ferestrele Clubului Nobilimii. Nenumăratele lumînări ale uriaşelor candelabre străpungeau cu ace de lumină perdelele de culoare roşie şi inundau toată piaţa, ticsită de echipaje, unde răsunau cu o sfidare insolentă valsurile lui Strauss.

A doua zi pe la unu, Litvinov se duse la familia Osinin. Nu-l găsi decît pe prinţ, care îi aduse numaidecît la cunoştinţă că Irina suferă de durere de cap: e în pat şi nu se va scula decît pe seară, această indispoziţie fiind de altfel explicabilă după primul bal.

— *C'est très naturel, vous savez, chez les jeunes filles*[1], adăugă gazda în franţuzeşte, spre surprinderea lui Litvinov, care observă în acel moment că prinţul nu era în halat, ca de obicei, ci purta redingotă. De altfel, urmă Osinin, cum să nu cadă la pat după întîmplările de ieri!

---

1. E foarte natural, ştiţi doar, la tinerele fete (*fr.*).

— Ce întîmplări? se bîlbîi Litvinov.

— Da, da... s-au petrecut evenimente... *de vrais événements*[1]. Nici nu-ţi închipui, Grigori Mihailovici, *quel succès elle a eu* ![2] Toată curtea a remarcat-o! Prinţul Alexandr Feodovici a spus despre dînsa că locul ei nu-i aici şi că ea îi aminteşte de contesa de Devonshire... ştiţi doar... aceea celebră... Iar bătrînul conte Blasenkrampf a declarat în auzul tuturora că Irina era la *reine du bal*[3], exprimîndu-şi dorinţa de a-i face cunoştinţă. Mi-a fost prezentat şi mie, ba mi-a şi spus că îşi aduce aminte de mine de pe cînd eram husar. Apoi m-a întrebat unde fac serviciu acum. E cît se poate de amuzant contele acesta, mare *adorateur du beau sexe* ![4] Dar ce să-ţi spun! Chiar prinţesei nu-i dădeau o clipă de răgaz: însăşi Natalia Nikitişna s-a întreţinut cu dînsa. Ce vrei mai mult? Irina a dansat *avec tous les meilleurs cavaliers*[5]; m-au împresurat, că le-am şi pierdut socoteala. Zău că roiau cu toţii în jurul nostru! Pentru mazurcă numai pe dînsa o invitau. Un diplomat străin, auzind că ea-i moscovită, i-a spus suveranului: „*Sire,* zice, *décidément c'est Moscou qui est le centre de votre empire !*"[6]. Iar alt diplomat a adăugat: „*C'est une vraie révolution, sire !*" *Révélation* sau *révolution*[7]... cam aşa ceva. Da... da... drept să-ţi spun... a fost ceva extraordinar.

---

1. Adevărate evenimente (*fr.*).
2. Ce succes a avut! (*fr.*)
3. Regina balului (*fr.*)
4. Admirator al sexului frumos (*fr.*).
5. Cu cei mai buni cavaleri (*fr.*).
6. Sire, fără îndoială Moscova este centrul imperiului maiestăţii-voastre! (*fr.*)
7. E o adevărată revoluţie, sire! Revelaţie sau revoluţie (*fr.*).

— Dar în ce o privește pe Irina Pavlovna, ea s-a amuzat, era satisfăcută? îl întrebă Litvinov, căruia îi înghețaseră mîinile și picioarele în timpul acestui discurs.

— S-a amuzat, desigur. Asta mai trebuia: să nu fi fost satisfăcută! Dar dumneata o cunoști prea bine: ea nu se dă ușor pe față. Toți îmi spuneau ieri: Ce surpriză! *Jamais on ne dirait que mademoiselle votre fille est à son premier bal.*[1] Printre alții contele Reisenbach... de bună seamă că-l cunoașteți...

— Nu, nu-l cunosc deloc. Nici nu l-am văzut vreodată.

— E vărul soției mele...

— Nu-l știu.

— E un bogătaș, șambelan, locuiește la Petersburg, om cu trecere, taie și spînzură în Livonia. Pînă acum el ne cam ocolea, dar eu nu mă omor după relații. *J'ai l'humeur facile, comme vous savez.*[2] Și el, cum ziceam, s-a așezat lîngă Irina, a stat de vorbă cu dînsa un sfert de ceas, nu mai mult, și după aceea a mărturisit prințesei: „*Ma cousine,* zice, *votre fille est une perle ; c'est une perfection...*[3] Toți mă felicită că am asemenea nepoată..." Apoi l-am văzut cum s-a apropiat de un... personaj foarte înalt și, pe cînd îi vorbea, nu-și lua ochii de la Irina... iar personajul acela o privea și el...

— Vasăzică, Irina Pavlovna nu va putea fi văzută toată ziua? îl întrebă iarăși Litvinov

— Nu. Are o durere groaznică de cap. Mi-a dat în grijă să-ți prezint omagiile sale și să-ți

---

1. Nimeni n-ar fi spus că domnișoara, fiica dumneavoastră, este la primul său bal (*fr.*).
2. Nu-s supărăcios, după cum știți (*fr.*).
3. Verișoară, fiica voastră e o perlă; e o perfecțiune (*fr.*).

mulţumesc pentru buchetul, *qu'on a trouve charmant*[1]. Are nevoie de odihnă... Prinţesa a plecat să facă nişte vizite... şi eu însumi...

Prinţul tuşi, lăsîndu-se cînd pe un picior, cînd pe altul, ca şi cum n-ar mai fi ştiut ce să mai spună. Litvinov îşi luă pălăria, spunîndu-i că n-are de gînd să-l deranjeze, dar că va trece mai tîrziu pentru a se informa despre sănătatea Irinei; după aceea se retrase.

La cîţiva paşi de casa familiei Osinin, Litvinov, văzu un elegant cupeu cu două locuri oprindu-se înaintea gheretei vardistului. Un lacheu, într-o livrea de asemenea elegantă, se aplecă neglijent de pe capră şi îl întrebă pe vardist unde locuieşte prinţul Pavel Vasilievici Osinin. Litvinov se uită în cupeul în care şedea un om de vîrstă mijlocie, cu un aer acru, cu chipul zbîrcit şi arogant, cu nas grecesc şi buze răutăcioase, înfofolit într-o şubă de sobol – după toate aparenţele o figură simandicoasă.

IX

Litvinov nu-şi ţinu făgăduiala de a trece mai tîrziu. Îşi închipui că era mai bine să-şi amîne vizita pe a doua zi. Intrînd în preajma amiezii în salonul atît de cunoscut, el găsi acolo pe cele două surori mai mici ale Irinei, pe Viktorinka şi Cleopatrinka. După ce le spuse vorbe de bun găsit, le întrebă dacă Irina Pavlovna se simte mai bine şi dacă poate s-o vadă.

— Irinocika a plecat cu mămica, răspunse Viktorinka.

1. Care a fost găsit fermecător (*fr.*).

Deşi vorbea sîsîit, era mai dezgheţată decît surioara ei.

— Cum... a plecat? repetă Litvinov şi simţi un uşor zvîcnet în străfundul inimii. Dar oare... oare... nu-i acuma ceasul cînd se ocupă de voi, cînd vă dă lecţii?

— De-acuma Irinocika n-are să ne mai dea lecţii, răspunse Viktorinka.

— Nu ne va mai da lecţii, repetă după dînsa Cleopatrinka.

— Dar tata-i acasă? întrebă Litvinov.

— Nici tătăica nu-i acasă, urmă Viktorinka. Iar Irinocika îi bolnavă. Toată noaptea a plîns...

— A plîns?

— Da, a plîns... Egorovna mi-a spus. Şi ochii îi sînt aşa de roşii, aşa de um-flaţi...

Litvinov măsură de vreo două ori camera cu paşi înceţi, înfiorat parcă de frig, şi se întoarse acasă. Încerca senzaţia unui om care ar privi în jos din vîrful unui turn: simţea o sfîrşeală lăuntrică, iar în cap o vîjîială domoală, greţoasă... Îl cuprinsese o nedumerire stupidă, o învălmăşeală de gînduri, o groază tulbure, o aşteptare mută, o curiozitate stranie, ca o bucurie răutăcioasă, iar în gîtlejul înăbuşit simţi amăreala lacrimilor nevărsate... Se silea să schiţeze un zîmbet şi să articuleze o rugă fără sens, în hohote... totul era aşa de groaznic şi de umilitor! „Irina nu vrea să mă mai vadă, i se învîrtea mereu în cap. E limpede ca lumina zilei, dar de ce? Oare ce s-a putut întîmpla la balul acesta nenorocit? Şi cum e cu putinţă o schimbare atît de bruscă? Aşa de neaşteptată... (Oamenii văd în fiecare zi cum vine moartea din senin dar nu se pot deprinde cu venirea ei neaşteptată, pe care o categorisesc drept absurdă.) Nu mi-a trimis nici o vorbă, nu vrea să aibă nici o explicaţie cu mine...“

— Grigori Mihailîci, răsună o voce stridentă drept la urechea lui.

Litvinov tresări şi văzu pe feciorul său cu o scrisoare în mînă. Recunoscu scrisul Irinei... Încă înainte de a desface plicul, presimţi o nenorocire; îşi lăsă capul în piept şi înălţă umerii, ca şi cum ar fi vrut să se apere de o lovitură. Îşi făcu în cele din urmă curaj şi rupse dintr-o dată plicul. Iată ce cuprindea mica scrisoare:

„Iartă-mă, Grigori Mihailîci. Totul s-a sfîrşiţ între noi: plec la Petersburg. Mi-e inima tare grea, dar lucrul este hotărît. Pesemne asta mi-i soarta... dar nu vreau să mă justific. Presimţirile mele s-au realizat. Iartă-mă, uită-mă, nu-s vrednică de dumneata.

Irina

Fii mărinimos; nu căuta să mă vezi."

Litvinov citi rîndurile acestea şi se lăsă încet pe divan, ca şi cum cineva l-ar fi împins în piept. Scăpă scrisoarea, o ridică, o citi din nou şi murmură: „La Petersburg", lăsînd-o iarăşi să cadă... O linişte ciudată puse stăpînire pe dînsul. Îşi duse chiar mîinile la spate ca să-şi potrivească perna sub cap. „Cei răniţi mortal nu se mai zbat, îşi zise el. Cum a venit, aşa şi-a luat zborul... foarte natural... totdeauna m-am aşteptat la asta... (Se minţea el însuşi, căci niciodată nu se aşteptase la aşa ceva.) A plîns? Irina a plîns? Oare de ce? Doar nu m-a iubit! De altfel e de înţeles şi ţine de firea ei. Nu-i demnă de mine! Ca să vezi!" (El zîmbi cu amărăciune.) „Nici ea nu ştia ce zace într-însa. Dar dîndu-şi seama la bal de puterea ei, cum s-ar mai fi putut gîndi la un biet student? Totu-i explicabil!"

Litvinov își aminti însă cuvintele ei drăgăstoase, zîmbetul, ochii, ochii ce-i străluceau și se înduioșau cînd îi întîlneau privirile, ochi pe care nu-i putea uita și pe care nu-i va mai vedea niciodată. Își mai aduse aminte de singura sărutare, fugară, sfioasă, aprinsă – și deodată izbucni în hohote de plîns, convulsive, sălbatice, furioase... Se întoarse în pat și, înecîndu-se sufocat, cuprins de-o plăcere nebunească, ca și cum ar fi vrut să-și sfîșie trupul, ca și tot ce era în preajma lui, își înfundă adînc fața în perna divanului și o mușcă...

Domnul pe care în ajun îl văzuse Litvinov în cupeu era chiar vărul prințesei Osinina, bogătașul și șambelanul, contele Reisenbach. Observînd impresia produsă de Irina asupra fețelor simandicoase și dîndu-și seama numaidecît de avantajele ce le-ar putea avea din acest fapt, *mit etwas Akkuratesse*[1] – contele, om energic și expert în arta lingușirii, își făcu îndată planul. Hotărî să procedeze rapid, *à la* Napoleon. „Voi lua în casa mea din Petersburg pe această fată originală, își zise el. La naiba, o voi lăsa moștenitoare, măcar pe o parte din bunurile mele. De altfel, eu n-am copii; ea mi-i nepoată, iar contesa mea se plictisește singură... Totdeauna este plăcut să ai în salon o mutrișoară simpatică... da, da, asta așa-i: *es ist eine Idee, es ist eine Idee*[2]." Dar mai întîi trebuia să cucerească părinții, să le ia ochii. „Ei n-au ce mînca, își urmă contele chibzuielile în cupeu, îndreptîndu-se spre Piața Sobacia, așa că, vezi bine, n-au să se încăpățîneze. Nu-s niște persoane cine știe ce sensibile. De altfel li se poate da și o sumă de bani. Dar ea?... Ea va consimți. Mierea-i dulce... a și gustat-o ieri. Să zicem că-i

1. Cu oarecare îndemînare (*germ.*).
2. E o ideee, e o idee (*germ.*).

un capriciu din partea mea. Ei n-au decît de profitat... imbecilii! Eu le voi spune: lucrurile stau așa... Decideți-vă! Altfel voi lua altă fată, vreo orfană – ceea ce e și mai simplu. Da ori ba, vă dau douăzeci și patru de ore de gîndire, *und damit Punctum*![1]"

Cu aceste argumente se prezentă contele la prinț, pe care îl anunțase din ajun de vizita sa. Despre urmările acestei vizite, după cum se vede, nu-i nevoie să vorbim prea mult. Contele nu se înșelașe în socotelile sale. Într-adevăr, prințul și prințesa nu se încăpățînară și primiră banii, iar Irina își dădu consimțămîntul înainte de împlinirea termenului. Nu-i fu ușor să rupă legăturile cu Litvinov, pe care-l iubea. După ce-i trimise biletul, aproape căzu la pat. Vărsă multe lacrimi, slăbi, iar fața îi ajunse galbenă ca ceara... Cu toate acestea, peste o lună, prințesa o conduse la Petersburg, o instală în casa contelui și o dădu pe mîinile contesei, o femeie cu inimă foarte bună, dar cu minte și cu înfățișare de pui.

Litvinov părăsi universitatea și se mută la țară, la tatăl său. Încet-încet rana i se vindecă. La început nu avu nici o știre despre Irina. De altfel chiar evita să vorbească despre Petersburg și despre societatea din capitală. Mai pe urmă, încet-încet, începu să umble fel de fel de zvonuri pe socoteala ei – nu atît proaste, cît stranii. Irina ajunse o celebritate. Numele principesei Osinina, înconjurat de strălucire și însemnat cu o pecete aparte, era din ce în ce mai răspîndit, chiar pînă-n depărtatele cercuri guberniale. Era rostit cu invidie, curiozitate și respect, cum fusese pronunțat cîndva numele contesei Vorotînskaia. În cele din urmă se răspîndi vestea căsătoriei sale. Dar

1. Și cu asta, basta! (*germ.*)

Litvinov abia dădu atenţie acestei ştiri, căci între timp se logodise cu Tatiana.

Acum cititorul va înţelege pesemne ce amintiri se treziră în sufletul lui Litvinov cînd strigă : „Cu neputinţă !“ Prin urmare să ne întoarcem la Baden şi să înnodăm firul întrerupt al povestirii noastre.

X

Litvinov se culcă foarte tîrziu şi dormi puţin : cînd se sculă din pat, tocmai răsărise soarele. De la fereastra lui se vedeau crestele munţilor desenîndu-se împurpurate şi umede pe cerul senin. „Ce răcoare trebuie să fie la umbra copacilor acestora !“ se gîndi el. Se îmbrăcă numaidecît, aruncă o privire distrată spre buchetul de flori, care se deschiseseră încă şi mai mult în timpul nopţii, îşi luă bastonul şi se îndreptă spre vestitele „Stînci“ dincolo de „Vechiul Castel“. Dimineaţa îl cuprinse parcă într-o îmbrăţişare puternică şi mută. Răsufla vioi, se mişca energic. Vigoarea tinerească îi tresălta în fiecare muşchi : pămîntul însuşi părea că-i împinge paşii uşori. Fiecare călcătură îl făcea mai sprinten şi mai bucuros. Păşea la umbra înrourată, pe nisipul mascat al potecilor, de-a lungul şirului de brazi cu vîrful ramurilor împodobit de puternica verdeaţă a mugurilor primăvărateci. „Ce minune !“ îşi spunea la tot pasul. Deodată auzi voci cunoscute. Se uită înainte şi-i văzu pe Voroşilov şi Bambaev, care veneau în întîmpinarea lui. Se fîstîci ca un şcolar în faţa dascălului. O zbughi în lături şi se piti după un tufiş. „Doamne, apără-mă de compatrioţi !“ se rugă în gînd. Ar fi dat oricît numai să nu fie văzut în momentul acela... Şi, într-adevăr, cei doi nu-l zăriră. Ziditorul îl salvă de compatrioţi. Voroşilov

explica lui Bambaev, cu tonul său de cadet încrezut, diferitele „faze“ ale arhitecturii gotice; iar celălalt se mărginea să mîrîie aprobativ. Pesemne Voroşilov îl îndopa de mult cu „fazele“ sale, încît bravu-i entuziasm ajunsese pe drojdie. Între timp Litvinov, cu gîtul întins înainte şi muşcîndu-şi buzele, ascultă îndelung zgomotul paşilor care se îndepărtau. Mult timp răsunară sunetele, cînd piţigăiate, cînd nazale ale discursului sfătos. În sfîrşit se făcu tăcere. Litvinov răsuflă uşurat, ieşi din ascunzătoarea lui şi îşi căută de drum.

Rătăci vreo trei ceasuri prin munţi. Ba părăsea poteca şi sărea din ţanc în ţanc, lunecînd uneori pe un strat de muşchi mătăsos... ba se aşeza pe un colţ de stîncă sub un stejar sau sub un fag şi se lăsa purtat de gînduri plăcute, în neîntrerupta şoaptă a pîraielor, cu malul năpădit de ferigă, ca şi în molcomul freamăt al frunzişului sau în cîntecul răsunător al vreunei mierle negre. Îl doborî în cele din urmă o picoteală uşoară, plăcută; se simţea cuprins parcă pe la spate de nişte braţe dezmierdătoare şi adormea... dar deodată zîmbea şi se uita împrejur: aurul şi verdele pădurii, adierea frunzişului îi năvăleau în ochi. Zîmbea iarăşi şi îi închidea din nou. I se făcu foame şi porni spre Vechiul Castel, unde pentru cîţiva creiţari puteai lua o excelentă ceaşcă de cafea cu lapte. Dar nu apucase să se aşeze bine la una dintre măsuţele vopsite în alb, care se aflau pe terasa din faţa castelului, cînd se auzi sforăitul puternic al unor cai şi se iviră trei caleşti, din care descinse o numeroasă societate de doamne şi domni... Litvinov îşi dădu numaidecît seama că erau ruşi, deşi toţi vorbeau franţuzeşte... ba poate tocmai fiindcă vorbeau franţuzeşte. Toaletele doamnelor se distingeau printr-un gust ales. Domnii aveau redingote noi, pe talie şi – ceea ce nu se prea

obișnuia pe atunci – pantaloni gri și pălărie lucioasă de oraș. O cravată neagră, foarte joasă, strîngea gîtul fiecărui bărbat. Ținuta tuturor avea un aer ostășesc. Într-adevăr, toți erau militari. Litvinov nimerise la un picnic de tineri generali, oameni cu greutate, din înalta societate. Totul le trăda importanța, și anume: dezinvoltura stăpînită, zîmbetele maiestuos-afabile, privirile distrate și afectate în același timp, delicata înălțare a umerilor cambrarea taliei și ușoara îndoire a genunchilor... Li se vădea importanța și din tonul vocii, ce părea că ar exprima o mulțumire binevoitoare și condescendență față de niște persoane în subordine. Acești militari erau proaspăt spălați, proaspăt bărbieriți și răspîndeau un iz cu adevărat aristocratic, de ofițeri de elită, un amestec din cel mai fin fum de trabuc și paciuli de calitate. Toți aveau mîini aristocratice, mari, albe, cu unghii tari ca fildeșul, mustăți pomădate, dinți strălucitori și o piele fină, trecînd de la rumenul obrajilor la azurul bărbiei. Unii dintre tinerii generali erau jucăuși, alții gînditori; dar toți aveau întipărită pe figură o distincție desăvîrșită. Fiecare părea perfect convins de valoarea lui personală și de importanța viitorului său rol în stat și păstra o ținută severă și nestingherită, cu o ușoară umbră de frivolitate, de „ăsta-s eu", care apar atît de firesc în timpul călătoriilor în străinătate. După ce se așeză cu zgomot, această societate luxoasă chemă chelnerii care își dădeau toată silința să le intre în voie. Litvinov se grăbi să-și bea ceașca de cafea cu lapte, plăti și, înfundîndu-și pălăria în cap, se strecură pe lîngă grupul generalilor ...

– Grigori Mihailîci, răsună o voce feminină, nu mă mai recunoașteți?

El se opri fără să vrea. Acest glas... acest glas făcuse odinioară să-i bată inima de prea multe ori... Se întoarse și o văzu pe Irina.

Ședea la masă, cu mîinile încrucișate pe speteaza unui scaun din fața ei. Își ținea capul aplecat într-o parte și, zîmbind, se uita la dînsul prietenos, aproape cu bucurie.

Litvinov o recunoscu numaidecît, deși ea se schimbase în decurs de zece ani de cînd n-o mai văzuse, transformîndu-se din fată în femeie. Trupul ei zvelt se împlinise și înflorise, conturul umerilor – înguști odinioară – aminteau acum de zînele pictate pe plafonul anticelor palate italiene. Ochii însă îi rămăseseră aceiași. Lui Litvinov i se păru că îl priveau ca pe vremuri, în căsuța din Moscova.

— Irina Pavlovna... rosti el, ezitînd.

— M-ați recunoscut? Ce bine-mi pare! Ce bine... (Ea se opri, se îmbujoră ușor la față și își îndreptă statura.) E o întîlnire foarte plăcută, urmă ea de astă dată în franțuzește. Dați-mi voie să vă recomand pe soțul meu Valérien – *monsieur* Litvinov, *un ami d'enfance*[1]. Valerian Vladimirovici Ratmirov, soțul meu.

Unul dintre tinerii generali, poate cel mai elegant dintre toți, se sculă de pe scaun și îl salută cu o extremă politețe pe Litvinov, în vreme ce camarazii săi luară o atitudine rezervată sau, mai bine zis, se retraseră în sine protestînd cu anticipație împotriva oricărei apropieri de un civil străin; iar doamnele care luau parte la picnic socotiră convenabil să-și mijească ochii și să surîdă, ba chiar să ia o expresie de nedumerire.

— Sînteți de mult la Baden? îl întrebă, generalul Ratmirov, cu un accent străin, neștiind pesemne despre ce să vorbească cu prietenul din copilărie al nevestei sale.

— Nu, de curînd, răspunse Litvinov.

— Și aveți de gînd să rămîneți mult timp aici? adăugă cu o extremă politețe tînărul general.

---

1. Un prieten din copilărie (*fr.*).

— N-am hotărît încă.

— A! Îmi pare foarte bine... foarte.

Generalul tăcu. Litvinov, de asemenea. Amîndoi își țineau pălăria în mînă și, înclinîndu-și bustul înainte, se uitau cu un zîmbet unul la altul, ferindu-și ochii.

— *„Deux gendarmes un beau dimanche“*[1], începu să cînte, bineînțeles fals, un general; de altfel nu mi-a fost dat să întîlnesc un nobil rus care să nu cînte fals. Era un general miop, gălbejit, cu o permanentă expresie de iritație pe figură, neputîndu-și parcă ierta propria-i înfățișare. Printre toți ceilalți camarazi numai el nu semăna cu un boboc de trandafir.

— Dar de ce nu luați loc, Grigori Mihailîci? zise în sfîrșit Irina.

Litvinov se supuse și se așeză.

— *I say, Valérien, give me some fire*[2], rosti un alt general, tot tînăr, însă corpolent, cu ochii imobili, pironiți parcă în văzduh, purtînd niște favoriți stufoși, catifelați, prin care își prefira degetele albe ca zăpada. Ratmirov îi întinse o cutiuță de argint cu chibrituri.

— *Avez-vous des papiros*?[3] întrebă, graseind, una dintre doamne.

— *De vrais papelitos, comtesse*[4].

— *„Deux gendarmes un beau dimanche“*, începu iarăși, aproape cu un scrîșnet de dinți, generalul cel miop.

— Trebuie neapărat să treceți pe la noi, îi spunea între timp Irina lui Litvinov. Locuim la *Hotel de L'Europe*. Sînt totdeauna acasă de la patru la șase. Nu ne-am văzut atît de demult.

---

1. Doi jandarmi, într-o duminică (*fr.*).
2. Ți-am spus, Valerian, dă-mi un foc (*engl.*).
3. Aveți papiros? (*fr.*)
4. Adevărate papelitos, contesă (*fr.*).

Litvinov se uită la Irina, care nu-şi plecă ochii pămînt.

— Da, Irina Pavlovna, de mult! De la Moscova...

— De la Moscova, de la Moscova, repetă ea după o pauză. Să veniţi pe la noi să mai stăm de vorbă. Să ne amintim de trecut. Dar ştiţi ceva, Grigori Mihailîci, nu v-aţi schimbat prea mult.

— Adevărat? În schimb dumneavoastră, Irina Pavlovna, v-aţi schimbat mult.

— Am îmbătrînit.

— Nu. N-am vrut să spun asta...

— Iréne? rosti întrebător o doamnă cu o pălărie galbenă pe un păr tot galben, care şuşotise ceva mai înainte şi chicotise cu cavalerul de alături. Irène!

— Am îmbătrînit, urmă Irina, fără să răspundă doamnei, dar nu m-am schimbat. Nu, nu! Nu m-am schimbat întru nimic.

— *„Deux gendarmes un beau dimanche...“* răsună din nou vocea irascibilului general care nu-şi amintea decît primul vers din această vestită şansonetă.

— Tot mai înţeapă, excelenţă, răbufni cu un accent aparte robustul general cu favoriţi, făcînd aluzie pesemne la vreo istorie amuzantă, cunoscută de *beau monde*[1] şi, izbucnind într-un rîs scurt, sec, rămase iarăşi cu ochii pironiţi în văzduh.

— *What a sad dog you are, Bóris* ![2] observă cu jumătate de gură Ratmirov. Rosti pînă şi numele „Boris“ cu accent englezesc.

— Irène? rosti a treia oară doamna cu pălărie galbenă.

Irina se întoarse brusc spre dînsa:

— *Eh bien, quoi ? que me voulez-vous* ?[3]

---

1. Lumea bună (*fr.*).
2. Glumeţ mai eşti, Boris! (*engl.*)
3. Ei bine, ce-i? ce doreşti? (*fr.*)

— *Je vous le dirai plus tard*[1], răspunse doamna, fandosindu-se. Deşi era foarte puţin drăguţă, nu înceta să se alinte şi să se schimonosească. Un şugubăţ spusese despre ea că *„minaudait dans le vide"* – „se maimuţărea în deşert".

Irina îşi încruntă sprîncenele şi, scoasă din răbdări, săltă din umeri.

— *Mais que fait donc monsieur Verdier ? Pourquoi ne vient-il pas ?*[2] exclamă o doamnă cu accent tărăgănat, atît de nesuferit pentru urechea francezilor – care caracterizează maniera de a vorbi a protipendadei ruseşti.

— Ah, vai... ah, vai, musiu Verdier, musiu Verdier, oftă o altă doamnă de baştină drept din Arzamas.

— *Tranquillisez-vous, mesdames,* intră în vorbă Ratmirov, *monsieur Verdier m'a promis de venir se mettre à vos pieds*[3].

— Ha, ha, ha ! Doamnele îşi agitară evantaiele.

Chelnerul aduse cîteva pahare de bere.

— *Bayrische Bier ?*[4] întrebă, chipurile cu mirare, generalul cu favoriţi lungi, vorbind anume cu un bas profund. *Guten Morgen !*

— Apropo ! Contele Paul e tot acolo ? întrebă rece şi nepăsător un tînăr general pe un camarad de-al său.

— Tot acolo, răspunse cu aceeaşi răceală acesta. *Mais c'est provisoire.*[5] După cum se spune, Serge îi va lua locul.

---

1. Îţi voi spune mai tîrziu (*fr.*).
2. Dar ce face domnul Verdier ? De ce nu vine ? (*fr.*)
3. Liniştiţi-vă, doamnelor, domnul Verdier mi-a făgăduit că va veni să cadă la picioarele domniilor-voastre (*fr.*).
4. Bere de Bavaria (gem.).
5. Dar în mod provizoriu (*fr.*).

— Ia te uită! făcu cel dintîi printre dinți.

— M-da, mîrîi al doilea.

— Eu nu pot înțelege, începu generalul cu șansoneta, nu-mi intră în cap ce nevoie avea Paul să se justifice, să dea fel de fel de explicații... Ei bine, el l-a strîns cu ușa pe negustorul acela, *il lui a fait rendre gorge*... ei și, ce-i cu asta? Putea să aibă motivele sale...

— Se temea... de publicitatea ziarelor, mormăi cineva.

Irascibilul general se înflăcără pe loc.

— Puah! Atîta grijă să am eu. Gazetele! Critica! Dacă ar depinde de mine, aș îngădui gazetelor voastre să publice numai informații despre taxele pe carne și pe pîine, precum și anunțuri cu privire la vînzarea de blănuri și cizme.

— Și despre scoaterea la mezat a moșiilor boierești, adăugă Ratmirov.

— Poate, în condițiile actuale... Dar ăsta-i subiect de discuție la Baden, *au Vieux Château*[1] *?!*

— *Mais pas du tout! pas du tout!* gînguri doamna cu pălărie galbenă. *J'adora les questions politiques.*[2]

— *Madame a raison*[3], intră în vorbă alt general, cu o figură extrem de simpatică, de domnișoară. De ce să evităm asemenea chestiuni... chiar la Baden? Rostind aceste chestiuni, se uită politicos la Litvinov, cu un surîs condescendent. Un om cumsecade, nicăieri și în nici o împrejurare nu trebuie să-și sacrifice convingerile. N-am dreptate?

— Desigur, răspunse generalul irascibil, ridicînd și el ochii asupra lui Litvinov, ca o dojană indirectă. Totuși nu văd necesitatea...

---

1. La Vechiul Castel? (*fr.*)
2. Deloc, deloc! Ador chestiunile politice (*fr.*).
3. Doamna are dreptate (*fr.*).

— Ba nu, nu, îl întrerupse cu aceeaşi blîndeţe generalul indulgent. Uite, prietenul nostru Valerian Vladimirovici, a pomenit despre vînzarea moşiilor boiereşti. Adică ce? Nu-i asta o realitate?

— Dar nici nu se pot vinde acum, cine le cumpără? izbucni generalul irascibil.

— Posibil... posibil! Un argument în plus, pentru a constata la fiecare pas acest fapt... acest fapt deplorabil. Sîntem ruinaţi – foarte bine, sîntem umiliţi – nimeni nu poate susţine contrariul. Totuşi noi, marii proprietari, reprezentăm o bază... *un principe.* Datoria noastră este să sprijinim acest principiu. *Pardon, madame,* mi se pare că aţi scăpat jos batista. Cînd o anume întunecare pune stăpînire pe minţile cele mai alese, noi trebuie – păstrînd bineînţeles cuvenita deferenţă – să semnalăm cu un deget de cetăţean prăpastia spre care se precipită toate (şi aici generalul îşi întinse degetul înainte). Noi trebuie să avertizăm lumea şi să spunem cu o respectuoasă fermitate: „întoarceţi-vă, întoarceţi-vă îndărăt!"... Iată ce se cuvine să zicem.

— Oricum, nu-i cu putinţă să te întorci îndărăt cu totul, remarcă pe gînduri Ratmirov.

Indulgentul general doar rînji.

— Ba cu totul, cu totul, *mon très cher.* Cu cît mai mult îndărăt, cu atît mai bine!

Generalul se uită iarăşi cu amabilitate la Litvinov, care ajunsese la limita răbdării:

— Ar trebui oare, excelenţă, să ne întoarcem la semiiobăgie?

— Şi de ce nu?! Eu îmi exprim părerile mele fără nici o restricţie. Trebuie refăcut totul... da... tot ce s-a săvîrşit pînă acum.

---

1. La 19 februarie 1861 ţarul Alexandru II a emis decretul privind reforma agrară, prin care s-a abolit iobăgia şi s-a acordat o aşa-zisă emancipare ţăranilor.

— Chiar şi 19 februarie?[1]

— Chiar şi 19 februarie, bineînţeles, în limita posibilităţilor. *On est patriote ou on ne l'est pas.*[1] Şi libertatea? mi se va spune. Credeţi că libertatea asta este aşa de plăcută poporului? Întrebaţi-l...

— Încercaţi, îl întrerupse Litvinov. Încercaţi să i-o răpiţi...

— *Comment nommez-vous* ce *monsieur*?[2] îl întrebă în şoaptă generalul pe Ratmirov.

— Dar despre ce discutaţi? intră deodată în vorbă generalul cel robust care juca pesemne, în această societate, rolul de copil răsfăţat. Tot despre presă şi despre scribi? Daţi-mi voie să vă povestesc o întîmplare petrecută cu un scrib – un deliciu! Mi s-a atras atenţia: „Un gazetăraş a scris un pamflet împotriva dumitale". Am trimis să mi-l aducă pe sus. Iată-l pe hulubaş... „Aşadar, zic, amice scrib, te distrezi alcătuind pamflete insultătoare? Arzi, după cum se vede, de patriotism?" „Ard", îmi răspunde el. „Dar banii, gazetăraşule, îţi plac?" „Îmi plac." Atunci, domnii mei i-am pus sub nas mînerul bastonului meu. „Şi asta îţi place îngeraşule!" „Nu, zice, asta nu-mi place." „Miroase-l cumsecade, zic, doar mi-s curate mîinile." „Ştiu, zice, dar nu-mi place." „Mie însă, zic, îmi place la nebunie, dragule, dar nu pe spinarea mea. Înţelegi alegoria asta, scumpule?" „Înţeleg", zice. „Aşa că de azi înainte să-ţi bagi minţile în cap şi să fii drăguţ, ai priceput, prietene? Acum uite o rublă, şterge-o şi să mă pomeneşti ziua şi noaptea!" Şi gazetăraşul şi-a văzut de drum.

Generalul izbucni în rîs şi, după dînsul, ceilalţi ascultători – afară de Irina care nu schiţă nici un zîmbet şi îl privi mohorîtă pe povestitor.

---

1. A fi sau a nu fi patriot (*fr.*).
2. Cum se numeşte domnul acesta? (*fr.*)

Generalul indulgent îl bătu pe Boris peste umăr.

— Tu ai inventat istoria asta, dragă prietene, de la început pînă la sfîrşit... Nu eşti dintre cei ce ameninţă cu bastonul... De altfel nici nu porţi baston. *C'est pour faire rire ces dames*[1], ca să spui un cuvînt de haz. Dar în fond nu-i vorba de asta. Am spus adineaori că trebuie să ne întoarcem cu totul îndărăt. Înţelege-mă! Eu nu sînt inamicul, aşa-zisului progres. Dar toate aceste universităţi, seminarii, şcoli populare... aceşti studenţi, fii de popă, oameni de rînd, toată această plevuşcă, *tout* ce *fond du sac, la petite propriété, pire que le prolétariat, voilà* ce *qui m'effraye...*[2] iată unde trebuie să ne oprim, ba să oprim şi pe alţii (generalul vorbea pe un ton domol, aproape stins şi la urmă îi aruncă iarăşi lui Litvinov o privire prietenoasă). Da, trebuie să ne oprim. Nu uita că la noi nimeni nu cere nimic, nu se roagă pentru asta. *Selfgovernment*-ul, de pildă, cine îl cere? Dumneavoastră îl cereţi? Sau tu? Sau eu? Ori dumneavoastră, doamnelor, care nu numai că vă guvernaţi voi înşivă, dar faceţi şi cu noi tot ce doriţi? (Un zîmbet viclean lumină fermecătoarea figură a generalului.) Dragi prieteni, de ce să facem ca iepurele care dă peste primejdie, căutînd s-o ocolească?

Democraţia vă agreează, vă tămîiază şi-i gata să vă intre în voie, dar e o sabie cu două tăişuri. Vechiul sistem e mai bun... îi mai sigur. Nu lăsaţi prostimea să cugete, aveţi încredere în aristocraţie, căci numai ea este o forţă... Vă asigur că aşa lucrurile vor merge mai bine. Cît despre progres... în ce mă priveşte, eu n-am nimic împotriva progresului.

---

1. Asta-i ca să le amuzi pe doamne (*fr.*).
2. Toată această drojdie, mica proprietate, mai rea decît proletariatul – iată ce mă îngrozeşte (*fr.*).

Atîta doar: nu ne dați avocați, jurați și slujbași de zemstve. Dar mai cu seamă, nu vă atingeți de disciplină. Încolo sînteți liberi să construiți poduri, cheiuri și spitale, și nu văd de ce să nu luminați cu gaz străzile.

— Au dat foc Petersburgului din tuspatru părțile. Iată ce se înțelege prin progres! izbucni generalul irascibil.

— Văd că tu ești pornit, rosti domol generalul cel corpolent, bălăbănindu-se la dreapta și la stînga. Ar ieși din tine un excelent procuror general. După mine însă, *avec „Orphée aux enfers" le progrès a dit son dernier mot.*[1]

— *Vous dites toujours des bêtises*[2], chicoti doamna din Arzamas.

Generalul luă o poză gravă:

— *Je ne suis jamais plus-sérieux, madame, que quand je dis des bêtises.*[3]

— *Monsieur* Verdier a spus de cîteva ori aceeași frază, remarcă cu jumătate de gură Irina.

— *De la poigne et des formes* ![4] izbucni robustul general: *de la poigne, surtout*[5]. Ceea ce s-ar putea traduce astfel în rusește: fii politicos, dar trage-i peste bot!

— Ah, ești un ghiduș incorigibil, da, un ghiduș, intră în vorbă generalul cel indulgent. Doamnelor, să nu-i dați crezare. El nu-i în stare să ucidă o muscă. Se mulțumește a devora inimi...

---

1. Cu *Orfeu în infern* progresul și-a spus ultimul cuvînt (*fr.*). Referire la opereta compozitorului francez Jacques Offenbach (1819-1880).
2. Totdeauna spuneți numai prostii (*fr.*).
3. Niciodată nu-s mai serios, doamnă, decît atunci cînd spun prostii (*fr.*).
4. Mînă forte și forme (*fr.*).
5. Mai cu seamă mînă forte (*fr.*).

— Totuşi, nu-i aşa, Boris, începu Ratmirov, după ce schimbă o privire cu soţia sa. Gluma-i glumă... dar aici e şi multă exagerare. Progresul, este în fond o manifestare a vieţii sociale, iată ce nu trebuie să scăpăm din vedere. E un simptom care merită a fi studiat.

— M-da, replică generalul cel robust, zbîrcindu-şi nasul. Se ştie că ai veleităţi de om politic.

— Dar nu-i deloc vorba aici de om politic... unde vezi politică? Trebuie însă să recunoaştem adevărul.

Boris îşi împlîntă iarăşi degetele în favoriţi şi îşi pironi ochii în sus.

— Viaţa socială este un fenomen foarte important, fiindcă în procesul de dezvoltare a unui popor, în destinele patriei, ca să zic aşa...

— Valerian, îl întrerupse semnificativ Boris. Sînt şi doamne aici. Nu mă aşteptam din partea ta la una ca asta. Sau poate vrei să faci parte din vreun comitet oarecare?

— Din fericire toate sînt acum închise, se grăbi să observe generalul irascibil şi începu din nou să cînte: *„Deux gendarmes un beau dimanche...“*

Ratmirov îşi duse la nas o batistă fină şi tăcu cu amabilitate. Generalul, indulgent repeta: „ghiduş“, „ghiduş!“ Iar Boris se adresă doamnei care se maimuţărea în deşert şi, fără a-şi pogorî vocea şi a-şi schimba expresia figurii, o întrebă cînd are de gînd să răspundă pasiunii sale amoroase, căci e nebun de dragoste pentru ea şi suferă din pricina asta chinuri infernale.

În cursul acestei conversaţii, Litvinov se simţea din ce în ce mai stingherit. Era revoltat în mîndria lui cinstită, plebeiană... Ce putea fi comun între dînsul, fiu de modest slujbaş, şi aceşti militari aristocraţi din Petersburg? El iubea tot ce oamenii aceştia urau, şi ura ce iubeau ei. Înţelegea asta

cît se poate de limpede şi o simţea cu toate fibrele fiinţei sale. Glumele lor le socotea plate, tonul, insuportabil, manierele, false... Chiar în amabilitatea vorbelor el simţea un dispreţ jignitor. Totuşi părea intimidat în faţa lor, înaintea acestor duşmani... „Uf, ce absurd! Îi jenez, le par ridicol, atunci de ce stau aici? Trebuie să plec, să plec numaidecît!" Iată ce idei i se învălmăşeau în cap. Prezenţa Irinei nu-l putea reţine. Ea îi făcea de asemeni o impresie penibilă. Se sculă de pe scaun şi începu să-şi ia rămas-bun.

— Plecaţi aşa de repede? rosti Irina; dar, după un moment de gîndire, nu mai insistă. Îl făcu numai să-i făgăduiască că va trece neapărat s-o vadă. Generalul Ratmirov îl salută cu obişnuita-i politeţe, plin de distincţie, îi strînse mîna şi îl conduse pînă la capătul terasei... Dar abia apucă Litvinov să treacă de colţul primei alei cînd o explozie de rîsete se auzi în urma sa. Aceste rîsete nu aveau nici o legătură cu dînsul, ci fuseseră provocate de apariţia lui musiu Verdier, atît de mult aşteptat, şi care se ivi din senin călare pe un măgar, purtînd o pălărie tiroleză şi o cămaşă albastră... Dar obrajii lui Litvinov se îmbujorară, iar buzele i se crispară ca inundate de pelin. „Ce oameni de nimic!" murmură el, fără să-şi dea seama că cele cîteva momente, petrecute în societatea lor, nu-i dădeau dreptul să-i judece atît de aspru. Vasăzică Irina, fosta lui Irină, nimerise în lumea asta. În mijlocul ei se învîrtea, trăia, domnea, pentru ea îşi sacrificase demnitatea şi cele mai frumoase sentimente ale inimii... Pesemne că aşa-i fusese dat. Nu merita o soartă mai bună! Îi părea bine că nu-i venise în minte Irinei să-l întrebe despre planurile sale. Ar fi fost nevoit să se explice înaintea „lor", în prezenţa lor"... „Pentru nimic în lume! Niciodată!" şopti Litvinov, trăgînd adînc în piept

aerul proaspăt şi, aproape în goană, coborî drumul spre Baden. Se gîndea la logodnica sa, la drăgălaşa, buna şi sfînta Tatiana. Ce candidă, ce nobilă şi ce sinceră i se părea! Cu cîtă înduioşare sinceră îşi amintea trăsăturile figurii ei, cuvintele şi deprinderile ei! Cu cîtă nerăbdare îi aştepta reîntoarcerea!

Mersul repede îi linişti nervii. Întorcîndu-se acasă, Litvinov se aşeză la masă, luă o carte şi deodată o scăpă din mînă... chiar tresări... Ce i se întîmplase? Nu i se întîmplase nimic, dar Irina... Irina... întîlnirea cu dînsa i se păru dintr-o dată surprinzătoare, stranie, nemaipomenită... E cu putinţă? A întîlnit-o pe Irina cea de altădată şi a vorbit cu dînsa... Şi oare de ce pe figura ei nu-i întipărit acelaşi aer monden, nesuferit, ca pe chipurile celorlalţi? De ce i se pare plictisită, tristă sau chinuită de situaţia ei? Ea se află în lagărul lor, dar nu îi e vrăjmaşă. Şi ce a putut-o face să-i vorbească cu atîta bucurie şi să-l invite la dînsa?

Litvinov tresări.

— O, Tania, Tania! exclamă el cu încîntare. Numai tu eşti îngerul meu, geniul meu bun. Numai pe tine te iubesc şi te voi iubi întotdeauna. N-am să mă duc la cealaltă. Domnul s-o aibă în paza lui! Amuză-te cu generalii tăi!

Litvinov puse din nou mîna pe carte.

XI

Litvinov puse iarăşi mîna pe carte, dar n-avea *gust* de citit. Ieşi în oraş, se plimbă puţin, ascultă muzică, urmări un joc de cărţi, se întoarse din nou în camera lui şi încercă încă o dată să citească, dar în zadar. I se părea că timpul trecea deosebit de încet. Veni la dînsul Pişcialkin şi stătu trei

ceasuri bătute. Vorbi, discută, puse întrebări și dezbătu tot felul de chestiuni – de la subiectele superioare pînă la cele de ordin practic, și îl plictisi atît de tare, încît bietului Litvinov îi venea să urle de urît. În arta de a stîrni o plictiseală melancolică, glacială, iremediabilă și fără nădejde, Pișcialkin n-avea rival, nici chiar printre profunzii moraliști, socotiți maeștri în branșa asta. Numai aspectul craniului său cu părul tuns scurt și lins, ochii spălăciți și fără viață, nasul respectabil trezea involuntar un spleen funebru; iar vocea lui de bariton, domoală, adormită părea anume scornită ca să anunțe cu convingere și cu chibzuială sentințe de felul acestora: două ori două fac patru, și nu cinci sau trei... apa este udă... virtutea lăudabilă... că particularul la fel ca și statul, iar statul la fel ca și particularul, au nevoie de credit pentru operațiile financiare. Cu toate acestea era un om admirabil! De altfel acesta-i destinul Rusiei: oamenii admirabili să fie plicticoși. În sfîrșit Pișcialkin plecă. Îi luă locul Bindasov, care numaidecît, fără pic de rușine, ceru un împrumut de o sută de florini lui Litvinov; acesta îi și dădu, cu toate că Bindasov nu-l interesa, ba-i era chiar antipatic, și știa de mai înainte că nu va mai vedea niciodată banii aceștia de care avea și el nevoie. Oare de ce îi dăduse? se va întreba cititorul. Dracul știe de ce! Dar rușii sînt vestiți și în privința asta! De altfel însuși cititorul să-și pună mîna pe inimă și să mărturisească dacă n-a procedat la fel, de nenumărate ori, absolut fără nici o explicație. Dar Bindasov nu-și dădu nici măcar osteneala de a-i mulțumi lui Litvinov. Ceru un pahar mare de Affenthaler (vin roșu de Baden) și plecă, fără să se șteargă la gură, bocănind insolent pe caldarîm cu ciubotele sale. Cu cîtă ciudă împotrivă-și urmări Litvinov ceafa roșie a acestui

impertinent care se îndepărta! Pe seară Litvinov primi o scrisoare de la Tatiana, care îl înştiinţa că nu va putea sosi la Baden decît peste cinci-şase zile, întrucît mătuşă-sa nu se simţea bine. Această ştire îl indispuse: îi mări descumpănirea sufletească. Se culcă devreme într-o dispoziţie proastă. Ziua următoare nu se arătă mai bună decît cea din ajun, ci dimpotrivă, şi mai rea. Chiar dis-de-dimineaţă camera lui Litvinov se umplu de compatrioţi: Bambaev, Voroşilov, Pişcialkin, doi ofiţeri şi doi studenţi de la Heidelberg îi invadară locuinţa şi nu plecară decît în preajma amiezii, deşi îşi deşertară repede sacul de ştiri şi dădeau semne vizibile de plictiseală. Dar n-avea pur şi simplu ce face şi, nimerind în apartamentul lui Litvinov, se împotmoliră acolo. Sporovăiră la început despre Gubariov, care se întorsese la Heidelberg, şi spuseră că o să se ducă să-l vadă acolo. Făcură apoi puţină filozofie, atinseră în treacăt problema poloneză, dezbătură chestia jocurilor de noroc, se ocupară de femeile uşoare şi se apucară să povestească anecdote scandaloase. În sfîrşit se angajă o conversaţie despre oamenii remarcabili prin forţa, obezitatea sau voracitatea lor. Ieşiră la lumina zilei vechile anecdote despre Lukin, despre un diacon care mîncase la un rămăşag treizeci şi trei de scrumbii, despre colonelul de ulani Iziedinov, celebru prin obezitatea lui, despre soldatul care sfărîma un os de bou cu fruntea lui sau cîte şi mai cîte, vrute şi nevrute. Însuşi Pişcialkin povesti căscînd cum cunoscuse în Ucraina o ţărancă ce cîntărea la moarte douăzeci şi şapte de puduri şi cîteva funturi, precum şi un moşier ce înfuleca dimineaţa trei gîşte şi un nisetru. Bambaev căzu deodată în extaz şi declară că el însuşi este în stare să mănînce un berbec întreg, „bineînţeles numai cu sosuri picante". Iar Voroşilov

trînti una aşa de gogonată pe seama unui prieten, un cadet straşnic de voinic, încît toţi rămaseră cu gurile căscate, nu mai rostiră nici un cuvînt, se boldiră unul la altul, apoi îşi luară pălăriile şi se împrăştiară. Rămas singur, Litvinov ar fi vrut să studieze ceva, dar îşi simţi capul înceţoşat. Nu putu face nimic mai acătării, pierzîndu-şi zadarnic şi seara aceea. A doua zi dimineaţă, cînd se pregătea să-şi ia gustarea, auzi o bătaie în uşă. „Doamne Dumnezeule, îşi zise, iar vreun amic dintre cei de ieri." Şi rosti fără chef: *Herein* ![1]

Uşa se deschise încet şi în odaie intră Potughin. Litvinov nu mai putu de bucurie.

— E foarte frumos din partea dumitale! zise el, strîngînd cu putere mîna musafirului neaşteptat. Îţi mulţumesc! Eu însumi ţi-aş fi făcut o vizită, dacă mi-ai fi spus unde locuieşti. Ia loc, te rog! Pune-ţi undeva pălăria. Şezi.

Potughin nu răspunse nimic la cuvintele afectuoase ale lui Litvinov, dar rămase în mijlocul odăii, lăsîndu-se cînd pe un picior, cînd pe altul, cu un surîs pe buze şi clătinînd din cap. Cordiala primire a lui Litvinov îl mişcase desigur, totuşi expresia feţei sale trăda stinghereală.

— S-avem iertare... dar e o mică neînţelegere la mijloc, începu el încurcat... De bună seamă aş fi venit şi singur cu plăcere... dar în cazul de faţă... de fapt am fost trimis la dumneata.

— Adică, vrei să spui, rosti cu un ton de reproş Litvinov, că altfel n-ai fi venit la mine?

— O, nu, te rog! Dar eu... eu... poate nu m-aş fi hotărît să te deranjez astăzi, dacă n-aş fi fost rugat să trec. Într-un cuvînt, am un comision.

— Aş putea şti de la cine?

---

1. Intră! (*germ.*)

— De la o persoană cunoscută, de la Irina Pavlovna Ratmirova. I-ai făgăduit, acum trei zile, că-i vei face o vizită, şi nu te-ai dus.

Litvinov îl privi cu surprindere pe Potughin...

— O cunoşti pe doamna Ratmirova?

— După cum vezi.

— Şi o cunoşti bine?

— Într-o oarecare măsură, pot spune că sîntem prieteni.

Litvinov tăcu.

— Îmi permiţi să te întreb, adăugă el în cele din urmă, dacă ştii: de ce vrea să mă vadă Irina Pavlovna?

Potughin se apropie de fereastră.

— Pînă la un oarecare punct ştiu. După toate aparenţele, ea s-a bucurat foarte mult de întîlnirea voastră şi ar vrea să reia relaţiile de odinioară.

— Să le reia, repetă Litvinov. Dar, scuză-mi indiscreţia, îmi îngădui să mai pun o întrebare: ştii ce fel de relaţii au fost între noi?

— De fapt, nu ştiu. Dar presupun, adăugă Potughin, întorcîndu-se brusc spre Litvinov şi privindu-l afectuos. Presupun că ele au fost excelente. Căci Irina Pavlovna ţi-a adus mari laude. Iar eu am fost obligat să-mi dau cuvîntul că te voi aduce. Vrei să mergi?

— Cînd?

— Chiar acum, imediat.

Litvinov îşi desfăcu uluit braţele.

— Irina Pavlovna, urmă Potughin, presupune că acel... cum să spun... că acel cerc, nu-i aşa? în care ai întîlnit-o deunăzi, n-a prea fost pe placul dumitale; dar ea m-a însărcinat să-ţi spun că dracul nu-i chiar aşa de negru cum îl zugrăvesc unii.

— Hm!... Comparaţia asta se aplică în special acelui cerc?

— Da... şi în genere.

— Hm! ... Dar dumneata, Sozont Ivanovici, ce părere ai despre dracu?

— Eu cred, Grigori Mihailîci, că oricum nu-i chiar aşa cum este zugrăvit...

— E mai bun?

— Mai bun sau mai rău, greu de zis... dar nu-i aşa cum se spune. Ei, ce facem, mergem?

— Mai stai puţin. Oricum, trebuie să-ţi mărturisesc, totul mi se pare cam straniu...

— Ce anume, dacă îmi dai voie să te întreb?

— Cum ai ajuns dumneata prietenul Irinei Pavlovna?

Potughin reluă cu modestie:

— După chipul meu, după situaţia mea în societate, întîmplarea ar părea într-adevăr neverosimilă. Dar ştii ce-a spus Shakespeare: „Multe lucruri sînt pe lumea asta, dragă Horatio!" Şi aşa mai departe. Nici vieţii nu-i arde de glume. Să luăm, de pildă, o comparaţie: ai înainte un arbore, şi nu-i nici o adiere de vînt. În ce chip s-ar putea atinge o frunză de pe ramura de jos de-o altă frunză de pe ramura de sus? În nici un chip. Dar se stîrneşte o furtună, care învolburează totul – şi cele două frunze se ating.

— Aha! Vasăzică, a fost o furtună?

— Ba bine că nu! Parcă poţi trăi fără asta? Dar să lăsăm filozofia. E timpul de plecare.

Litvinov mai şovăia încă.

— O, Doamne! exclamă cu o grimasă comică Potughin. Ce-au ajuns tinerii de astăzi! O doamnă fermecătoare îi invită, trimite după dînşii curieri, soli, iar ei încă mai fac mofturi. E o ruşine, domnule, o ruşine! Ia-ţi pălăria şi *vorwärts*![1] cum spun amicii noştri, înflăcăraţii nemţi.

---

1. Înainte! (*germ.*)

Litvinov rămase cîteva minute în cumpănă, dar în cele din urmă își luă pălăria și ieși împreună cu Potughin.

XII

Se duseră amîndoi la unul dintre cele mai confortabile hoteluri din Baden și cerură s-o vadă pe doamna general Ratmirova. Portarul le ceru mai întîi numele, apoi răspunse numaidecît că *die Frau Fürstin ist zu Hause*[1]. Îi conduse pe scară, bătu el însuși în ușa camerei și-i anunță. *Die Frau Fürstin* îi primi imediat. Era singură. Soțul său plecase la Karlsruhe ca să se întîlnească cu un demnitar rus, dintre cei „cu influențe", în trecere prin Baden.

Irina ședea la o măsuță și broda la canava cînd Potughin și Litvinov intrară în apartamentul său. Ea se grăbi să pună lucrul deoparte, împinse puțin măsuța și se sculă în picioare. O sinceră mulțumire era întipărită pe fața ei. Purta o rochie de dimineață, închisă pînă sus. Minunatele contururi ale umerilor și ale brațelor sale se desenau sub stofa fină. Cosița ei, răsucită grabnic într-un coc, i se desprinsese căzîndu-i pe gîtul subțire. Irina îi aruncă lui Potughin o căutătură fugară, îi șopti „merci" și, întinzînd lui Litvinov mîna, îi reproșă grațios că o uitase, „mai ales el, un vechi prieten", cum adăugă ea.

Litvinov dădu să se scuze. *„C'est bien, c'est bien"*, rosti repede ea și, după ce-i luă din mînă pălăria cu o delicată insistență, îl invită să se așeze. Potughin luă și el loc, dar numaidecît se

1. Doamna prințesă e acasă (*germ.*).

sculă şi, zicînd că îl aşteaptă o afacere ce nu rabdă amînare, îşi luă rămas-bun, după ce făgădui că va reveni după-masă. Irina îi aruncă iarăşi o privire fugară, îi făcu un semn prietenos cu capul, dar nu-l reţinu şi, cum îl văzu ieşind pe uşă, i se adresă lui Litvinov cu o grabnică vioiciune.

— Grigori Mihailîci, rosti ea în ruseşte, cu glasul ei molcom şi argintiu. Iată-ne în sfîrşit singuri şi pot să-ţi spun că-s foarte mulţumită de întîlnirea noastră, fiindcă, astfel voi avea posibilitatea... (aici Irina îl privi drept în ochi) să-ţi cer iertare.

Litvinov tresări involuntar. Nu se aşteptase la un atac atît de rapid. Nu credea că ea însăşi va începe vorba despre trecut.

— De ce... iertare... se bîlbîi el.

Irina se împurpură la faţă.

— De ce? Ştii prea bine de ce, rosti ea şi îşi întoarse puţin faţa. Am fost vinovată faţă de dumneata, Grigori Mihailîci... deşi aceasta mi-a fost pesemne soarta (Litvinov îşi aduse aminte de scrisoarea ei) şi nu mă căiesc... asta, oricum, ar fi tardiv... Dar întîlnindu-te într-un mod aşa de neprevăzut mi-am spus că trebuie să ajungem neapărat, prieteni, neapărat... şi mi-ar părea foarte rău dacă n-aş reuşi... De aceea cred că trebuie să am fără întîrziere o explicaţie cu dumneata, o dată pentru totdeauna, ca după aceea să nu mai fie între noi nici o *gêne,* nici o sfială... o dată pentru totdeauna, Grigori Mihailîci! Trebuie să-mi spui că m-ai iertat. Altfel voi presupune că îmi păstrezi... *de la rancune. Voilà* ![1] Poate-i o mare, pretenţie din partea mea, căci îmi închipui că ai uitat de mult totul. Oricum, spune-mi că m-ai iertat.

---

1. Un resentiment. Asta-i! (*fr.*)

Irina rosti această mărturisire dintr-o singură răsuflare, iar Litvinov putu observa cum în ochii săi sclipiră lacrimi... da, lacrimi adevărate.

— Vai, Irina Pavlovna, se grăbi el să răspundă. Oare nu ți-e rușine să te dezvinovățești și să-mi ceri iertare... Toate acestea țin de trecut, le-a luat de mult apa vremii... nu mi-a mai rămas decît să mă mir că dumneata, în, mijlocul lumii strălucite care te înconjoară, ai putut păstra amintirea unui modest prieten din prima tinerețe...

— Asta te surprinde? rosti încet Irina.

— Ba mă mișcă, reluă Litvinov, fiindcă nu-mi puteam imagina...

— Totuși încă nu mi-ai spus că m-ai iertat, îl întrerupse Irina.

— Eu mă bucur pînă în adîncul sufletului de fericirea dumitale, Irina Pavlovna. Îți doresc din inimă tot norocul de pe lume.

— Și ai uitat răul ce ți l-am făcut?

— Îmi amintesc numai clipele fericite, pe care ți le datorez.

Irina îi intinse amîndouă mîinile. Litvinov le strînse cu putere și nu le dădu drumul numaidecît... Această strîngere ușoară îi trezi în suflet un sentiment tainic, de mult uitat. Irina îl privi iarăși drept în ochi, însă de data asta nu mai zîmbi... Iar el pentru prima oară avu curajul s-o privească țintă, stăruitor... Recunoscu trăsăturile sale, odinioară așa de dragi, ochii adînci cu gene fără asemănare, alunița din obraz, părul care-i împodobea într-un fel aparte fruntea, obiceiul de a-și strîmba amuzant și cu drăgălășenie buzele, ușorul zvîcnet al sprîncenelor, recunoscu totul, totul... Dar ce frumoasă se făcuse! Ce minune și ce forță în acest trup tînăr de femeie! Și nici roșu, nici pudră – nici un fel de sulimanuri pe obrazul acesta atît de curat și de proaspăt... Da, Irina era o adevărată frumusețe!

Litvinov căzu pe gînduri... Se uita la dînsa, dar gîndurile îi erau departe... Irina își dădu seama.

— Minunat, urmă ea cu voce tare! Acum conștiința mi-i liniștită și pot să-mi satisfac curiozitatea...

— Curiozitatea? repetă Litvinov fără să înțeleagă despre ce-i vorba.

— Da, da. Vreau neapărat să știu ce-ai făcut în toată vremea asta și care-ți sînt planurile actuale. Vreau să știu totul: cum, cînd, de ce – totul de-a fir-a-păr... Iar, dumneata trebuie să-mi spui adevărul. De altfel te previn că nu te-am scăpat nici un moment din vedere... pe cît a fost cu putință.

— Nu m-ai scăpat din vedere... acolo... la Petersburg?

— În mijlocul lumii strălucite, cum te-ai exprimat adineaori. Tocmai acolo nu te-am scăpat din vedere. Dar vom reveni mai tîrziu asupra acestei lumi strălucite. Acum trebuie să-mi povestești totul, pe-ndelete. Nimeni nu ne va întrerupe. Va fi cît se poate de încîntător, adăugă, Irina, cuibărindu-se vesel în fotoliu și îndreptîndu-și ținuta. Și acum poți începe.

— Înainte de a începe, trebuie să-ți aduc mulțumiri, zise Litvinov...

— Pentru ce?

— Pentru buchetul pe care l-am găsit în camera mea.

— Ce buchet? Eu nu știu nimic.

— Cum?

— Repet, nu știu nimic, dar aștept povestirea dumitale. Vai, ce înțelept a fost Potughin că te-a adus aici!

Litvinov ciuli urechile.

— Îl cunoști de mult pe domnul Potughin? o întrebă el.

— Da, de mult... dar povesteşte-mi.

— Şi îl cunoşti bine de tot?

— O, da! Irina suspină. Au fost nişte împrejurări speciale. Ai auzit, fără îndoială, de Eliza Belskaia, care s-a prăpădit acum doi ani de o moarte atît de năprasnică... Am uitat însă că nu cunoşti istoriile noastre. De altfel, te felicit că nu le cunoşti. *Oh, quelle chance*![1] Iată în sfîrşit un om, un om viu, care nu ştie nimic din ceea ce se petrece în lumea noastră! Şi cu care te poţi înţelege în limba rusă, o rusească stîlcită şi totuşi preferabilă eternului jargon franţuzesc, atît de dulceag şi de insuportabil, care se vorbeşte la Petersburg!

— Iar Potughin, după cît înţeleg, era în relaţii cu această...

— Mă doare pînă şi amintirea acestor lucruri, îl întrerupse Irina. Eliza a fost cea mai bună prietenă a mea din pension. Iar pe urmă, la Petersburg, eram veşnic împreună. Ea mi-a dezvăluit toate tainele ei: era foarte nenorocită, suferea mult. În istoria asta Potughin s-a purtat admirabil, ca un adevărat cavaler. S-a jertfit pentru ea. Abia atunci i-am preţuit caracterul. Dar ne-am îndepărtat iarăşi de subiect. Aştept povestirea, Grigori Mihailîci.

— Dar povestirea mea nu te poate interesa întru nimic, Irina Pavlovna.

— Asta nu mai este treaba dumitale.

— Gîndeşte-te, Irina Pavlovna, că nu ne-am văzut de zece ani, zece ani bătuţi. Cîtă apă a curs de-atunci!

— Şi nu numai apă! Nu numai apă, repetă ea cu o expresie de adîncă tristeţe. De aceea şi vreau să te ascult.

---

1. O, ce noroc! (*fr.*)

— De altfel, la drept vorbind, nici nu ştiu de unde să încep.

— De la început. Chiar din vremea cînd dumneata... adică eu am plecat, la Petersburg. Atunci ai părăsit Moscova... Ştii că de-atunci nu m-am întors niciodată la Moscova?!

— Într-adevăr?

— La început n-a fost cu puţinţă. Iar, pe urmă, după ce m-am măritat...

— De mult eşti măritată?

— De patru ani.

— Ai copii?

— Nu, răspunse ea sec.

Litvinov tăcu.

— Dar pînă la căsătorie ai locuit mereu la acel... cum îi zice... la contele Reisenbach?

Irina îl privi stăruitor, vrînd parcă să-şi dea seama de motivul acestei întrebări.

— Nu, răspunse ea în sfîrşit.

— Aşadar, părinţii... De altfel, nu te-am întrebat de ei. Ce mai fac?

— Sînt bine amîndoi.

— Locuiesc ca şi înainte, la Moscova?

— Da, ca şi înainte.

— Dar fraţii, surorile?

— Ei o duc bine. I-am căpătuit pe toţi.

— A! şi Litvinov se uită pe sub sprîncene la dînsa. La drept vorbind, Irina Pavlovna, nu eu s-ar cuveni să povestesc, ci dumneata, numai dacă...

Şi luîndu-şi deodată seama, Litvinov tăcu. Irina îşi duse mîinile la faţă şi începu să-şi învîrtă verigheta pe deget.

— De ce nu? Am zis eu că nu vreau? rosti ea în cele din urmă. Cîndva... într-o zi... Dar mai întîi e rîndul dumitale... căci, vezi, deşi te-am urmărit de departe, nu ştiu aproape nimic despre dumneata, pe cînd despre mine ai auzit cred vorbindu-se destul. Nu-i aşa? Ai auzit? Spune-mi!

— Ai ocupat, Irina Pavlovna, un loc prea înalt în societate, ca să nu se vorbească de dumneata... mai cu seamă în provincie, unde am locuit eu și unde fiecare zvon este crezut.

— Și le-ai crezut? Ce fel de zvonuri umblau?

— Drept să-ți spun, Irina Pavlovna, zvonurile acestea ajungeau rar de tot la mine. Trăiam așa de retras!

— Cum așa? Ai fost doar voluntar în Crimeea?

— Și asta ai aflat-o?

— După cum vezi. Nu ți-am spus că nu te-am scăpat din ochi?

Litvinov se simți iarăși uimit.

— De ce să mai povestesc lucruri pe care le cunoști și fără mine? rosti el cu jumătate de gură.

— De ce... De ce... ca să-mi satisfaci dorința. Doar te-am rugat, Grigori Mihailîci.

Litvinov își plecă ochii și începu să povestească în linii mari și cam confuz întîmplările, de altfel simple, ale vieții sale. Se oprea adesea, întrebînd-o din ochi dacă nu-i de ajuns. Dar Irina îi cerea stăruitor să-și urmeze povestirea și, cu părul zvîrlit după urechi, sprijinită pe un braț al fotoliului, căuta parcă – cu o atenție încordată – să-i soarbă fiecare cuvînt. Un străin însă, care s-ar fi uitat la dînsa fără s-o cunoască îndeaproape și i-ar fi urmărit expresia feței și-ar fi putut închipui că nu asculta deloc spusele lui Litvinov, ci se cufunda în propriile-i meditații... care nu-l priveau pe dînsul, deși el se tulbura și se îmbujora la față sub privirile cercetătoare ale Irinei. Înaintea ei se desfășura o întreagă viață, dar alta, nu a lui, ci propria sa viață.

Înainte de a ajunge la sfîrșitul povestirii, Litvinov se opri sub înrîurirea unui sentiment de stinghereală care sporea în suflet. De data asta Irina nu spuse nimic, nu-l mai rugă să continue,

ci îşi lipi strîns palma de ochi ca şi cum ar fi fost obosită, se sprijini încet de speteaza fotoliului, rămînînd nemişcată. Litvinov aşteptă cîteva minute şi, socotind că vizita lui se prelungise peste două ceasuri, îşi întinse mîna spre pălărie. Dar în aceeaşi clipă răsună în camera de alături scîrţîitul grăbit al unor cizme fine de lac şi intră Valerian Vladimirovici Ratmirov, precedat de acelaşi parfum distins aristocratic, de ofiţer din garda imperială.

Litvinov se ridică de pe scaun şi schimbă un salut cu amabilul general. Iar Irina îşi luă fără grabă mîna de pe faţă şi, privindu-l rece pe soţul ei, rosti în franţuzeşte:

— A! Te-ai întors! Cît e ceasul?

— Aproape patru, *ma chère amie,* şi încă nu eşti îmbrăcată. Prinţesa are să ne aştepte, răspunse generalul şi, înclinîndu-şi graţios trupul strîns în uniformă în direcţia lui Litvinov, adăugă cu tonul său jucăuş, aproape alintat: Pesemne amabilul musafir te-a făcut să uiţi ora.

Cititorul ne va îngădui să-i comunicăm aici cîteva amănunte asupra generalului Ratmirov. Tatăl său se trăgea ca fiu natural – nici mai mult, nici mai puţin – dintr-un vestit demnitar de pe vremea lui Alexandru I şi dintr-o drăguţă actriţă franţuzoaică. Înaltul dregător îi dădu fiului său o creştere aleasă, dar avere nu-i lăsă. Acest fiu (tatăl eroului nostru) nu izbuti nici el să se îmbogăţească şi muri cu gradul de colonel, în funcţie de prefect de poliţie. Cu un an înainte de moarte, el se căsători cu o văduvă tînără şi frumoasă, care căutase protecţia lui. Fiul lui şi al văduvei, Valerian Vladimirovici – intrînd printr-o stăruinţă specială în Corpul pajilor – atrase în curînd asupră-i atenţia superiorilor mai puţin prin succese în ale ştiinţei, cît printr-o ţinută ostăşească fără

cusur, maniere distinse și bună purtare (dovedind spirit de ascultare înaintea tuturor acelora față de care se supun îndeobște absolvenții școlilor militare) și intră în garda imperială. Făcu aici o carieră strălucită, prin modesta bună dispoziție a caracterului său, grație la dans, măiastra artă a echitației la parăzi – mai ales pe cai străini – și îndeosebi printr-un meșteșug special de a se adresa superiorilor cu un ton familiar, respectuos, cu o supunere insinuantă, aproape servilă, în care era amestecat și un grăunte de liberalism. Acest liberalism nu-l împiedică să snopească în bătăi vreo cincizeci de țărani dintr-un sat bielorus răsculat, unde fusese trimis pentru represalii. Avea o înfățișare plăcută și neobișnuit de tinerească. Cu obrajii netezi și rumeni, suplu și galant, se bucura de mari succese în saloane, mai cu seamă bătrînele respectabile se dădeau în vînt după dînsul. Prudent din obicei, taciturn din calcul, generalul Ratmirov, ca albina cea harnică ce extrage mierea pînă și din florile cele mai neînsemnate, nu înceta de a frecventa lumea bună și în sfîrșit i se deschiseră toate drumurile în viață, deși era incult, fără nici un scrupul, dar cu reputație de om activ care cunoaște oamenii și înțelege împrejurările, dar mai cu seamă înzestrat cu dîrza voință de a parveni.

Litvinov surîse silit, iar Irina ridică din umeri.

— Ia spune-mi, rosti ea cu același ton rece, l-ai văzut pe prinț?

— Cum să nu, l-am văzut. M-a însărcinat să-ți transmit omagiile lui.

— Uf, e tot atît de prost ca de obicei protectorul dumitale?

Generalul Ratmirov nu răspunse nimic, doar pufni ușor, cu îngăduință, față de pripeala judecății feminine. Așa surîd oamenii maturi și binevoitori drept răspuns la năzbîtiile copiilor.

— Da, adăugă Irina, prostia prinţului dumitale este într-adevăr uimitoare! Ţi-o spun eu, care, slavă Domnului, am văzut multe.

— Singură m-ai trimis la dînsul, mormăi printre dinţi generalul; apoi adresîndu-i-se lui Litvinov, îl întrebă în ruseşte dacă face cură cu apele din Baden!

— Sînt sănătos, slavă Domnului, răspunse, Litvinov.

— Asta-i lucrul cel mai bun, urmă generalul, zîmbind afabil. În Baden – în genere – nu vin oamenii numai pentru tratament. Totuşi apele de aici sînt foarte bune, *je veux dire efficaces*[1]... De pildă, pentru cine suferă, ca mine de o tusă nervoasă...

Irina se sculă brusc.

— Ne vom mai vedea, Grigori Mihailîci, şi sper cît de curînd, rosti ea în franţuzeşte, tăind dispreţuitor vorba soţului său. Acum trebuie să mă îmbrac. Această bătrînă prinţesă este insuportabilă cu eternele sale *parties de plaisir*[2] la care te plictiseşti de moarte.

— Azi eşti foarte severă cu toată lumea, bodogăni soţul şi trecu în altă odaie.

Litvinov se îndreptă spre uşă. Irina îl opri.

— Mi-ai povestit despre toate, zise ea, dar mi-ai ascuns lucrul cel mai important.

— Care?

— Se spune că eşti pe cale să te căsătoreşti.

Litvinov roşi pînă în vîrful urechilor... Într-adevăr nu-i vorbise cu bună ştiinţă de Tania. Se simţea acum grozav de înciudat, mai întîi pentru că Irina ştia despre apropiata lui căsătorie, iar în al doilea rînd, pentru că dădea parcă în vileag

1. Vreau să zic curative (*fr.*).
2. Reuniuni, petreceri (*fr.*).

dorinţa lui de a-i ascunde această căsătorie. Nu ştia ce să răspundă, în timp ce ochii Irinei îl priveau ţintă.

— Da, mă însor, rosti el în cele din urmă şi se retrase numaidecît.

Ratmirov se întoarse în cameră.

— Nu te mai îmbraci odată? o întrebă el.

— Du-te singur. Pe mine mă doare capul.

— Dar prinţesa...

Irina îl măsură cu privirea din cap pînă-n picioare, se întoarse brusc cu spatele spre dînsul şi intră în iatacul ei.

XIII

Litvinov era foarte nemulţumit de el însuşi, ca şi cum ar fi pierdut la cărţi sau nu şi-ar fi ţinut cuvîntul dat. O voce lăuntrică îi spunea că unui logodnic, om aşezat, nu un băieţaş, nu-i şade bine să se lase antrenat de curiozităţi sau sedus de amintiri. „Nu trebuia să mă duc la dînsa! îşi zicea el. Din partea ei nu-i decît cochetărie, un capriciu, o toană... Se plictiseşte... S-a săturat de toate... şi acum se agaţă de mine ca un mîncăcios căruia îi vine din senin pofta de pîine neagră..., foarte frumos! Dar eu de ce m-am dus? Oare s-ar putea... să n-o dispreţuiesc?“ Ultimul cuvînt îl pronunţă, chiar şi în gînd cu un oarecare efort. „Fără îndoială, îşi urmă el meditaţiile, nu-i nici o primejdie şi nici nu poate fi. Ştiu doar cu cine am de-a face. Totuşi nu trebuie să te joci cu focul...De azi înainte nu-mi va mai călca piciorul la ea! Litvinov nu îndrăznea, sau nu putea încă să recunoască ce frumoasă se făcuse Irina şi cît îl tulburase.

Ziua îi păru stupidă și searbădă. La prînz se nimeri să șadă lîngă un bărbat frumos, impozant, cu mustăți pomădate, care tăcea tot timpul, pufăind numai și dîndu-și ochii peste cap. Un sughiț subit i-l trădă drept compatriot, fiindcă izbucni de ciudă în rusește : „Am spus doar că nu trebuie să mănînc pepene galben !“ Seara de asemeni nu-i aduse nici o mîngîiere. Bindasov cîștigă la cărți, de față cu Litvinov, o sumă de patru ori mai mare decît cea împrumutată de la dînsul. Și nu numai că nu-i plăti datoria, dar îl privi chiar amenințător, drept în ochi, ca și cum se pregătea să-i aplice o pedeapsă serioasă pentru vina de a fi fost martor la norocul lui. A doua zi dimineață o ceată de compatrioți îi invadă iarăși apartamentul. Cum se descotorosi de dînșii, Litvinov plecă în munți și pe drum se întîlni mai întîi cu Irina, pe care se prefăcu a nu o recunoaște, și trecu mai departe, iar după aceea cu Potughin. Cu dînsul ar fi vrut să stea de vorbă, dar acesta n-avea chef să-i răspundă. Ducea de mînă o fetiță gătită, care avea niște bucle mătăsoase, bălaie, ochi mari și întunecați pe o față palidă, bolnăvicioasă, și o expresie poruncitoare și nerăbdătoare, caracteristică copiilor răsfățați. Litvinov petrecu două ore în munți și se întoarse pe aleea Lichtenthal... O doamnă cu un voal albastru pe față, care ședea pe o băncuță, se sculă repede și se îndreptă spre dînsul... O recunoscu pe Irina.

— De ce mă eviți, Grigori Mihailovici ? rosti ea cu o voce șovăielnică, ca un om cu inima prea plină.

Litvinov se fîstîci.

— Eu te evit, Irina Pavlovna ?

— Da, dumneata... dumneata...

Irina părea foarte tulburară, aproape mînioasă.

— Greșești, te asigur.

— Ba nu greșesc deloc. Dar azi-dimineață, cînd ne-am întîlnit, crezi că n-am observat că m-ai recunoscut? Spune că nu m-ai recunoscut? Spune!

— Zău... Irina Pavlovna...

— Grigori Mihailovici, ești un om sincer, totdeauna ai spus adevărul. Mărturisește! Nu-i așa că m-ai recunoscut? Nu-i așa că te-ai întors intenționat?

Litvinov o cercetă cu privirea. Ochii ei aveau o strălucire stranie. Iar obrajii și buzele se vedeau livide prin deasa rețea a voalului. Din expresia feței și din șoapta ei întretăiată se desprindea un amestec de nespusă tristețe și rugă... Litvinov nu se mai putu preface.

— Da... te-am recunoscut, rosti el cu greutate.

Irina tresări ușor. Brațele îi căzură încet de-a lungul trupului.

— De ce nu te-ai apropiat de mine?

— De ce... de ce? Litvinov coti din drum. Irina îl urmă în tăcere. De ce? repetă el, și fața i se îmbujoră brusc, iar o izbucnire ca de mînie îi apăsă pieptul și îi sugrumă gîtul. Dumneata... dumneata mă întrebi, după ceea ce s-a petrecut între noi? Nu acum, bineînțeles... nu acum, ci acolo... acolo... la Moscova?

— Dar ne-am înțeles parcă... mi-ai făgăduit doar... dădu să zică Irina.

— N-am făgăduit nimic. Iartă-mi duritatea expresiilor, dar mi-ai cerut adevărul. Judecă deci singură! Cărui fapt aș putea atribui... cum să zic... insistența dumitale, dacă nu cochetăriei – recunosc, inexplicabilă pentru mine – sau dorinței de a verifica ce influență mai poți avea asupra-mi? Drumurile noastre s-au despărțit cu totul! Am uitat totul, durerea a trecut de mult, acum sînt un alt om! Dumneata ești căsătorită, fericită (cel puțin în aparență), ai în societate o situație de

invidiat. Atunci la ce bun o nouă apropiere între noi? În definitiv, ce sînt eu pentru dumneata, sau dumneata pentru mine? Noi nu ne mai putem înțelege acum unul pe altul. Între noi nu mai este azi absolut nimic comun, nici în trecut, nici în prezent! Mai cu seamă... mai cu seamă în trecut!

Litvinov rosti frazele acestea repede, sacadat, fără a-și întoarce capul. Irina rămase înmărmurită și numai din cînd în cînd întindea încet mîinile spre dînsul. Parcă îl implora să se oprească și s-o asculte. Iar la ultimele lui cuvinte ea își mușcă buza de jos, căutînd parcă să-și înăbușe o săgetătură dureroasă.

— Grigori Mihailîci... începu ea în sfîrșit cu o voce mai liniștită și se îndepărtă încă mai mult de aleea pe care treceau rarii pietoni.

Litvinov o urmă la rîndul său.

— Crede-mă, Grigori Mihailîci, dacă mi-aș fi închipuit că mi-a mai rămas o umbră de influență asupra dumitale, eu însămi te-aș fi ocolit cea dintîi. Dacă n-am făcut asta, dacă m-am hotărît, cu toată... vina mea trecută, să reînnoiesc cunoștința noastră... am procedat astfel, fiindcă... fiindcă...

— De ce? o întrebă aproape grosolan Litvinov.

— Fiindcă totul îmi pare insuportabil, reluă Irina cu o energie neașteptată, mă înăbuș în lumea asta, în situația mea de invidiat despre care ai pomenit... fiindcă întîlnindu-te, un om viu între atîtea manechine (dintre care ai putut vedea deunăzi eșantioane *au Vieux Château*), m-am bucurat ca de găsirea unui izvor în pustiu, iar dumneata mă numești cochetă, mă bănuiești și mă respingi sub cuvinte că am fost într-adevăr vinovată față de dumneata și încă și mai mult față de mine însămi!

— Singură ți-ai ales soarta asta, Irina Pavlovna, rosti mohorît Litvinov, ținîndu-și mereu fața întoarsă de la ea.

— Singură, singură... și nu mă plîng, de altfel nici n-am dreptul a mă plînge, rosti repede Irina, căreia însăși asprimea lui Litvinov îi aducea parcă o tainică alinare. Știu că trebuie să mă condamni și nici nu încerc să mă dezvinovățesc. Vreau numai să-ți lămuresc sentimentele mele. Vreau să te fac să înțelegi că acum nu-mi arde nici de cochetărie... Să cochetez cu dumneata ! Dar asta n-are nici un rost... Cînd te-am văzut, tot ce e bun în sufletul meu, însăși tinerețea mea s-a trezit în mine... vremea cînd nu-mi alesesem încă destinul, precum și tot ce s-a petrecut atunci, dincolo de bariera ultimilor zece ani...

— Dă-mi voie, Irina Pavlovna ! Însă, după cîte știu, epoca luminoasă din viața dumitale a început tocmai din ziua cînd ne-am despărțit...

Irina își duse batista la gură.

— Sînt vorbe foarte crude cele ce-mi spui, Grigori Mihailîci. Totuși nu mă pot supăra pe dumneata. O, n-a fost luminoasă vremea aceea. Nu pentru fericire am părăsit Moscova. N-am cunoscut nici un moment, nici o clipă de fericire. Crede-mă pe mine, nu crede ce au putut să-ți spună alții. Dacă aș fi fost fericită, aș fi putut vorbi așa cum vorbesc astăzi ? Nu știi, cum ți-am mai spus, ce fel de oameni sînt aceștia din juru-mi... Ei nu înțeleg nimic, nu simt nimic. N-au nici minte, *ni esprit, ni inteligence*[1], ci numai viclenie și abilitate. De fapt li-s deopotrivă de străine și muzica, și poezia, și arta... Îmi vei spune că eu am fost destul de indiferentă față de toate acestea, dar nu în aceeași măsură, Grigori Mihailîci... nu în aceeași măsură ! N-ai înainte o femeie de lume... e destul să arunci o căutătură asupra-mi ca să-ți dai seama că nu-s „o leoaică“ cum mi se pare că

1. Nici spirit, nici inteligență (*fr.*).

sîntem preamărite... ci o biată ființă prăpădită, vrednică într-adevăr numai de compătimire. Să nu te mire cuvintele mele. Nu-mi arde acum de mîndrie! Întind mîna spre dumneata ca o cerșetoare – să-ți intre asta odată în cap – ca o cerșetoare... Îți cer pomană, adăugă Irina într-o involuntară și nestăpînită izbucnire de durere, eu îți cer pomană, iar dumneata...

Vocea i se frînse. Litvinov își înălță capul și o privi; Irina respira repede, buzele îi tremurau. El avu o strîngere de inimă, din suflet i se risipi orice urmă de resentiment.

— Spui că drumurile noastre s-au despărțit, urmă Irina. Știu că te căsătorești din dragoste. Ți-ai și făcut un plan pentru toată viața. Totuși noi n-am devenit așa de străini unul față de celălalt. Ne mai putem încă înțelege, sau poate îți închipui că m-am îndobitocit iremediabil și că m-am afundat cu totul în mlaștină? Vai, să nu crezi una ca asta, pentru numele lui Dumnezeu! Lasă-mă, te rog, să-mi descarc sufletul, măcar în numele zilelor de odinioară, pe care nu vrei să le uiți. Fă așa ca întîlnirea noastră să nu se piardă în zadar. Ar fi prea dureros pentru mine. De altfel, chiar așa, ea nu va dura mult timp... Eu n-am darul vorbirii. Dar sper că mă vei înțelege, căci îți cer puțin, așa de puțin... numai un pic de simpatie... doar să nu mă respingi, ca să-mi pot odihni sufletul...

Irina tăcu. În vocea ei gîlgîiau lacrimi. Ea suspină și – uitîndu-se cu o privire timidă, piezișă, oarecum rugătoare la Litvinov – îi întinse mîna. El o luă încet și o strînse ușurel.

— Să rămînem prieteni, șopti Irina.

— Prieteni, repetă pe gînduri Litvinov.

— Da, prieteni... și, dacă asta-i o pretenție prea mare, să fim cel puțin bune cunoștințe. Să

ne purtăm pur și simplu ca și cînd între noi nu s-ar fi întîmplat niciodată nimic.

— Ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic... repetă iarăși Litvinov. Adineaori mi-ai spus, Irina Pavlovna, că eu nu vreau să uit zilele trecute... Dar dacă nu le pot uita?

Un surîs fericit fulgeră pe fața Irinei și se risipi numaidecît, înlocuit de o expresie preocupată, aproape alarmată.

— Fă ca mine, Grigori Milailîci, amintește-ți numai lucrurile bune. Dar, mai cu seamă, dă-mi cuvîntul... cuvîntul de onoare...

— Că?

— Că nu mă vei mai ocoli... că nu mă vei mai îndurera în zadar... Îmi făgăduiești? Spune-mi!

— Da.

— Că vei izgoni din cap orice gînd rău?

— Da... totuși nu te pot înțelege.

— Nici nu-i nevoie... ai răbdare și o să mă înțelegi. Îmi promiți?

— Ți-am mai spus, da.

— Îți mulțumesc. Dar să ai în vedere că sînt obișnuită să te cred pe cuvînt. Te voi aștepta azi și mîine; nu voi ieși din casă. Iar acum trebuie să te părăsesc. Prințesa se plimbă pe alee. M-a și văzut. Trebuie să mă duc la dînsa... La revedere.... Dă-mi mîna, *vite, vite*![1] La revedere!

După ce-i strînse cu putere mîna lui Litvinov, Irina se îndreptă spre o persoană între două vîrste, cu o înfățișare maiestuoasă, care pășea anevoie pe nisipul aleii, însoțită de două doamne și de un lacheu cu o livrea luxoasă.

— *Eh, bonjour, chère madame*, rosti persoana aceea, cînd Irina îi făcu o reverență

1. Repede, repede! (*fr.*)

respectoasă. *Comment allez-vous aujourd'hui ? Venez un peu avec moi.*[1]

— *Votre Altesse a trop de bonté*[2], se auzi vocea insinuantă a Irinei.

XIV

Litvinov lăsă să se îndepărteze prințesa cu suita ei și numai după aceea ieși pe alee. Nu-și putea da limpede socoteală de ceea ce se petrecea cu dînsul: simțea și rușine, și oarecare spaimă, dar și o măgulire a vanității sale... Explicația neașteptată cu Irina îl uluise; cuvintele ei înflăcărate și precipitate căzură asupra-i ca o grindină năprasnică. „Ce stranii sînt femeile din lumea mare, își zise el. Ce inconsecvente! Cum le descompune sufletește mediul în care trăiesc într-o deșertăciune pe care o detestă ele însele!" La drept vorbind, acestea nu erau gîndurile lui proprii, ci Litvinov repeta mașinal asemenea locuri comune, vrînd parcă să evite alte gînduri mai negre. Își dădea seama că acum nu era timpul pentru reflexiuni serioase, că mai curînd ar fi trebuit să se învinuiască singur, de aceea înainta cu pași înceți, silindu-se să-și încordeze atenția asupra celor ce se petreceau în juru-i... Deodată se trezi înaintea unei bănci, văzu lîngă ea niște picioare și își ridică ochii... Picioarele acestea aparțineau unui domn care ședea pe bancă și citea o gazetă. Și domnul acesta era Potughin. Litvinov scoase o ușoară exclamație. Potughin își puse ziarul pe genunchi

1. Bună ziua, scumpă doamnă. Cum vă simțiți astăzi? Veniți puțin cu mine (*fr.*).
2. Alteța-voastră e prea bună (*fr.*).

și, atent, fără un zîmbet, îl privi pe Litvinov, care îl cerceta și el la fel de atent și fără nici un surîs.

— Îmi dați voie să mă așez lîngă dumneavoastră? îl întrebă în sfîrșit Litvinov.

— Luați loc, cu plăcere! Vă previn însă că, dacă vreți să legați cu mine o conversație, să nu vă fie cu supărare, dar mă găsesc acum într-o dispoziție sufletească mizantropică și toate lucrurile îmi apar într-o lumină exagerat de urîtă.

— Nu-i nimic, Sozont Ivanîci, rosti Litvinov, așezîndu-se pe bancă. Asta mi se potrivește de minune... Dar de unde vi se trage starea asta sufletească?

— Drept vorbind, n-am de ce să fiu enervat, începu Potughin. Tocmai am citit într-o gazetă proiectul de reformă judiciară în Rusia și văd cu o sinceră satisfacție că am ajuns și noi la dreapta judecată; nu mai vrem – sub pretextul independenței, naționalității sau originalității – să adăugăm logicii europene, curate și limpezi, o codiță băștinașă, ci luăm de la străini pe de-a-ntregul ceea ce găsim bun. E de ajuns o concesie făcută în problema țărănească... Descurcați-vă acuma cum știți cu comunitatea de bunuri!... Chiar așa, n-aș avea de ce să fiu nemulțumit. Dar din nenorocire am dat peste un compatriot „talent înnăscut", am stat de vorbă cu dînsul... Talentații și autodidacții aceștia au să mă bage în mormînt!

— Despre ce „talent nativ" e vorba? întrebă Litvinov.

— Despre un domn pe care-l întîlnești aici și care se dă drept un muzician de geniu. „Eu, zice, sînt fără îndoială o nulitate, fiindcă n-am studii, dar nici nu sufăr comparație cu Mayerbeer în privința melodiei și a ideii." Mai întîi l-aș întreba: de ce n-ai studiat? În al doilea rînd, fără să vorbim de Meyerbeer, dar ultimul flautist neamț care își

fluieră cu modestie partitura în cea din urmă orchestră germană are de douăzeci de ori mai multe idei decît talentele noastre native. Atît numai că flautistul își păstrează ideile pentru sine și nu face paradă de ele în patria lui Mozart și Haydn. Pe cînd fanfaronul nostru, cum compune un valsișor sau o biată romanță, ți se și proțăpește dinainte cu mîinile în buzunarele pantalonilor și cu un zîmbet disprețuitor pe buze, proclamîndu-se chipurile geniu. Același lucru se petrece și în pictură, și pretutindeni. Uf, mă înăbușă talentele astea. Cine nu știe că se face paradă de dînșii numai acolo unde nu-i știință autentică, fundamentală și nici artă adevărată? Oare n-a sosit timpul să aruncăm la gunoi aceste îngîmfări și aceste vechituri banale împreună cu răsuflatele fraze, ca de pildă: în Rusia nimeni nu moare de foame... în nici o țară nu se circulă mai repede decît la noi... și că nimeni nu-i mai grozav ca noi. Îmi scot ochii cu „atît de înzestrata" natură rusească, cu instinctul genial, cu Kulibin... Dar, domnilor, unde-i acest talent? Vă rog, arătați-ni-l. E mai mult o bîlbîială de om care se trezește din somn, o agerime mai demnă de un animal decît de un om. Instinct. Ați și găsit cu ce să vă îngîmfați! Luați o furnică din pădure și aduceți-o la o depărtare de o verstă de mușuroiul său: va găsi drumul îndărăt spre casă. Omul însă nu-i în stare să facă așa ceva. Și ce? Oare el este mai prejos decît furnica? Instinctul, poate să fie și extragenial, dar nu-i de demnitatea omului. Judecata simplă, sănătoasă, adevărată – acesta-i apanajul nostru, just motiv de mîndrie. Judecata nu-ți joacă nici o festă; de aceea totul se sprijină pe ea. Cît despre Kulibin care, fără a cunoaște mecanica, a meșterit un ceasornic foarte prost, eu i-aș pune opera la stîlpul infamiei cu inscripția: „Uite, oameni buni, cum nu trebuie să

lucraţi". Kulibin nu-i vinovat, dar maniera lui de lucru nu face două parale. A lăuda pe Teluşkin pentru îndrăzneală şi abilitate, fiindcă s-a urcat pînă la săgeata de pe Amiralitate – e foarte frumos. De ce să nu-l lauzi? Dar să nu-l ridici în slavă că ar fi băgat în cofă pe arhitecţii nemţi care chipurile nu-s buni decît să ne ia banii... În fond nu i-a băgat deloc în cofă, căci a fost nevoie, pe urmă, să se ridice schele în jurul Amiralităţii spre a repara cumsecade turnul. Pentru numele lui Dumnezeu, nu răspîndiţi în Rusia părerea că poţi ajunge la orice fără studii! Nu-u! Chiar de-ai fi cu stea-n frunte, pune-te pe învăţat pe brînci, de la abecedar! Altfel, taci din gură şi stai smirna cu coada între picioare! Uf, m-au trecut şi năduşelile!

Potughin îşi scoase pălăria şi îşi făcu vînt cu batista.

— Arta rusă, reluă Potughin, industria rusă! Cunosc înfumurarea rusească şi neputinţa rusească. Dar artă rusească zău că n-am întîlnit niciodată! Douăzeci de ani ne-am prosternat înaintea lui Briullov, această nulitate pretenţioasă, şi ne-am imaginat că şi la noi s-a înjghebat, dragă Doamne, o şcoală superioară tuturor şcolilor din lume... Artă rusă! Ha-ha-ha! Hi-hi!

— Totuşi, daţi-mi voie, Sozont Ivanîci, ripostă Litvinov, nu-l recunoaşteţi cel puţin pe Glinka?

Potughin se scărpină după ureche.

— Excepţiile, după cum prea bine ştiţi, nu fac decît să confirme regula, dar nici în cazul acesta n-am fi putut scăpa de fanfaronadă. Dacă ne-am fi mărginit, de pildă, să spunem că Glinka a fost, într-adevăr, un muzician remarcabil, pe care împrejurările din afară şi dinăuntru l-au împiedicat să ajungă întemeietorul operei ruseşti – nimeni n-ar fi avut nimic de zis. Dar nu! Cum se poate să păstrăm măsura! A trebuit să-l ridicăm bătînd

din palme la rangul de general *en chef*, de oberhofmareşal în domeniul muzicii şi să pretindem că alte popoare, cică, nu sînt procopsite cu aşa ceva. Şi drept dovadă să cităm vreun viguros geniu amator, operele căruia nu sînt altceva decît o biată imitaţie a unor compozitori străini de mîna a doua – notaţi bine: de mîna a doua, căci aceştia sînt şi mai uşor de imitat. Alţii n-au nimic asemănător? Vai, bieţi barbari nătîngi, pentru care nu există continuitate în artă, iar artiştii sînt nişte saltimbanci în genul lui Rappo: străinul cică ridică cu o singură mînă şase puduri, pe cînd unul de ai noştri – douăsprezece în cap! Ca la noi la nimeni! Cît despre mine, mi-aş lua libertatea să vă comunic o amintire care îmi stăruie în minte. Astă-primăvară am vizitat Palatul de Cristal de lîngă Londra. Acolo se află, după cum ştiţi, un fel de expoziţie a tuturor invenţiilor omeneşti – este, ca să zicem aşa, o enciclopedie a umanităţii. Ei bine, m-am plimbat încoace şi încolo pe dinaintea tuturor acestor maşini, arme şi statui de oameni mari. Şi în vremea asta mi-a venit o idee: dacă ar ieşi o poruncă ca, o dată cu dispariţia unui popor de pe faţa pămîntului, să dispară din Palatul de Cristal tot ce-a inventat poporul acela, atunci „maica“ noastră dragă, pravoslavnica Rusie, s-ar putea scufunda în Tartar, fără a se clinti din loc nici un cuişor, nici un ac cu grămălie. Totul ar rămînea în tihnă la locul lui, fiindcă nici chiar samovarul, încălţările din curmei de tei, cnutul şi arcul de înhămat calul – toate aceste produse vestite ale noastre – n-au fost născocite de noi. O experienţă asemănătoare nu s-ar putea face nici cu Insulele Sandwich. Indigenii de acolo au născocit un fel de lănci şi de pirogi: vizitatorii ar băga numaidecît de seamă dispariţia lor. Veţi binevoi poate să spuneţi: asta-i o clevetire, vorbiţi cu

prea multă asprime... Iar eu vă răspund: mai întîi n-am obiceiul să dojenesc gîndurile. În al doilea rînd, e limpede pentru toată lumea că la noi nimeni nu îndrăznește să se uite drept nici măcar în propriii săi ochi, și că nu numai copiilor le place să fie legănați, cîntîndu-li-se: nani, nani... Vechile noastre investiții ne-au venit din Răsărit, iar cele noi le-am cărat cu chiu, cu vai din Occident, și totuși noi continuăm să discutăm despre originalitatea artei rusești! Unii mai grozavi au descoperit chiar știința rusească: și la noi chipurile două și cu două fac patru, dar parcă cu mai multă siguranță...

— Stați puțin, Sozont Ivanîci, exclamă Litvinov. Stați puțin! Doar trimitem și noi cîte ceva la expozițiile internaționale, iar Europa se aprovizionează cu unele lucruri de la noi?!

— Da, materie primă, materie primă... Dar fiți atît de bun, stimate domn, și recunoașteți că materia noastră primă este în genere bună datorită unor împrejurări defavorabile; părul de porc de la noi, de pildă, e mare și aspru, fiindcă animalul e bicisnic. Pielea este compactă și groasă, pentru că vacile sînt slabe. Seul e gras, căci la topit lăsăm și bucăți de carne... De altfel de ce să vă spun toate astea? Vă ocupați doar de tehnologie și trebuie să cunoașteți problema mai temeinic decît mine. Mi se pomenește de ingeniozitate... de ingeniozitatea rusească! Iată pe proprietarii noștri care se plîng amarnic din pricina pierderilor suferite de dînșii, fiindcă nu există mașini bune de uscat boabele – ceea ce i-ar scuti de a pune snopii în șure, ca pe vremea lui Riuric. Uscătoriile astea sînt grozav de nerentabile, la fel ca opincile și rogojinile, și iau foc întruna. Proprietarii se lamentează, dar uscătoare de grăunțe tot nu capătă. Și oare de ce nu se fac? Fiindcă neamțului nu-i

trebuie: el treieră grîul jilav. N-are deci nevoie să se gîndească la această invenţie, iar noi... noi nu sîntem în stare... Nu sîntem în stare, şi basta! De azi înainte cum voi da cu ochii de vreun talent nativ sau autodidact, îi voi spune: „Halt, stimabile! Unde-i uscătoarea de boabe? Ad-o încoace! Dar ţi-ai găsit! Să culegem o gheată veche şi scîlciată, căzută din picioarele lui Saint-Simon sau Fourier, să ne-o punem respectuos pe cap şi să ne purtăm cu ea, de parcă ar fi nişte moaşte – de aşa ceva, într-adevăr, sîntem capabili. Sau să scriem un articolaş despre importanţa istorică şi contemporană a proletariatului în pricipalele oraşe ale Franţei – şi de asta, de asemeni, sîntem în stare. Într-un rînd însă am încercat să propun unui asemenea scriitor de economie politică, de teapa domnului Voroşilov al dumneavoastră, să-mi citeze douăzeci de oraşe din Franţa. Ştiţi ce a ieşit de aici? A ieşit că economistul, în disperare de cauză, pentru a completa numărul oraşelor franceze, s-a văzut nevoit să-mi pomenească de Montfermeil, de care şi-a adus aminte dintr-un roman de Paul de Kock. În legătură cu asta, mi-a venit în minte o anecdotă. Intrasem odată într-o pădure cu puşca şi cu cîinele...

— Sînteţi vînător? îl întrebă Litvinov.

— Trag şi eu nişelus cu puşca. Şi ajunsesem, zic, după becaţine într-o baltă despre care îmi vorbiseră mult alţi vînători. Văd într-o poiană, dinaintea unei colibe, pe un slujbaş al negustorului – proaspăt ca un castravecior – şade şi zîmbeşte cu gîndul cine ştie unde... „Unde-i pe aici o baltă? Şi-i adevărat că-i plină de becaţe?“ „Vai de mine, cum nu! rosti el mieros, avînd o expresie de încîntare pe figură: parcă i-aş fi dăruit o rublă... Şi adăugă: Poftiţi, cu cea mai mare plăcere, e o baltă de mîna întîi. Iar cît priveşte

feluritele soiuri de păsări sălbatice, Doamne Dumnezeule... sînt cu nemiluita..." Am pornit în direcţia indicată de dînsul, dar nu numai picior de sălbăticiune n-am găsit, dar nici balta care secase de mult. Spuneţi-mi, rogu-vă, de ce minte rusul? De ce minte specialistul în economie politică? De ce umblă cu cioara vopsită?

Litvinov nu zise nimic, se mărgini să răspundă nunai printr-un oftat înţelegător.

— Legaţi însă o discuţie cu un asemenea specialist despre chestiunile cele mai complicate ale ştiinţei sociale, dar în general, fără fapte pozitive. Numai ce vezi că îşi şi ia zborul: sfrrr... ca un vultur. Într-un rînd, am izbutit să prind o asemenea pasăre. Am întrebuinţat o nadă, cum veţi vedea, bună, atrăgătoare... Am discutat cu un ţîngău de-al nostru despre diferite „probleme", cum spun ei. El fierbea, aşa cum se cuvine. Nega, printre altele, mariajul cu o încăpăţînare într-adevăr puerilă. I-am dat cîteva argumente, el nimic! Parcă aş fi vorbit la perete! Văd că nu pot să-l mişc deloc, din orice parte l-aş lua. Atunci îmi veni o idee strălucită. „Sînteţi atît de bun să-mi permiteţi a vă face o observaţie, încep eu (cu ţîngăii trebuie să vorbeşti totdeauna respectuos), mărturisesc, stimate domn, că mă uimiţi. Cum se face că dumneavoastră, care vă ocupaţi cu ştiinţele naturale, n-aţi remarcat pînă acum faptul că toate animalele carnivore şi răpitoare, fiarele, păsările – prin urmare toate care trăiesc din pradă – se trudesc ca să capete hrană vie pentru odraslele lor şi pentru ele însile. Iar dumneavoastră clasaţi şi omul printre animalele acestea!" „Fără îndoială, replică ţîngăul, omul nu-i îndeobşte decît un animal carnivor." „Şi prădalnic", adăugai eu. „Şi prădalnic", adeveri el. „Foarte bine spus! urmai eu. De aceea mă şi mir cum n-aţi observat că toate animalele

acestea sînt monogame!“ Țîngăul tresări. „Adică cum vine asta?“ „Uite așa! Gîndiți-vă la leu, lup, vulpe, uliu, vindereu!... Cum ar putea proceda altfel? Fiți bun și cugetați: în doi, și abia își pot hrăni puii...“ Ageamiul căzu pe gînduri. „În cazul acesta, zice, fiara nu poate fi un model pentru om...“ Atunci l-am calificat drept idealist. Asta l-a îndurerat profund: aproape c-a izbucnit în lacrimi. Eu m-am văzut nevoit să-l liniștesc și să-i făgăduiesc că nu-l voi divulga. Calificarea de idealist! Credeți că i-a venit ușor?! Aici îi aici – că tineretul de astăzi și-a greșit calculul. El și-a imaginat că epoca precedentă de lucru obscur și subteran a trecut de mult... Că era potrivit pentru bătrînii noștri părinți să-și sape vizuini ca cîrtița, dar rolul acesta este umilitor pentru noi, care trebuie să activăm în plin aer și vom activa... Dragi hulubași! Nici copiii voștri nu vor acționa încă! Iar voi fiți buni și reintrați în vizuină pe urmele străbunilor!

Urmă un moment de tăcere.

— Iată, stimate domn, care-s părerile mele, reluă Potughin. Cred că noi datorăm civilizației nu numai tot ceea ce posedăm ca știință, măiestrie, justiție, ci socot că însuși sentimentul frumosului și al poeziei nu se poate naște și dezvolta decît sub influența aceleiași civilizații. Iar cît privește așa-zisa creație populară, naivă, spontană – ea nu-i decît o nerozie și un moft. Chiar în Homer găsim germenii unei civilizații bogate și rafinate. Însăși dragostea se înnobilează prin contactul cu ea. Slavofilii m-ar spînzura cu plăcere pentru asemenea erezie, dacă n-ar avea inima așa de gingașă. Totuși nu voi renunța la părerile mele, oricît m-ar trata doamna Kohanovskaia cu volumul său *Roi în retragere*. N-am să suport acest *triple*

extrait de mougikrusse[1], deoarece nu aparţin înaltei societăţi, care simte nevoia din cînd în cînd să se încredinţeze că nu-i complet franţuzită şi pentru uzul exclusiv al căreia se şi fabrică această literatură *en cuir de Russie*[2]. Încercaţi să citiţi unui om simplu cu adevărat cele mai „populare" şi mai caustice părţi din *Roi*; el îşi va închipui că îi aduci la cunoştinţă un nou descîntec împotriva frigurilor sau a beţiei. Fără civilizaţie, repet, nu există nici poezie. Vreţi să vă daţi seama de idealul poetic al rusului primitiv? Luaţi bîlinele şi legendele noastre. Ce să mai spun că dragostea apare permanent în ele ca urmare a unor vrăji, descîntece, care se fac cu „apa uitării", căpătînd chiar unele atribute de-ale secetei şi ale gerului (te „usuci" de amor şi te „trec fiori"); nu mai vorbesc de faptul că aşa-zisa literatură epică, unică între literaturile similare europene şi asiatice – dacă trecem cu vederea pe Vanka-Tanka – n-a creat un cuplu tipic de îndrăgostiţi. Iar eroul „sfintei Rusii" îşi începe legăturile cu ursita lui snopindu-i în bătăi trupşorul alb, de unde şi „creşte carnea pe muiere". Dar nu vreau să vorbesc de toate acestea. Îmi îngădui numai să vă atrag atenţia asupra chipului de tînăr elegant, *jeune premier*[3], zugrăvit de imaginaţia slavului primitiv şi necivilizat. Vă rog priviţi-l: vine *le jeune premier* într-o şubuţă de jder, tighelită pe la toate cusăturile, cu un brîu de mătase nalt pînă la subsuori, cu degetele înfundate în mîneci. Gulerul şubei îi trece peste cap, din faţă nu-i vezi chipul rumen, din spate nu-i zăreşti ceafa bălaie, poartă cuşma pe-o ureche, iar în picioare are cizme de saftian, cu vîrf ascuţit

1. Triplu extract de mujic rus (*fr.*).
2. De piele rusească (*fr.*).
3. June prim (*fr.*).

și călcîie înalte, de poate trece vrabia cu aripile întinse pe la mijlocul tălpii. Și merge flăcăul acesta cu vestita călcătura măruntă, deasă și jucăușă, ca Ciurilo Plenkovici, acest Alcibiade al nostru, care produce muierilor bătrîne și fetelor tinere o impresie uimitoare, aproape terapeutică – călcătură cu care umblă atît de inimitabil și astăzi chelnerii noștri, deșurubați din toate încheieturile, mers adoptat de floarea filfizonilor noștri, acest *nec plus ultra* al gustului artistic rusesc. Nu fac nici o glumă: semeție grosolană – iată idealul nostru artistic. Ce ziceți? Frumos ideal! Oferă mult material pictorului și sculptorului? Ce să mai zicem de frumoasa, care-l seduce pe tînăr, rumenă în obraz „ca sîngele de iepure"... Dar am impresia că nu sînteți atent?

Litvinov tresări. Într-adevăr, nu mai asculta ce-i spunea Potughin. Se gîndea stăruitor numai la Irina și la ultima întrevedere cu dînsa.

— Scuzați-mă, Sozont Ivanîci, începu Litvinov. Dar aș vrea să vă pun iarăși întrebarea de deunăzi cu privire... tot la doamna Ratmirova.

Potughin își împături gazeta și o vîrî în buzunar.

— Vreți să știți cum am făcut cunoștință cu ea?

— Nu, asta nu. Aș vrea să cunosc părerea dumneavoastră asupra rolului pe care l-a jucat ea la Petersburg. Și de fapt care a fost acest rol?

— Drept să vă spun, nu știu ce să vă răspund, Grigori Mihailîci. Am fost în raporturi destul de strînse cu doamna Ratmirova... dar cu totul întîmplător și pentru scurtă vreme. Eu n-am pătruns în societatea ei și nu știu ce se petrecea acolo. Flecăreau destule pe socoteala ei... Știți doar că mahalagismele bîntuie la noi nu numai în cercurile democratice. De altfel, nici nu mă interesau. Dar, adăugă el după un moment de tăcere, văd că vă preocupă.

— Da, am stat de vorbă de două ori, destul de sincer. Totuşi nu ştiu dacă a fost într-adevăr sinceră.

Potughin îşi plecă ochii în pămînt.

— Cînd se înflăcărează e sinceră, ca toate femeile pasionate. Uneori însăşi mîndria o împiedică de a minţi.

— E mîndră? Bănuiesc mai degrabă că-i capricioasă.

— E fără pereche de orgolioasă. Asta însă n-ar fi nimic.

— Mi se pare că exagerează uneori...

— Şi asta n-ar avea nici o importanţă... n-ar face-o mai puţin sinceră. Dar unde aveţi pretenţia să găsiţi adevărul? Cele mai multe dintre doamnele acestea sînt corupte pînă în măduva oaselor.

— Dar amintiţi-vă, Sozont Ivanîci, n-aţi spus chiar dumneavoastră că vi-i prietenă? Nu m-aţi dus la dînsa aproape cu sila?

— Şi ce-i cu asta? Ea m-a rugat să vă aduc şi eu mi-am zis: de ce nu? Iar cît priveşte amiciţia, îi sînt într-adevăr prieten. Nu-i lipsită de calităţi: e foarte bună, adică generoasă, în sensul că dăruieşte altora ceea ce nu-i este strict necesar. De altfel dumneavoastră trebuie s-o cunoaşteţi tot atît de bine ca şi mine.

— Am cunoscut-o pe Irina Pavlovna acum zece ani; dar de-atunci...

— Vai, Grigori Mihailîci, ce spuneţi? Caracterul oamenilor credeţi că se schimbă? Cum e în leagăn, aşa-i şi cînd se pogoară în mormînt. Sau poate... şi aici Potughin se plecă şi mai mult spre Litvinov... nu cumva vă temeţi să nu-i cădeţi în gheare? Posibil... dar tot trebuie să cădeţi în nişte gheare, într-o bună zi.

Litvinov schiţă un zîmbet silit.

— Credeţi?

— Nu-i nici un chip de scăpare. Bărbatul e slab, femeia tenace, iar hazardul atotputernic. E greu să te resemnezi cu o viaţă cenuşie, iar să te resemnezi cu totul e imposibil... Cînd se ivesc frumuseţea şi simpatia, căldura şi lumina – cum să te opui ? Le urmezi, ca pruncul pe dădacă. Apoi vin fără îndoială frigul, negura, pustiul... cum se şi cuvine. În cele din urmă te dezobişnuieşti de totul şi nu mai înţelegi nimic. Întîi nu vei pricepe cum poţi iubi, iar după aceea nu vei pricepe cum eşti în stare să trăieşti.

Litvinov îl privi pe Potughin şi i se păru că niciodată nu întîlnise un om mai singuratic, mai părăsit şi mai nefericit. Potughin nu se sfia de data asta şi nici nu se prefăcea : posomorît şi livid la faţă, cu capul în piept şi cu palmele pe genunchi, şedea nemişcat şi surîdea cu un zîmbet stins. Lui Litvinov i se făcu milă de acest biet original înrăit.

— Irina Pavlovna mi-a pomenit printre altele, reluă Litvinov cu jumătate de gură, despre una dintre cele mai bune cunoştinţe de-ale sale care se numea parcă Belskaia sau Dolskaia...

Potughin îşi ridică spre Litvinov ochii plini de tristeţe.

— A ! şopti el cu o voce surdă. V-a pomenit de ea... Ei şi ? De altfel, trebuie să mă duc acasă. E vremea prînzului, adăugă el cu un căscat silit. Adio !

Apoi sări de pe bancă şi se îndepărtă cu paşi repezi, înainte ca Litvinov să fi izbutit a pronunţa vreun cuvînt... Ciuda înlocui compătimirea în sufletul lui Litvinov ; bineînţeles ciuda împotriva lui însuşi. Orice fel de indiscreţie era străină de firea sa. Voise de fapt să-şi exprime compătimirea faţă de Potughin. Şi cînd colo, făcuse o aluzie nătîngă. Se întoarse la hotel cu o tainică nemulţumire în inimă.

„Coruptă pînă în măduva oaselor, își zise Litvinov după cîtva timp... dar fără pereche de mîndră! Ea, care aproape a căzut la picioarele mele, mîndră? Mîndră, și nu capricioasă?"

Litvinov se sili să izgonească din minte chipul Irinei, dar nu izbuti. De aceea nu vru să se gîndească nici la logodnica sa. Simțea că chipul Irinei nu i-ar fi cedat locul. Hotărî pînă la urmă ca, fără a-și tulbura sufletul, să aștepte deznodămîntul acestei „istorii stranii". Dezlegarea nu putea întîrzia, iar Litvinov nu se îndoia că ea va fi cea mai simplă și firească. Astfel se gîndea el, dar între timp chipul Irinei nu-l părăsea și toate cuvintele ei îi veneau în minte, rînd pe rînd.

Chelnerul îi aduse un bilet; era tot de la Irina, care-i scria:

„Dacă nu ești ocupat în astă-seară, vino la noi. Nu voi fi singură. Am musafiri și vei putea să vezi mai de aproape pe cei din societatea noastră. Doresc foarte mult să-i vezi. Presimt că ți se vor arăta astăzi în toată splendoarea lor. Trebuie să-ți dai seama ce aer respir. Vino! Voi fi bucuroasă să te văd; nu te vei plictisi. Dovedește-mi că explicația de astăzi a făcut imposibilă orice neînțelegere între noi. A dumitale devotată, I."

Litvinov își puse fracul și cravata albă și porni spre Irina. „Toate acestea n-au nici o importanță, își repetă el în gînd. Iar de privit de ce nu i-aș privi? Mă interesează!" Acum cîteva zile, aceleași persoane trezeau în sufletul său cu totul alt sentiment: îi stîrneau mînia.

Litvinov mergea cu pași repezi, cu pălăria trasă pe ochi, cu un zîmbet forțat pe buze. Iar Bambaev, așezat în față cafenelei Weber, îl arătă de departe lui Voroșilov și Pișcialkin, exclamînd cu entuziasm: „Vedeți pe omul acesta? E o piatră! O stîncă!! Un bloc de granit!!!"

XV

Litvinov găsi la Irina destulă lume. Într-un colţ, la o masă de cărţi, şedeau trei dintre generalii cunoscuţi la picnic: robustul, irascibilul şi indulgentul. Ei jucau wist cu „mortul". Vocabularul n-are termeni care să exprime gravitatea cu care împărţeau cărţile, luau levatele, jucau trefla, caroul... Adevăraţi oameni de stat! Lăsînd pe seama oamenilor de rînd, *aux bourgeois*, obiceiul de a spune glume şi zicale în timpul jocului, domnii generali nu rosteau decît cuvinte sacramentale. Numai grasul îşi permise, între două levate, să izbucnească energic: *„Ce satané as de pique*![1] Printre vizitatoare, Litvinov recunoscu de asemenea pe doamnele care luaseră parte la picnic. Dar se mai aflau aici şi altele pe care nu le mai văzuse. Era una aşa de bătrînă, încît părea gata-gata să se prăbuşească la pămînt. Etala nişte umeri goi înfiorători, cenuşii şi, acoperindu-şi gura cu evantaiul, arunca priviri galeşe lui Ratmirov, cu ochii ei morţi; el se purta curtenitor cu dînsa. De altfel întreaga protipendadă îi arăta mare stimă, ea fiind ultima domnişoară de onoare a împărătesei Ecaterina. La fereastră, în costum de păstoriţă, şedea contesa Ş., „regina viespilor", înconjurată de un grup de tineri. Printre aceştia se distingea prin ţinuta lui arogantă vestitul bogătaş, frumosul Finikov – un bărbat cu craniul complet plat şi cu o expresie de cruzime pe faţă, vrednică de împăratul roman Heliogabal sau de un han din Buhara. O altă doamnă, tot contesă, cunoscută sub scurtul prenume de Lise, stătea de vorbă cu

1. Acest blestemat as de pică! (*fr.*)

un hipnotizator blond, palid, cu plete lungi. Alături stătea un domn, de asemeni livid și pletos, chicotind semnificativ – credea și el în spiritism, dar pe deasupra se ocupa și de prorociri. Bazîndu-se pe Apocalips și pe Talmud, el prezicea tot felul de evenimente fantastice. Deși nici una din aceste întîmplări nu se adevereau, nu se simțea deloc încurcat, ci prorocea mai departe. La pian era instalat acel „geniu nativ" care îl exasperase pe Potughin. Lua acorduri la întîmplare, *d'une main distraite*[1], și se uita nepăsător în juru-i. Irina ședea pe divan între prințul Coco și doamna X., vestită odinioară ca o mare frumusețe și femeie de spirit pe toate meleagurile rusești, prefăcută de mult într-o ciupercă zbîrcită, cu iz de untdelemn și venin răsuflat. Văzîndu-l pe Litvinov, Irina se îmbujoră, se ridică în picioare, iar cînd el se apropie de dînsa, îi strînse cu putere mîna. Purta o rochie de crep negru, cu desene fine de aur. Albul mat al umerilor strălucea, iar fața ei palidă, pe care se revărsă deodată roșeața, reflecta triumful frumuseții; dar nu numai frumusețe, ci o bucurie ascunsă, aproape ironică, îi ilumină ochii pe jumătate închiși, tresărind în jurul buzelor și al nărilor...

Ratmirov se apropie de Litvinov și, schimbînd cu dînsul cîteva cuvinte banale de bun sosit, dar fără obișnuitul său aer de bună dispoziție, îl prezentă la două-trei doamne: vechii ruine, reginei viespilor și contesei Lise... Ele îl întîmpinară cu destulă bunăvoință. Litvinov nu făcea parte din cercul lor, dar era un bărbat prezentabil, chiar foarte bine, și trăsăturile expresive ale figurii sale tinere atraseră atenția doamnelor. Nu știa însă să profite de atenția aceasta. Se dezobișnuise să frecventeze societatea și în lume nu se simțea în apele

1. Distrat (*fr.*).

lui – pe deasupra și corpolentul general își aținti privirile asupra lui. „Aha, țivilule, liber-cugetătorule! parcă-i spunea căutătura lui persistentă, copleșitoare. Te-ai strecurat printre noi. Vă întind mîna, da?“ Irina veni în ajutorul lui Litvinov. Aranjă cu atîta îndemînare lucrurile, încît el se trezi instalat într-un colțișor, aproape de ușă, cam la spatele ei. Stînd de vorbă cu dînsul, ea trebuia de fiecare dată să se întoarcă spre el; iar el îi admira de fiecare dată linia frumoasă a gîtului și se îmbăta de parfumul fin al părului ei. O expresie de recunoștință, profundă și calmă, nu se ștergea de pe figura Irinei. Litvinov nu se putea înșela: tocmai recunoștință exprimau zîmbetele și privirile ei. Același sentiment fremăta și-n sufletul său. Își dădea seama de asta și-l cuprindea rușinea și-n același timp un fior dulce, de teamă... Între timp ea parcă voia să întrebe mereu același lucru: „Ei bine, cum îi găsești?“ Litvinov auzea limpede această întrebare mută, cînd cineva dintre cei prezenți rostea sau făcea vreo prostie – lucru ce se petrecu de mai multe ori în cursul acelei seri. Ba o dată ea nu se putu stăpîni și chiar izbucni în hohote de rîs.

Contesa Lise, foarte superstițioasă și atrasă de tot ce era miraculos, după ce se sătură de discutat cu hipnotizatorul blondin despre Hume, despre mesele ce se mișcă, despre armonicile care cîntă singure, și altele de acest fel, îl întrebă în cele din urmă dacă există animale sensibile la magnetism.

— Un asemenea animal există în orice caz, exclamă din capătul salonului prințul Coco. Îl cunoașteți doar pe Milvanovki? L-au adormit în fața mea: ce-a mai sforăit!

— Sînteți foarte răutăcios, *mon prince;* vorbesc de animale veritabile, *je parle des bêtes.*[1]

---

1. Vorbesc de animale (*fr.*).

— *Mais moi aussi, madame, je parle d'une bête...*[1]

— Sînt şi animale adevărate, intră în vorbă hipnotizatorul, de pildă, racii... care-s foarte nervoşi şi cad uşor în catalepsie.

Contesa rămase înmărmurită.

— Cum? Racii? E oare cu putinţă! Ah, extraordinar de interesant! Aş vrea să văd şi eu aşa ceva! *Monsieur* Lujin, adăugă ea, adresîndu-se unui tînăr, cu faţa împietrită ca de păpuşă şi cu guler de asemeni pietros (era vestit pentru că îşi stropise faţa şi gulerul cu pulberea de apă a Niagarei şi a Nilului; de altfel nu-şi amintea nimic din călătoriile sale şi se înnebunea după calambururile ruseşti...), *monsieur* Lujin, fiţi atît de bun şi procuraţi-mi un rac.

Monsieur Lujin surîse:

— Să-l aduc viu sau numai vioi?

Contesa nu-l înţelese:

— *Mais oui*, un rac, repetă ea, *une écrevisse*[2].

— Cum? Ce-i asta? Un rac? Un rac? intră grav în vorbă contesa Ş. Absenţa domnului Verdier o scotea din sărite. Ea nu putea înţelege de ce Irina nu invitase pe cel mai adorabil francez. Bătrîna ruină, care de mult nu mai înţelegea nimic (fiind lovită pe deasupra şi de surzenie), dădu din cap în semn de dezaprobare.

— *Oui, oui, vous allez voir*[3]. *Monsieur* Lujin, vă rog...

Tînărul călător se înclină, ieşi şi se întoarse curînd. Un chelner păşea după dînsul şi, zîmbind cu gura pînă la urechi ducea un platou pe care se vedea un rac mare negru.

---

1. Şi eu, doamnă, vorbesc de-un animal (*fr.*).
2. Bineînţeles, un rac (*fr.*).
3. Da, da, veţi vedea (*fr.*).

— *Voici, madame*, exclamă Lujin. Acum puteţi proceda la operaţia racului. Ha-ha-ha! (Ruşii au obiceiul de a rîde ei cei dintîi de glumele lor.)

— Hi-hi-hi! Făcu condescendent prinţul Coco, în calitate de patriot şi protector al tuturor produselor indigene.

(Rugăm pe cititor să nu se mire şi să nu se indigneze: cine poate garanta că – instalat într-un fotoliu la parterul teatrului Alexandrinski şi sub impresia publicului – n-a aplaudat în viaţa lui un calmbur încă şi mai prost?)

— *Merci! merci!* zise contesa. *Allons, allons, monsieur Fox, montrez-nous ça.*[1]

Chelnerul puse platoul pe o masă rotundă. O oarecare agitaţie se produse printre musafiri. Cîţiva îşi întinseră gîtul. Numai generalii de la masa de joc păstrară o impasibilitate solemnă. Hipnotizatorul îşi zburli părul, îşi încruntă sprîncenele şi, apropiindu-se de masă, începu să facă cu mîinile semne cabalistice prin aer. Racul se agita, se retrăgea şi îşi ridica cleştele. Hipnotizatorul repetă mişcările, de data asta mai iute. Racul continua să se agite.

— *Mais que doit-elle donc faire*?[2] întrebă contesa.

— *Elle doit rester immobile et se dresser sur sa quiou*[3], răspunse cu un pronunţat accent american domnul Fox, agitîndu-şi convulsiv degetele desupra platoului. Dar magnetismul nu acţiona defel. Racul se mişca mai departe. Hipnotizatorul declară că nu era în formă şi se îndepărtă nemulţumit de masă. Contesa se apucă să-l consoleze,

1. Hai, hai, domnule Fox, arătaţi-ne asta (*fr.*).
2. Dar ce trebuie în definitiv să facă? (*fr.*)
3. Trebuie să rămînă nemişcat şi să se ridice pe propria sa coadă (*fr.* incorect).

spunînd că chiar *monsieur* Hume în persoană avea uneori asemenea neizbînzi... Prinţul Coco îi confirmă spusele. Cunoscătorul Apocalipsului şi al Talmudului se apropie pe furiş de masă şi, împungînd puternic cu degetele în văzduh în direcţia racului, îşi încercă şi el norocul, dar în zadar. Nici un semn de catalepsie nu se manifestă. Atunci chemară chelnerul şi îi dădură dispoziţie să ia racul de acolo, ordin care a fost executat cu acelaşi zîmbet pînă la urechi. Se auzi chiar chicotitul lui de după uşă. Mai tîrziu, cei de la bucătărie rîseră mult *über diese Russen.*[1] Talentul nativ care în tot timpul operaţiei cu racul luase acorduri minore, deoarece nu se ştie ce efect are muzica, cîntă în sfîrşit eternul său vals care avu, bineînţeles, un enorm succes. Antrenat de emulaţie, contele X., incomparabilul nostru diletant (vezi primul capitol), cîntă o şansonetă compusă chipurile de dînsul, de fapt furată în întregime din Offenbach. Refrenul său glumeţ: *„Quel oeuf! Quel boeuf!"*[2] făcu pe toate doamnele să-şi legene admirativ capul la dreapta şi la stînga. Una suspină chiar uşor, şi ineluctabila şi inevitabila exclamaţie: *„Charmant! Charmant!"*[3] trecu ca fulgerul pe buzele tuturora. Irina schimbă o privire cu Litvinov şi o expresie tainică, ironică îi tresări iarăşi în preajma buzelor... Dar ceva mai pe urmă această expresie se accentuă, căpătînd chiar o nuanţă de răutate, cînd prinţul Coco, acest reprezentant şi apărător al intereselor nobiliare, îşi puse în gînd să-şi expună părerile faţă de acelaşi hipnotizator şi găsi prilejul, de bună seamă, să lansese celebra lui frază despre prăbuşirea proprietăţii în Rusia fără să-i cruţe,

1. Pe socoteala acestor ruşi (*germ.*).
2. Ce ou, ce bou! (*fr.*)
3. Fermecător! Fermecător! (*fr.*)

desigur, pe democraţi. Sîngele american clocoti în hipnotizator, care începu să-l contrazică. Ca de obicei, prinţul se porni să zbiere în loc să dea argumente, repetînd necontenit: *C'est absurde ! Çela n'a pas le sens commun* ![1] Bogătaşul Finikov începu să debiteze obrăznicii, fără să ţină seamă împotriva cui erau îndreptate. Talmudistul scîncea, însăşi contesa Ş. se cutremură... Într-un cuvînt, izbucni o hărmălaie la fel de deşănţată ca cea de la Gubariov. Lipsea numai berea şi fumul de tutun, iar costumele erau mai elegante. Ratmirov încercă să restabilească ordinea, generalii îşi manifestau nemulţumirea; numai ce-l auzeai pe Boris exclamînd: *„Encore cette satanée politique !"*[2] Dar încercarea n-avu nici un efect. Iar un înalt dregător din rîndul moderaţilor, care se găsea acolo, însărcinîndu-se să prezinte *le résumé de la question en peu de mots*[3], suferi o înfrîngere completă. Adevărul e că molfăia cuvintele şi se repeta atît de mult, atît de vădit nu ştia să asculte, nici să înţeleagă obiecţiunile, demonstrînd că nu-şi dădea nici el seama în ce constă *la question*[4], că nici nu te puteai aştepta la alt rezultat. Pe deasupra Irina îi aţîţa şi îi întărîta – pe ascuns – pe interlocutori unul împotriva altuia, aruncînd din cînd în cînd cîte o privire lui Litvinov şi făcîndu-i cu ochiul... Iar el sta ca vrăjit, nu auzea nimic şi aştepta doar ca ochii aceştia minunaţi să se întoarcă spre dînsul şi să-i fulgere pe dinainte chipul ei palid, gingaş, răutăcios şi adorabil... În cele din urmă doamnele se revoltară şi cerură închiderea discuţiei... Ratmirov îl rugă pe diletant să repete şansoneta, iar geniul nativ îşi cîntă din nou valsul său...

---

1. Asta-i absurd ! N-are pic de bun-simţ ! (*fr.*)
2. Iarăşi blestemata asta de politică ! (*fr.*)
3. Rezumatul problemei în puţine cuvinte (*fr.*).
4. Problema (*fr.*).

Litvinov rămase la sindrofie pînă după miezul nopții și plecă cel din urmă. În timpul serii, convorbirea se învîrti în jurul multor subiecte, evitîndu-se cu grijă orice chestiune care ar fi prezentat, cît de cît, un interes real. După ce își isprăviră solemn jocul, generalii luară și ei parte, maiestuos, la discuții. Influența acestor înalți demnitari se simți numaidecît. Convorbirea se învîrti în jurul celebrităților demimondene din Paris: numele și talentul acestora erau cunoscute tuturor. Se vorbi despre ultima piesă a lui Sardou, despre romanul lui About și despre Patti în *Traviata*. Cineva propuse să se joace: „de-a secretarul", *au secrétaire*, dar jocul acesta nu prinse. Răspunsurile n-aveau nici un haz și erau semănate cu greșeli de ortografie. Generalul solid povesti că, odată, la întrebarea: *Qu'est-ce que l'amour* ?[1] Răspunsese: *Une colique remontée au coeur*[2] și izbucni într-un rîs sec. Vechea ruină îi dădu peste mînă cu evantaiul și mișcarea aceasta făcu să i se desprindă de pe frunte o bucată din stratul de suliman. Bătrînul pedant pomeni despre cnezatele slave și de necesitatea propagandei ortodoxe peste Dunăre, dar, negăsind nici un răsunet, el începu să fosăie și se mistui undeva. De fapt se discută mai mult despre Hume. Pînă și „regina viespilor" povesti că la o ședință de spiritism simțise pe dînsa niște mîini, pe care le văzu cu ochii ei și chiar trecu în degetul uneia din ele inelul ei. Irina ieșise într-adevăr triumfătoare: chiar dacă Litvinov ar fi dat mai multă atenție discuțiilor din preajma sa, el n-ar fi găsit nici un cuvînt sincer, nici o părere judicioasă, nici un fapt nou în toată flecăreala asta stearpă și dezlînată. Nici în strigăte

1. Ce este dragostea? (*fr.*)
2. O colică ce s-a urcat la inimă (*fr.*).

sau în exclamaţii nu se simţea pasiunea; pînă şi calomnia era lipsită de patimă: doar uneori de sub masca unei indignări aşa-zise civice, sau a unei prefăcute indiferenţe dispreţuitoare, se văicărea cu glas piţigăiat teama pentru o presupusă micşorare a veniturilor... Iar cîteva nume, pe care urmaşii nu le vor uita, erau pronunţate cu scrîşnete de dinţi... Şi de-ar fi existat măcar o picătură de viaţă reală în acel moloz şi gunoi!... Ce vechituri, ce nimicuri inutile, ce fleacuri netrebnice ocupau minţile şi sufletele acestor oameni – şi nu numai în seara asta, nu numai în societate, ci chiar acasă la dînşii, în toate zilele şi ceasurile, în lungul şi-n latul fiinţei lor! Şi în definitiv ce grosolănie şi ce lipsă de înţelegere faţă de tot ceea ce constituie şi înfrumuseţează însăşi viaţa omenească!

Despărţindu-se de Litvinov, Irina îi strînse din nou mîna şi îi şopti semnificativ:

— Ei, ce zici? Eşti mulţumit? Te-ai săturat de privit? Îţi place?

El nu răspunse nimic. Se plecă numai adînc şi tăcut în faţa ei.

Rămînînd singură cu soţul, Irina ar fi vrut să se ducă în iatacul său... Generalul o opri.

— *Je vous ai beaucoup admirée ce soir, madame,* rosti el, fumînd o ţigară, sprijinit de cămin. *Vous vous êtes parfaitement moquée de nous tous.*[1]

— *Pas plus cette fois-ci que les autres*[2], răspunse ea nepăsătoare.

— Cum trebuie s-o înţeleg? întrebă Ratmirov.

— Cum doreşti.

— Hm! *C'est clair*[3]. Precaut, cu gesturi ca de pisică, Ratmirov scutură scrumul ţigării cu vîrful

1. V-am admirat mult, doamnă, în seara asta. V-aţi bătut joc din plin de noi toţi (*fr.*).
2. Nu mai mult decît în alte dăţi (*fr.*).
3. E limpede (*fr.*).

unghiei lungi de la degetul cel mic. Dar apropo! Noua dumitale cunoştinţă, cum îi zice?... domnul Litvinov are desigur reputaţia unui om înzestrat cu mult spirit?

La numele lui Litvinov, Irina se întoarse cu vioiciune:

— Ce vrei să spui?

Generalul surîse.

— E aşa de taciturn totdeauna... Se teme, pesemne, să nu se compromită.

Irina zîmbi la rîndul său, dar cu totul altfel decît soţul său:

— E mai bine să taci, decît să vorbeşti... ca alţii.

— *Attrapé*![1] rosti cu o prefăcută smerenie Ratmirov. Fără glumă, are o figură foarte interesantă... o expresie aşa de concentrată... şi îndeobşte o ţinută... adăugă el, potrivindu-şi nodul cravatei şi, cu capul dat pe spate, îşi privi propriile mustăţi. Îmi închipui că-i republican, în genul celuilalt prieten al dumitale, domnul Potughin. Iată încă un geniu taciturn!

Sprîncenele Irinei se ridicară încet deasupra ochilor luminoşi, larg deschişi. Iar buzele i se strînseră, aproape ca într-o grimasă.

— De ce vorbeşti aşa, Valerian Vladimirîci? remarcă ea cu un aer de-o prefăcută compătimire. Îţi risipeşti zadarnic gloanţele... Doar nu sîntem în Rusia, nimeni nu te aude.

Ratmirov avu un rictus involuntar.

— Nu-i numai părerea mea, Irina Pavlovna, adăugă el, cu o voce guturală. Şi alţii găsesc că boierul acesta are aer de carbonar.

— Oare? Şi care-s aceşti alţii?

— Boris, de pildă...

---

1. M-am prins! (*fr.*)

— Cum? Şi acesta a simţit nevoia să-şi exprime părerea?

Irina îşi mişcă umerii, ca şi cum ar fi fost înfiorată de un val de frig, şi-i atinse cu vîrful degetelor.

— Da, acesta... acesta. Permite-mi să fac o remarcă, Irina Pavlovna, parcă te-ai supărat – şi cunoşti zicala: cine se supără...

— Eu să mă supăr? Şi adică de ce m-aş supăra?

— Ştiu eu? Poate ai fost dezagreabil impresionată de remarca pe care mi-am permis s-o fac cu privire la...

Ratmirov se opri.

— Cu privire la cine? repetă întrebător Irina. Ah, te rog, fără ironii şi cît mai repede. Sînt obosită, vreau să mă culc. Ea luă o lumînare de pe masă. Cu privire la cine?

— Bineînţeles, cu privire la acelaşi domn Litvinov. Deoarece nu-i nici o îndoială acum că domnul acesta te interesează în cel mai înalt grad...

Irina îşi ridică mîna, în care ţinea sfeşnicul, pînă la înălţimea feţei soţului său. Îl privi ţintă, atent, aproape cu curiozitate, şi brusc izbucni în hohote de rîs.

— Ce te-a apucat? o întrebă Ratmirov, încruntîndu-şi sprîncenele.

Irina continua să rîdă.

— Ce înseamnă asta? întrebă el din nou, bătînd din picior.

Soţul se simţea jignit, rănit în mîndria lui. În acelaşi timp frumuseţea acestei femei, care stătea atît de nestînjenit şi de semeţ înaintea lui, îl fascina... îl tortura. Vedea totul, toate farmecele ei, pînă şi reflexul trandafiriu al unghiilor elegante din vîrful degetelor sale delicate, care strîngeau cu putere sfeşnicul greu de bronz întunecat... nici acest reflex nu scăpă atenţiei lui încordate... şi

obida i se împlîntă încă mai adînc în inimă. Iar Irina rîdea mai departe.

— Cum? Dumneata? Eşti gelos? rosti ea în cele din urmă, apoi se întoarse cu spatele şi ieşi din odaie. „E gelos!“ se mai auzi de după uşă şi un hohot de rîs răsună din nou.

Ratmirov se uită mohorît în urma soţiei lui – nici chiar acum nu-i scăpă sprinteneala staturii şi a mişcărilor sale. Cu o lovitură puternică, el strivi ţigara de placa de marmoră a căminului şi o zvîrli cît colo. Obrajii îi deveniră dintr-o dată livizi, un tremur îi agită bărbia, iar ochii săi rătăceau tîmp şi sălbatic pe duşumea, ca şi cum căuta ceva... Orice urmă de eleganţă dispăru de pe faţa lui. Aceeaşi expresie trebuie să fi avut generalul cînd dăduse ordinul să fie biciuiţi ţăranii din Bielorusia.

Între timp Litvinov ajunsese acasă şi, aşezîndu-se pe un scaun înaintea mesei, îşi cuprinse capul cu amîndouă mîinile şi rămase aşa, încremenit. Într-un tîrziu se sculă, deschise o besactea şi, luînd un portofel, scoase din despărţiturile lui portretul Tatianei, din care îl privi cu tristeţe chipul ei desfigurat şi urîţit, cum se întîmplă deseori în fotografie. Logodnica lui Litvinov era o fată din Velikorosia, blondă, plinuţă, cu trăsături cam greoaie, dar cu o încîntătoare expresie de bunătate şi de blîndeţe în ochii inteligenţi, căprui-luminoşi, cu fruntea albă, gingaşă, pe care parcă se odihnea veşnic o rază de soare. Litvinov nu-şi luă ochii îndelung de la fotografie; apoi o îndepărtă încetişor şi iarăşi se apucă cu amîndouă mîinile de cap. „Totul s-a sfărşit! murmură el în cele din urmă. Irina! Irina!“

De-abia acum, în această clipă, Litvinov înţelese că era îndrăgostit de dînsa nebuneşte, pentru totdeauna – şi că se îndrăgostise chiar de la prima

întîlnire la Vechiul Castel, ba, mai mult chiar, că nu încetase niciodată de a o iubi. Şi cum s-ar mai fi minunat, cum n-ar fi crezut şi cum ar fi izbucnit în rîs, dacă i s-ar fi spus cumva acest lucru cu cîteva ceasuri mai înainte!

— Dar Tania, Tania, Dumnezeule! Tania, Tania! repetă el disperat, în timp ce Irina îi răsărea înainte, în rochia ei neagră, ca de doliu, cu o expresie de calm şi strălucire victorioasă pe figura-i albă ca marmora.

XVI

Litvinov nu închise ochii toată noaptea şi nici nu se dezbrăcă. Se înăbuşea. Ca om cinstit şi drept, el înţelegea importanţa obligaţiilor sale, sanctitatea datoriei şi socotea ca o ruşine să se înşele pe sine însuşi cu slăbiciunea şi cu greşeala lui. Simţi mai întîi un fel de amorţire. Nu putu înlătura mult timp povara unei impresii nedesluşite, semiconştiente. Apoi se văzu stăpînit de teroare la gîndul că viitorul său, aproape cucerit, este învăluit din nou în negură, iar casa lui – abia durată – începe să se clatine... Porni să se acuze fără milă, dar numaidecît i se curmă elanul. „Ce laşitate! îşi zise. Acum nu-i vorba de reproşuri. Trebuie să fac ceva, Tania este logodnica mea. Ea a crezut în dragostea mea, în cinstea mea. Sîntem uniţi pe veci. Nu putem şi nici nu trebuie să ne despărţim.“ Îşi imagină toate calităţile Tatianei. Le socoti în gînd una cîte una. Se sili să trezească în sufletul său înduioşare şi gingăşie. „Nu-mi rămîne decît un singur lucru, se gîndi el, să alerg numaidecît, într-un suflet, fără a-i aştepta sosirea, să zbor în întîmpinarea ei... Voi suferi, voi fi nefericit

cu Tania ? Nu se ştie... Oricum, nu-i cazul să stau la gînduri, nici să ţin seama de asta. Trebuie să-mi îndeplinesc datoria chiar de-ar fi să mor! — Dar n-ai dreptul s-o înşeli, îi şoptea o altă voce. N-ai dreptul să-i ascunzi schimbarea survenită în sentimentele tale. Auzind că te-ai îndrăgostit de alta, poate însăşi Tania nu va mai consimţi să fie soţia ta. — Fleacuri! fleacuri! replică el. Toate acestea sînt sofisme, şiretlicuri ruşinoase, rea-credinţă... N-am dreptul să-mi calc cuvîntul dat, asta-i! Da, aşa se şi cuvine... Atunci trebuie să plec fără s-o mai revăd pe cealaltă..."

Dar la gîndul acesta, Litvinov simţi o strîngere de inimă. Avu o senzaţie fizică de frig... un tremur neaşteptat îi înfioră trupul, dinţii îi clănţăneau. Se întinse şi căscă, de parcă îl scuturau frigurile. Fără să insiste asupra ultimului gînd, sugrumîndu-l şi aruncîndu-l cît colo, el începu să se frămînte şi să se mire cum putuse să se îndrăgostească din nou de această fiinţă coruptă, mondenă, înconjurată de-o societate ostilă şi respingătoare. Încerca să se cerceteze pe sine însuşi: oare într-adevăr s-a îndrăgostit de ea, şi făcu doar un gest de lehamite. Pe cînd se mira şi şovăia încă, un chip încîntător se ivea înaintea lui; gene strălucitoare se înălţau pe o pereche de ochi fermecători – privirea lor stăruitoare îi străpungea încet inima, o voce suna dulce, iar nişte umeri sclipitori de tînără regină ieşeau din neguri uşoare, parfumate, vibrînd de prospeţime şi de voluptate caldă...

Spre dimineaţă, Litvinov luă în sfîrşit o hotărîre. Să plece în aceeaşi zi în întîmpinarea Tatianei şi, într-o ultimă întrevedere cu Irina, să-i spună tot adevărul, neavînd încotro, şi să se despartă de dînsa pentru totdeauna.

Făcu ordine, îşi rîndui lucrurile; apoi aşteptă amiaza şi porni spre locuinţa ei. Văzînd însă jaluzelele

trase pe jumătate, şovăi... nu mai avu curajul să treacă pragul hotelului, ci măsură de cîteva ori aleea Lichtenthal. „Omagiile mele domnului Litvinov!“ răsună o voce ironică dintr-un docar înalt, care trecea în goană. Litvinov îşi ridică ochii şi-l văzu pe generalul Ratmirov, şezînd alături de prinţul M., un sportiv cunoscut, amator de cai şi de echipaje englezeşti. Prinţul mîna caii, iar generalul se întoarse într-o rînă şi zîmbi, ridicîndu-şi cu un gest larg pălăria. Litvinov îi răspunse la salut şi în aceeaşi clipă, ca sub imboldul unei porunci tainice, porni în goană drept la Irina.

Ea era acasă. El se anunţă şi fu imediat primit. Cînd intră, o găsi stînd în mijlocul odăii. Purta o bluză de dimineaţă cu mîneci largi, desfăcute. Faţa-i palidă ca şi în ajun, însă fără aceeaşi prospeţime, vădea oboseala. Surîsul galeş, schiţat la întîmpinarea musafirului, accentua această expresie. Îi întinse mîna şi îl privi tandru, dar distrat.

— Mulţumesc că ai venit, rosti ea cu o voce tînguitoare şi se lăsă într-un fotoliu. Nu mă simt tocmai bine. N-am dormit cumsecade. Ei, ce ai de spus despre reuniunea de aseară? N-am avut dreptate?

Litvinov se aşeză.

— Am venit la dumneata, Irina Pavlovna, începu el.

Ea îşi îndreptă numaidecît statura şi se întoarse spre dînsul. Ochii i se opriră ţintă asupra lui Litvinov.

— Ce-i cu dumneata? exclamă Irina. Eşti palid ca un mort, eşti bolnav? Ce ţi s-a întîmplat?

Litvinov se tulbură.

— Ce am, Irina Pavlovna?

— Ai primit vreo veste proastă? S-a petrecut vreo nenorocire? Spune-mi, mai repede...

Litvinov o privi la rîndul său pe Irina.

— N-am primit nici o veste proastă, rosti el cu o sforțare. Dar o nenorocire mi s-a întîmplat, într-adevăr... o mare nenorocire... asta m-a și adus aici.

— O nenorocire? Ce anume?

— Iată... ce...

Litvinov vru să urmeze... dar nu fu în stare. Își strînse mîinile cu atîta putere, încît îi trosniră degetele, Irina își plecă bustul înainte și rămase încremenită.

— Ah! te iubesc! izbucni în sfîrșit un geamăt surd din pieptul lui Litvinov, care se întoarse, vrînd parcă să-și ascundă fața.

— Cum, Grigori Mihailîci, dumneata... Irina de asemeni nu-și putu sfîrși fraza și, rezemîndu-se de speteaza fotoliului, își duse la ochi amîndouă mîinile. Dumneata... mă iubești?

— Da... da... da! repeta el cu înverșunare, căutînd să-și întoarcă cît mai mult fața.

În odaie se lăsă o tăcere desăvîrșită. Un fluture intrat în zbor pe fereastră se zbătea între perdea și geam.

Cel dintîi începu să vorbească Litvinov.

— Iată, Irina Pavlovna, începu el... iată nenorocirea care m-a lovit, pe care ar fi trebuit s-o prevăd și s-o evit, dacă – la fel ca și odinioară la Moscova – n-aș fi fost luat năprasnic de torent. Pesemne soarta a hotărît să fiu supus la aceleași grele încercări ce păreau că nu se vor mai întoarce, și tot datorită dumitale. Nu zadarnic m-am împotrivit, mai degrabă am încercat să mă împotrivesc. Dar nu poți scăpa de ceea ce ți-e scris. Îți mărturisesc toate acestea pentru a pune capăt cît mai repede acestei... acestei tragicomedii, adăugă el, într-un nou acces de înverșunare și de rușine.

Litvinov se opri din nou. Fluturele se zbătea și fremăta mai departe în geam. Iar Irina nu-și lua mîinile de pe față.

— Dar oare nu te înşeli? se auzi şoapta ei printre degetele acestor mîini albe, din care parcă pierise tot sîngele.

— Nu mă înşel deloc, răspunse cu o voce surdă Litvinov. Te iubesc cum n-am iubit niciodată pe nimeni în afară de dumneata. N-am să-ţi fac nici un reproş. Ar fi prea absurd. N-am să-ţi repet că poate nimic din toate acestea nu s-ar fi întîmplat, dacă ai fi avut altă atitudine faţă de mine... Fără îndoială, toată vina cade numai asupră-mi. M-a pierdut prea marea mea încredere în forţele mele. Am fost pedepsit pe bună dreptate. Iar dumneata nu te puteai aştepta la acest sfîrşit. Nu ţi-ai dat seama, desigur, că primejdia n-ar fi fost aşa de mare pentru mine dacă nu ţi-ai fi recunoscut atît de franc vina... aşa-zisa vină faţă de mine şi n-ai fi vrut s-o ispăşeşti. Dar ce-i făcut rămîne făcut... Am vrut numai să-ţi lămuresc situaţia mea, care-i şi aşa destul de complicată... Cel puţin aşa nu va mai fi între noi nici o neînţelegere, cum ai spus. Iar sinceritatea mărturisirii mele va micşora desigur sentimentul de jignire, pe care trebuie să-l încerci.

Litvinov vorbea cu ochii în pămînt. Dar, chiar dacă ar fi privit-o pe Irina, n-ar fi putut citi cele întipărite pe faţa ei, căci ea şi-o ascundea mai departe cu mîinile. Dar ceea ce se petrecea pe chipul ei cu siguranţă că l-ar fi uluit. Într-adevăr, faţa ei reflecta spaimă, bucurie, o fericită sfîrşeală şi nelinişte. Ochii abia îi licăreau pe sub genele lăsate. O răsuflare prelungă şi sacadată îi îngheţa buzele întredeschise, ca însetate...

Litvinov tăcu aşteptînd o vorbă, un semn... dar nu-l primi!

— Nu-mi rămîne decît un singur lucru, reluă el, să plec. Am venit să-mi iau rămas-bun.

Irina lăsă să-i cadă mîinile pe genunchi.

— Dar, Grigori Mihailîci, după cît mi-aduc aminte, începu ea, persoana... aceea... despre care mi-ai vorbit... trebuie să sosească aici? N-o aștepți?

— Da! Însă am să-i scriu... Ea se va opri undeva pe parcurs... la Heidelberg, de pildă.

— A! La Heidelberg... Da... Acolo-i foarte bine... Dar asta trebuie să vă strice toate planurile. Ești sigur, Grigori Mihailîci că nu exagerezi, *et que ce n'est pas une fausse alarme* ?[1]

Irina vorbea încet, aproape rece, cu pauze scurte, uitîndu-se spre fereastră. Litvinov nu-i răspunse la ultima întrebare.

— De ce mi-ai vorbit de jignire? urmă ea. Eu nu mă simt jignită... O, deloc! Și dacă unul dintre noi e vinovat, acesta, în orice caz, nu ești dumneata... oricum nu singur... Amintește-ți ultimele noastre convorbiri și te vei convinge că nu dumneata ești vinovatul.

— Nu m-am îndoit niciodată de generozitatea dumitale, rosti printre dinți Litvinov. Aș vrea să știu dacă îmi aprobi intenția?

— De a pleca?

— Da.

Irina se uita mereu într-o parte.

— În primul moment mi s-a părut prematură... Dar după aceea am reflectat asupra celor ce mi-ai spus... și, dacă într-adevăr nu te înșeli, cred că-i mai bine să pleci... e mai bine pentru amîndoi.

Vocea Irinei devenea din ce în ce mai slabă, iar vorba ei mai încetinită.

— Generalul Ratmirov ar putea remarca, desigur, dădu să înceapă vorba Litvinov.

Irina își plecă iarăși ochii în pămînt și un zvîcnet straniu îi înfioră obrazul în preajma buzelor, tresări și se șterse.

---

1. Și că nu-i o falsă alarmă? (*fr.*)

— Nu, nu m-ai înțeles, îl întrerupse ea. Nu m-am gîndit la soțul meu. Ce rost ar avea? N-ar fi nimic de remarcat. Totuși repet: despărțirea e necesară pentru amîndoi.

Litvinov își ridică pălăria care îi lunecase pe parchet.

„Totul s-a sfîrșit, gîndi el, trebuie să plec."

— Așadar, nu-mi rămîne, Irina Pavlovna, decît să-mi iau rămas-bun de la dumneata, rosti el cu glas tare. Și avu deodată o strîngere de inimă, parcă și-ar fi pronunțat propria sa osîndă. Nu-mi rămîne decît o singură speranță: să nu păstrezi o amintire urîtă despre mine... și dacă vreodată...

Irina îi tăie din nou vorba:

— Mai așteaptă, Grigore Mihailîci, nu-ți lua încă rămas-bun de la mine. Ar fi prea precipitat.

Litvinov avu o tresărire lăuntrică, dar o durere arzătoare izbucni îndată, cu o putere îndoită, în inima lui.

— Dar nu mai pot rămîne aici! exclamă el. De ce? De ce să prelungim zbuciumul acesta?

— Nu-ți lua încă rămas-bun de la mine, repetă Irina. Trebuie să te mai văd încă o dată... Vasăzică, din nou o altă despărțire mută ca cea de la Moscova, nu, nu mai vreau asta. Poți să pleci acum, dar făgăduiește-mi, dă-mi cuvîntul de onoare că nu vei pleca fără să ne fi întîlnit încă o dată.

— Dorești asta?

— O pretind. Dacă vei pleca, fără să-ți fi luat rămas-bun de la mine, niciodată, da, niciodată nu voi ierta fapta asta. Ai auzit? Niciodată! Curios! adăugă ea ca pentru sine. Nici nu-mi vine să cred că mă aflu la Baden... Mi se pare că-s la Moscova... Pleacă acum!

Litvinov se sculă.

— Irina Pavlovna, rosti el. Dă-mi mîna.

Irina scutură din cap.

— Ți-am mai spus că nu vreau să-mi iau rămas-bun de la dumneata.

— N-o cer pentru rămas-bun...

Irina dădu să-i întindă mîna, dar se uită la Litvinov, prima dată după declarația lui de dragoste, și și-o retrase înapoi.

— Nu, nu, murmură ea. N-am să-ți dau mîna. Nu, nu! Pleacă.

Litvinov salută și ieși. Nu-și dădea seama de ce Irina îi refuza o ultimă strîngere prietenească de mînă... Nu înțelegea de ce se teme.

El ieși, iar Irina se afundă iarăși în fotoliu și din nou își acoperi fața cu mîinile.

XVII

Litvinov nu se întoarse acasă. Plecă în munți și, pătrunzînd într-un desiș de pădure, se aruncă cu fața în jos și rămase întins la pămînt aproape un ceas. Nu se chinuia. Nu plîngea. Se simțea doar copleșit de-o istovire împovărătoare. Niciodată nu încercase asemenea senzație. Avea un sentiment, dureros și insuportabil, de pustietate lăuntrică, în juru-i și pretutindeni... Nu se gîndea nici la Irina, nici la Tatiana. Știa un singur lucru: că primise parcă o lovitură de secure, care-i despicase în două viața – cum ți se taie un otgon ce te leagă de port – și acum el era prins și atras înainte de ceva necunoscut, glacial... I se părea uneori că un vifor se dezlănțuie asupra-i și-i simțea răbufnirile năvalnice și dezordonate, ca sub bătăile unor uriașe aripi negre... Totuși hotărîrea lui rămase neșovăielnică. Nici nu mai putea fi vorba... să rămînă la Baden. Cu gîndul parcă era și plecat. Se vedea chiar în vagonul huruitor și afumat. Călătorea gonind întruna în depărtarea mută,

dezolantă. Într-un tîrziu, se sculă în picioare și, lipindu-și fruntea de scoarța unui copac, rămase nemișcat. Apoi prinse cu o mînă, fără să-și dea seama, vîrful unui fir de ferigă, pe care începu să-l legene ritmic. Zgomotul unor pași care se apropiau îl făcu să-și vină în fire: doi cărbunari, cu cîte un sac mare în spate, coborau pe poteca povîrnită. „E timpul!" murmură Litvinov și porni spre oraș în urma cărbunarilor. Coti spre gară și expedie o telegramă adresată Kapitolinei Markovna, mătușa Tatianei. O informă despre neîntîrziata lui plecare și îi dădea întîlnire la hotelul Schrader din Heidelberg. „Dacă-i vorba s-o sfîrșesc, apoi o sfîrșesc dintr-o dată, își zise el, n-are rost s-o amîn pe mîine." Intră pe urmă într-o sală de joc, urmări cu o curiozitate nătîngă figura a doi-trei jucători, văzu de departe ceafa respingătoare a lui Bindasov, fruntea solemnă a lui Pișcialkin și, după ce stătu cîteva momente sub colonadă, se îndreptă fără grabă spre casa Irinei. Nu-l îndemna spre dînsa o pornire neașteptată și involuntară. Era decis să plece, dar și să-și țină cuvîntul dat de a o revedea ultima oară. El intră în hotel, neobservat de portar, urcă scara neîntîlnind pe nimeni. Fără să bată la ușă, o împinse și pătrunse în cameră.

Irina ședea în același fotoliu, îmbrăcată cu aceeași rochie, în aceeași atitudine cum o lăsase acum trei ceasuri. Se vedea nu numai că nu-și schimbase locul, dar și că nu făcuse absolut nici o mișcare. Își înălță încet capul și, zărindu-l pe Litvinov, tresări și se apucă de brațul fotoliului.

— M-ai speriat, murmură ea.

Litvinov, surprins, se uită la dînsa în tăcere. Expresia feței sale, ochii ei stinși îl uimiră. Irina se sili să zîmbească și își îndreptă părul zburlit.

— Nu-i nimic... Eu, drept să-ți spun, nu-mi dau seama bine... dar mi se pare că am ațipit.

— Scuză-mă, Irina Pavlovna, începu Litninov, că am intrat fără să mă anunţ... Am vrut să îndeplinesc ceea ce ai binevoit a-mi cere. Cum plec astă-seară...

— Azi? Dar mi-ai spus, mi se pare, că voiai să trimiţi mai înainte o scrisoare...

— Am expediat o telegramă.

— A! Ai găsit de cuviinţă să te grăbeşti. Şi cînd pleci? Adică la ce oră?

— Diseară, la şapte!

— Aşa! La şapte! Şi ai venit să-ţi iei rămas-bun?

— Da, Irina Pavlovna, să-mi iau rămas-bun.

Irina tăcu.

— Trebuie să-ţi mulţumesc, Grigori Mihailîci. Pesemne nu ţi-a venit uşor să treci pe aici.

— Da, Irina Pavlovna, nu mi-a fost deloc uşor.

— Nici să trăieşti nu-i lucru uşor. Ce părere ai, Grigori Mihailîci?

— Depinde, Irina Pavlovna.

Irina tăcu din nou, rămînînd parcă pe gînduri.

— Prin faptul c-ai venit mi-ai dovedit că-mi eşti prieten, rosti ea în cele din urmă. Îţi mulţumesc! În general aprob intenţia de a termina totul cît mai repede posibil... fiindcă orice întîrziere... fiindcă... fiindcă chiar eu, cea pe care ai acuzat-o de cochetărie, ba m-ai făcut chiar comediană – mi se pare că aşa m-ai numit?...

Irina se sculă brusc şi, aşezîndu-se în alt fotoliu, se aplecă şi îşi lipi faţa şi mîinile de marginea mesei...

— Fiindcă te iubesc... şopti ea printre degetele strînse.

Litvinov se clătină, ca şi cum ar fi primit o lovitură în piept. Irina se întoarnă cu durere în altă parte, vrînd parcă – la rîndul ei – să-şi ascundă faţa de dînsul şi îşi culcă obrazul pe masă.

— Da, te iubesc... te iubesc... de altfel știi asta.

— Eu? Știu eu asta? rosti în sfîrșit Litvinov. Eu?

— Ei bine, îți dai seama acuma, urmă Irina, că trebuie neapărat să pleci... că orice amînare este imposibilă... atît pentru dumneata, cît și pentru mine... E primejdios, e groaznic... Adio! adăugă ea, sculîndu-se năvalnic din fotoliu. Adio!

Irina făcu cîțiva pași spre ușa iatacului și, întinzînd mîna îndărăt, o agită grăbită în aer, ca și cum ar fi dorit să întîlnească și să strîngă mîna lui Litvinov, dar el rămase ca împietrit, departe... Ea repetă încă o dată: „Adio, uită-mă!" și, fără să privească înapoi, se năpusti afară din cameră.

Litvinov rămase singur, neputîndu-și veni încă în fire. Se dezmetici în sfîrșit, se îndreptă în grabă spre ușa iatacului, repetă numele Irinei o dată, de două ori, de trei ori... Apucă chiar mînerul ușii... cînd glasul sonor al lui Ratmirov se auzi pe peronul hotelului.

Litvinov își înfundă pălăria pe ochi și coborî pe scară. Elegantul general se afla înaintea cabinei portarului și, într-o nemțească stricată, îi spunea că dorește să angajeze o trăsură pe toată ziua următoare. Văzîndu-l pe Litvinov, ridică iarăși pălăria în mod exagerat și iarăși îi prezentă omagiile sale. Era vădit o ironie... Dar, în aceste clipe, lui Litvinov îi păsa prea puțin de asta. Abia răspunse la salutul lui Ratmirov și, ajuns la locuința lui, se opri înaintea geamantanului său, pregătit și încuiat dinainte. Capul îi vîjîia, iar inima îi vibra ca o strună. Ce avea de făcut acum? Cum ar fi putut prevedea una ca asta?

Totuși prevăzuse situația aceasta, oricît de neverosimil ar părea. Ea îl asurzi acum ca un trăsnet. Și totuși o prevăzuse, deși nu avea curajul să recunoască. De altfel nu știa nimic sigur. Totul i

se încurcase și i se amestecase în cap; își pierduse firul propriilor sale gînduri. Își aminti de Moscova. Își aduse aminte cum și atunci totul se spulberase ca-ntr-o furtună năprasnică. Se înăbușea: un sentiment de extaz – dar un extaz lipsit de bucurie, fără nici o nădejde – îi apăsa ca o povară pieptul și i-l strivea. Pentru nimic în lume n-ar fi consimțit ca vorbele rostite de Irina să nu fi fost rostite de ea... dar degeaba! Aceste cuvinte nu puteau totuși să-i schimbe hotărîrea luată, care – ca și mai înainte – nu se clătina deloc și se ținea ferm, ca ancora aruncată în adîncuri. Litvinov pierduse firul conducător al gîndurilor sale... da; oricum însă, era stăpîn pe voința lui; dispunea de el însuși ca de-o persoană străină, subordonată lui. Litvinov sună chelnerul, ceru socoteala, reținu un loc în omnibuzul de seară. Voia înadins să arunce în aer toate podurile din urma lui. „După aceea pot să și mor!" repetă el, ca-n noaptea fără somn din ajun. Fraza asta îi era mai ales pe plac. „După aceea pot să și mor!" rostea mereu, măsurînd încet camera în lung și în lat. Din cînd în cînd își închidea involuntar ochii și i se tăia răsuflarea, cînd cuvintele Irinei năvăleau în sufletul său, pîrjolindu-l cu flacăra lor. „Pesemne nu poți iubi de două ori. Ți-a intrat în sînge o altă viață, ai primit-o, și de otrava asta nu scapi, pînă la sfîrșitul zilelor. Nu poți rupe lanțurile în care te zbați. Așa-i... Însă ce dovedește asta? Fericirea... Dar oare-i posibilă? Tu o iubești, să zicem... că și ea... de asemeni, te iubește..."

Litvinov se sili să-și recapete stăpînirea de sine. Ca un călător într-o noapte întunecoasă care vede un licăr de lumină și, temîndu-se să nu rătăcească drumul, nu-și ia nici o clipă ochii de acolo, tot așa și Litvinov, încordîndu-și atenția, urmărea mereu acel punct, țelul acela. A-și întîlni logodnica, ba a ajunge, la drept vorbind, nu la logodnică (de

altfel se silea nici să nu se gîndească la dînsa), ci la camera de hotel din Heidelberg, iată farul salvator care i se arăta ferm înainte. Ce va fi mai departe nu ştia – şi nici nu-l interesa... Un lucru era sigur: că nu se va mai întoarce înapoi. „După aceea pot să şi mor!" repetă el pentru a zecea oară şi se uită la ceasornic.

Şase şi un sfert! Ce mult mai avea de aşteptat! Litvinov începu din nou să se plimbe prin odaie, în sus şi-n jos. Soarele scăpătă la asfinţit, cerul începu să se îmbujoreze printre copaci, iar amurgul trandafiriu se strecura prin ferestrele înguste în camera care se întuneca. Deodată i se păru că uşa se deschide uşurel şi repede în spatele său şi tot aşa de brusc se închise la loc... Îşi întoarse capul; în dreptul uşii, într-o mantilă neagră, stătea o femeie...

— Irina! exclamă el, împreunîndu-şi mîinile.

Ea îşi înălţă capul şi căzu la pieptul său.

*

Două ore mai tîrziu Litvinov şedea pe divan. Geamantanul se afla într-un colţ, deschis şi gol. Iar pe masă, printre lucrurile împrăştiate, se afla scrisoarea Tatianei, primită chiar atunci. Tatiana îi scria că hotărîse să-şi grăbească plecarea din Dresda, întrucît sănătatea mătuşii sale se refăcuse cu totul. Iar dacă nu va interveni nimic nou, amîndouă vor sosi a doua zi în Baden la amiază. Spera că el le va ieşi în întîmpinare la gară. Litvinov le oprise camere în acelaşi hotel, unde locuia el însuşi.

În aceeaşi seară Litvinov trimise Irinei un bilet şi a doua zi dimineaţă primi răspunsul: „O zi mai devreme sau mai tîrziu, scria ea, totuna-i: lucrul era inevitabil. Iar eu îţi repet ce ţi-am spus şi aseară: viaţa mea se află în mîinile tale. Fă cu

mine orice dorești. Nu vreau să-ți stingheresc libertatea, dar ia aminte că – dacă trebuie – părăsesc totul și merg după tine pînă la capătul pămîntului. Mîine ne vedem, nu-i așa? A ta, Irina."

Ultimele două cuvinte erau scrise cu trăsături mari, hotărîte, îndrăznețe.

XVIII

Printre persoanele prezente în ziua de 18 august la prînz pe peronul gării se afla și Litvinov. Întîlnise, cu puțin mai înainte, pe Irina într-o caleașcă deschisă, șezînd alături de soțul ei și de un alt domn în vîrstă. Litvinov știa bine că ea îl văzuse. Ochii ei se întunecară dintr-o dată, dar se ascunse numaidecît de dînsul după umbrelă.

Din ajun și pînă atunci o stranie schimbare se petrecuse într-însul – în înfățișare, mișcări și în expresia feței. El însuși se simțea cu totul alt om. Siguranța de sine, liniștea și respectul de el însuși – totul se risipise. Nu mai rămăsese nimic din fosta lui structură sufletească. Puternicele impresii recente îi întunecaseră tot trecutul. Încerca o senzație cu totul nouă, intensă, plăcută și penibilă în același timp. Parcă un oaspete misterios se furișase în sanctuarul său și pusese stăpînire pe dînsul: se cuibărise tăcut în sufletul lui și se întinsese în voie, ca un stăpîn într-o nouă locuință. Litvinov nu se mai rușina, simțea numai frică. Și în același timp o temeritate fără de frîu se aprinse în el. Învinșii, prizonierii cunosc acest amestec de sentimente contradictorii – care nu-i străin nici hoțului la primul furt. Iar Litvinov fusese învins, învins năprasnic... și ce se alesese din onoarea lui?

Trenul întîrzie cîteva minute. Neliniştea lui Litvinov se prefăcu în apăsare chinuitoare: nu putea sta pe loc, se înghesuia, palid, şi se pierdea în mulţime. „Doamne, Dumnezeule, se gîndea el, dacă ar mai fi întîrziat măcar o zi!" Prima lui privire aruncată Taniei, prima ei privire asupra lui – iată ce-l îngrozea mai mult, iată prin ce încercare voia să treacă cît mai repede... Dar după aceea? După aceea – fie ce-o fi!... Nu mai lua nici o hotărîre, nu mai răspundea de el însuşi. Fraza din ajun îi fulgeră dureros în minte... Iată cum o întîmpina el pe Tania.

Un fluier prelung răsună în cele din urmă. Se auzi un huruit greu, sporind din clipă în clipă, iar la o cotitură a drumului de fier se ivi locomotiva, lunecînd încet. Lumea porni în întîmpinarea trenului. Litvinov se luă după alţii, împleticindu-se, ca un condamnat. Chipuri şi pălării de damă începură să se ivească din vagoane. Într-o fereastră se zări fluturînd o batistă albă. Kapitolina Markovna îi făcea semn... Totul era sfîrşit! Ea îl văzu pe Litvinov, care o recunoscu. Trenul se opri. Litvinov se repezi la portieră şi o deschise. Tatiana stătea lîngă mătuşa sa şi, zîmbindu-i senin, îi întindea mîna.

Litvinov le ajută pe amîndouă să coboare din vagon, le spuse cîteva cuvinte de bun sosit, nedesluşite şi fără şir. Începu apoi să se agite cu biletele, cu luarea în primire a sacilor de voiaj şi a pledurilor, alergă după hamal, chemă o trăsură; oamenii furnicau în jurul lui, iar el era bucuros de prezenţa, de zgomotul şi de strigătele lor. Tatiana se dădu puţin deoparte şi, zîmbind mereu, aştepta liniştită sfîrşitul grabnicelor lui dispoziţii. Kapitolina Markovna, dimpotrivă, nu se putea astîmpăra la un loc: tot nu-i venea să creadă că, în fine, ajunsese la Baden. Începu deodată să ţipe: „Ce-i cu umbrelele? Tania, unde-s umbrelele?",

fără să-şi dea seama că ea însăşi le ţinea strîns subsuoară ; apoi începu să-şi ia rămas-bun, îndelung şi cu voce tare, de la o altă doamnă, cu care făcuse cunoştinţă în timpul voiajului de la Heidelberg la Baden. Persoana asta nu era alta decît doamna Suhancikova, cunoscuta noastră. Ea se dusese la Heidelberg ca să-l salute pe Gubariov şi se întorcea cu „instrucţiuni". Kapitolina Markovna purta o mantilă pestriţă, destul de ciudată, şi o pălărie rotundă de voiaj în formă de ciupercă, de sub care se ţea în neorînduială părul ei alb, tuns... Scundă, uscăţivă, era îmbujorată de drum şi vorbea ruseşte cu o voce piţigăiată, cîntătoare... O remarcai imediat.

În sfîrşit Litvinov o instală pe dînsa şi pe Tatiana într-o trăsură, iar el luă loc în faţa lor. Caii porniră. Se stîrniră întrebări, se schimbară din nou strîngeri de mînă, zîmbete, complimente... Litvinov răsuflă uşurat: primele momente trecuseră cu bine. Pesemne el n-o surprinse, n-o tulbură cu nimic pe Tania, care îl privea cu aceeaşi seninătate şi încredere, se împurpura la faţă la fel de drăgălaş şi rîdea din toată inima. Litvinov hotărî în sfîrşit să se uite la dînsa, nu fugar şi în treacăt, ci ţintă, stăruitor: pînă atunci propriii săi ochi nu i se mai supuneau. O înduioşare involuntară îi strînse inima: expresia senină a acestei figuri cinstite şi sincere era pentru dînsul un amar reproş. „Iată, se gîndi el, tu ai venit, biată fată, tu, pe care te-am aşteptat cu atîta drag şi te-am chemat aici, cu care voiam să-mi petrec toată viaţa pînă la capăt, tu ai venit, tu ai avut încredere în mine... iar eu... iar eu..." Litvinov îşi plecă fruntea, îngîndurat; Kapitolina Markovna nu-l lăsă însă pradă gîndurilor, ci îl copleşi cu întrebările:

— Ce-i clădirea asta cu coloane? Unde se joacă aici? Cine-i domnul acela care trece? Tania, Tania,

ian te uită ce crinoline! Dar celălalt cine o fi fiind? Sînt pesemne aici multe franţuzoaice din Paris? Doamne, ce pălărie! Se poate găsi orice aici, ca la Paris? Dar, îmi închipui, straşnic de scump! Ah, cu ce femeie adorabilă şi inteligentă am făcut cunoştinţă! O cunoaşteţi şi dumneavoastră, Grigori Mihailîci. Mi-a spus că v-a întîlnit la un rus, un spirit de asemeni foarte distins! Mi-a făgăduit că va trece pe la noi. Cum i-a mai scărmănat pe toţi aristocraţii aceştia – o plăcere! Dar oare cine-i domnul cu mustaţi cărunte? Regele Prusiei? Tania, Tania, ia te uită, ăsta-i regele Prusiei. Nu? Nu-i regele Prusiei? E ambasadorul olandez? Nu s-aude... roţile huruie aşa de tare. Ah, ce copaci frumoşi!

— Da, foarte frumoşi, mătuşică, încuviinţă Tania. Totul aici e atît de verde şi de vesel! Nu-i aşa, Grigori Mihailîci...

— Foarte vesel... mîrîi el printre dinţi.

Trăsura se opri în sfîrşit în faţa hotelului. Litvinov conduse pe amîndouă călătoarele la apartamentul reţinut, promise că va trece să le vadă peste o oră şi se întoarse în camera lui. Cum păşi înăuntru, farmecul care se risipise cîtva timp puse din nou stăpînire pe dînsul. Aici, în încăperea asta, domnea de ieri Irina. Totul îi amintea de ea; chiar aerul parcă păstrase tainicele urme ale prezenţei sale... Litvinov se simţea iarăşi robul ei. Înşfăcă batista ei ascunsă la piept, o lipi strîns de buze, şi amintiri pătimaşe – ca un venin subtil – se revărsară în tot trupul său. Înţelese că nu mai era cu putinţă nici cale întoarsă, nici alegere... Dureroasa înduioşare, trezită de Tatiana în sufletul său, se topi ca zăpada la foc. Mustrarea de conştiinţă se stinse şi ea... pieri cu totul, încît orice tulburare i se risipi din minte. Chiar posibilitatea prefăcătoriei, care-i veni în gînd, nu-l

mai umplu de dezgust. Dragostea, dragostea Irinei, iată ce reprezenta pentru dînsul dreptatea, legea, conştiinţa... Lui – un om atît de prudent şi de rezonabil – nici nu-i trecea prin cap cum se va descurca din istoria asta, oroarea şi absurditatea situaţiei sale i se păreau uşor de suportat, ca şi cum ar fi fost vorba de-o persoană străină.

Nu trecu un ceas, cînd un chelner se înfăţişă la Litvinov din partea doamnelor de curînd sosite, rugîndu-l să poftească la ele în hol. El îl urmă pe mesager şi găsi doamnele îmbrăcate şi cu pălăria de cap. Amîndouă îşi exprimară dorinţa de a profita de vremea frumoasă pentru vizitarea neîntîrziată a Badenului. Mai cu seamă ardea de nerăbdare Kapitolina Markovna, care chiar se indispuse aflînd că încă nu sosise ora cînd se întîlnea *high-life*-ul la *Konversationshaus*. Litvinov îi oferi braţul, şi cu toţii începură plimbarea oficială. Tatiana mergea lîngă mătuşă-sa şi privea în juru-i cu o calmă curiozitate. Kapitolina Markovna continua seria întrebărilor. Căzu într-un extaz mut în faţa ruletei şi a crupierilor distinşi pe care – dacă i-ar fi întîlnit în alt loc – i-ar fi luat desigur drept nişte miniştri. O entuziasmau lopăţelele lor iscusite, movilele de aur şi de argint de pe postavul verde, femeile uşoare bătrîne şi sulemenite care jucau. Uită cu totul că avea datoria să se indigneze şi era numai ochi urmărind jocul: tresărea la fiecare nouă anunţare a numerelor... Bîzîitul bilei de fildeş în adîncitura mesei verzi o pătrundea pînă-n măduva oaselor, şi numai cînd ieşi la aer curat, găsi destulă tărie, scoţînd un suspin adînc, să categorisească jocul de noroc drept o născocire imorală a aristocraţiei. Un zîmbet răutăcios încremeni pe buzele lui Litvinov. Vorbea sacadat şi leneş, ca şi cum ar fi fost înciudat sau plictisit ... Dar, întorcîndu-se spre Tatiana, îşi pierdu stăpînirea

de sine. Ea îl privea cu luare-aminte şi cu o expresie, ca şi cum singură s-ar fi întrebat: ce impresie i se izvodea în suflet? Litvinov se grăbi să-i facă un semn cu capul; ea îi răspunse în acelaşi fel şi îl privi mai departe întrebător, puţin încordat: ca şi cum Litvinov s-ar fi aflat mai departe decît era în realitate. Litvinov conduse vizitatoarele cît mai departe de *Konversationshaus* şi – ocolind „Arborele Rusesc", sub care se şi aşezaseră două compatrioate – se îndreptă spre aleea Lichtenthal. Dar înainte de a ajunge bine în alee, o şi văzu pe Irina.

Venea spre dînsul, împreună cu soţul ei şi cu Potughin. Litvinov se făcu alb ca varul, totuşi nu-şi încetini mersul şi, cînd ajunse în dreptul ei, schiţă în tăcere un salut. Irina îi răspunse amabil, dar rece şi – aruncînd o privire repede spre Tatiana – lunecă pe lîngă dînşii... Ratmirov îşi ridică pălăria sus de tot, Potughin mîrîi ceva.

— Cine-i doamna asta? întrebă deodată Tatiana, care pînă atunci aproape nu deschisese gura.

— Doamna asta? repetă Litvinov. Doamna asta? E o oarecare madame Ratmirova.

— E rusoaică?

— Da.

— Ai făcut cunoştinţă cu dînsa aici?

— Nu. O cunosc de mult.

— Ce frumoasă-i!

— Ai observat toaleta ei? intră în vorbă Kapitolina Markovna. Ai putea hrăni zece familii un an întreg cu banii daţi numai pe dantelele sale. Cel de lîngă dînsa e soţul? adăugă ea adresîndu-se lui Litvinov.

— Da, soţul.

— Straşnic de bogat trebuie să mai fie!

— Zău că nu ştiu, dar nu cred.

— Şi ce grad are?

— E general.

— Ce ochi! reluă Tatiana. Și ce privire stranie au ochii săi! Melancolici și, în același timp, pătrunzători... N-am mai văzut asemenea ochi.

Litvinov nu răspăunse nimic. I se păru că simte pe față privirea întrebătoare a Tatianei, dar se înșela. Ea se uita în pămînt, la nisipul de pe alee.

— Dumnezeule! Cine-i pocitania asta? exclamă deodată Kapitolina Markovna arătînd cu degetul un brec în miniatură, în care ședea răsturnată fără rușine o femeie roșcată, cîrnă, într-un veșmînt neobișnuit de pompos și cu ciorapi liliachii.

— Pocitanie?! S-avem iertare! Asta-i celebra mamzelle Cora.

— Cine?

— Mamzelle Cora... o celebritate... pariziană.

— Cum? Mopsul ăsta? Dar e o sluțenie!

— Pesemne lucru acesta n-are nici o importanță.

Kapitolina Markovna, uluită, își desfăcu larg brațele.

— Ptiu, cu Badenul vostru cu tot! rosti ea la urmă. Dar oare ne-am putea așeza un pic pe o bancă? Mă simt cam obosită.

— Cum să nu se poată, Kapitolina Markovna... Doar pentru asta-s făcute băncile.

— Numai bunul Dumnezeu poate să vă înțeleagă. Cică și la Paris sînt bănci pe bulevarde, dar nu-i de bonton să șezi pe ele.

Litvinov n-o contrazise întru nimic pe Kapitolina Markovna. Își dădu seama abia acum că se aflau la doi pași de locul unde avusese explicația decisivă cu Irina. Apoi își aduse aminte că astăzi remarcase la dînsa pe obraz o pată trandafirie...

Kapitolina Markovna se lăsă pe bancă, Tatiana se așeză alături. Litvinov rămase în picioare pe alee. Între dînsul și Tatiana se petrecea ceva, încetul cu încetul, inconștient – sau poate i se părea doar.

— Uf, ce paiaţă, ce paiaţă! rosti Kapitolina Markovna, clătinînd cu compătimire din cap. Dacă i-ai vinde toaleta, ai putea hrăni nu zece, ci o sută de familii. N-aţi văzut diamante sub pălăria ei, pe buclele-i roşcate? Auzi, diamante ziua-n amiaza mare!...

— Părul ei nu-i roşcat, remarcă Litvinov. Îl vopseşte în roşcat, după cum îi moda.

Kapitolina Markovna îşi desfăcu iarăşi braţele şi rămase chiar pe gînduri.

— Hm! rosti ea după aceea. La noi în Dresda încă nu s-a ajuns la asemenea scandal. Unde sîntem, pesemne, mai departe de Paris... Nu-i aşa, Grigori Mihailîci, sînteţi de aceeaşi părere?

— Eu? răspunse Litvinov, gîndindu-se: „Oare despre ce-i vorba?" Eu, sigur, fără îndoială...

Atunci se auziră nişte paşi măsuraţi, şi Potughin se apropie de bancă.

— Ziua bună, Grigori Mihailîci, rosti el zîmbind şi clătinînd din cap.

Litvinov îl şi apucă de mînă.

— Ziua bună, ziua bună, Sozont Ivanîci. Mi se pare că v-am întîlnit adineaori cu... acum cîteva minute, pe alee...

— Da, eu am fost.

Potughin salută respectuos pe doamnele de pe bancă.

— Daţi-mi voie să vă recomand, Sozont Ivanîci! Bunele mele cunoştinţe, rude, de curînd sosite în Baden, şi Potughin, Sozont Ivanîci, compatriotul nostru, de asemeni oaspete în Baden.

Amîndouă călătoarele se săltară puţin de pe bancă. Putughin îşi repetă salutul.

— Aici e o adevărată sindrofie, începu cu o voce în falset Kapitolina Markovna. Blajina fată bătrînă îşi dădea uşor pe faţă timiditatea, silindu-se însă din răsputeri să şi-o ascundă. Toată lumea consideră ca o plăcută datorie vilegiatura la Baden.

— Badenul este într-adevăr o stațiune agreabilă, răspunse Potughin, uitîndu-se pe furiș la Tatiana. O foarte agreabilă stațiune!

— Așa-i! Însă prea aristocratică, după cît îmi pot da seama. Eu și cu dînsa am locuit în tot acest timp la Dresda, care-i un oraș foarte interesant, pe cînd aici e o adevărată sindrofie.

„Îi place vorbulița asta", se gîndi Potughin.

— Remarca domniei-voastre este foarte justă, rosti el cu voce tare. În schimb natura e încîntătoare și privelişti mai pitorești decît aici rar poți întîlni. În special tovarășa dumneavoastră de drum trebuie să prețuiască lucru acesta. N-am dreptate, domnișoară? adăugă el, adresîndu-se de astă dată direct Tatianei.

Tatiana își ridică asupra lui Potughin ochii săi mari și limpezi. Era parcă nelămurită: ce voia lumea de la dînsa și de ce Litvinov i-l prezentase, chiar în ziua sosirii, pe acest străin care avea de altfel o figură inteligentă și plină de bunătate, și care o privea cu bunăvoință și simpatie.

— Da, rosti ea în cele din urmă. E foarte bine aici.

— Trebuie să vizitați Vechiul Castel, urmă Potughin. Vă sfătuiesc mai ales să vă duceți la Iburg.

— În Elveția saxonă, dădu să spună Kapitolina Markovna...

O năvalnică trîmbițare a alămurilor militare răsună pe alee: era fanfara prusiană din Rastadt (în 1862 Rastadtul era încă o fortăreață federală), care își dădea în pavilion concertul săptămînal. Kapitolina Markovna se sculă ca împinsă de un resort.

— Muzica! exclamă ea. Cîntă muzica la *Konversation !*... Trebuie să mergem și noi. E ora patru, nu-i așa? Mi se pare că acuma se strînge acolo lumea bună?

— Într-adevăr, răspunse Potughin. Asta-i ora la modă, iar muzica e excelentă.

— Așa că să nu mai zăbovim. Tania, haidem!

— Îmi permiteți să vă acompaniez? întrebă Potughin spre marea uimire a lui Litvinov, căruia nu-i putea trece prin cap că acesta fusese într-adins trimis de Irina.

Kapitolina Markovna zîmbi.

— Cu cea mai mare plăcere, *monsieur... monsieur...*

— Potughin, îi suflă acesta și îi oferi brațul.

Litvinov își oferi brațul Tatianei și amîndouă perechile se îndreptară spre *Konversationshaus*.

Potughin urmă discuția cu Kapitolina Markovna, iar Litvinov mergea fără a rosti un cuvînt, ci numai zîmbi de două ori fără rost și strînse ușor mîna Tatianei cu brațul său. Această strîngere de mînă ascundea o minciună, la care Tania nu răspunse – minciuna de care Litvinov era conștient. Ea nu exprima ca în trecut încrederea reciprocă și strînsa comunicare a două suflete care se hărăzesc unul altuia. Gesturile înlocuiau doar cuvintele, care nu veneau încă pe buzele lui Litvinov. Acel ceva mut ce se iscase între ei sporea și se statornicea. Tatiana îl privi iarăși atent, aproape scrutător.

Aceeași situație stărui și la *Konversationshaus*, unde se așezară la o măsuță toți patru, cu singura deosebire că în mijlocul agitației zgomotoase și în bubuitul muzicii tăcerea lui Litvinov părea mai de înțeles. Kapitolina Markovna își pierduse cu totul capul, cum se spune. Potughin abia pridideа să răspundă ca să-i satisfacă curiozitatea. Din fericire, în mulțimea persoanelor care se plimbau, se ivi deodată figura uscățivă a doamnei Suhancikova, cu ochii ei scînteietori, veșnic în căutare de ceva. Kapitolina Markovna o recunoscu

numaidecît, o invită la masă, o pofti să ia loc – şi se dezlănţui o adevărată furtună verbală.

Portughin se adresă Tatianei şi, cu glas potolit şi domol, începu o conversaţie cu ea – avînd o expresie prietenoasă pe faţa lui uşor înclinată; iar ea, spre propria sa surprindere, îi răspundea dezgheţat şi curgător. Îi făcea plăcere să stea de vorbă cu acest străin, un necunoscut, pe cînd Litvinov şedea nemişcat, ca şi mai înainte, cu acelaşi surîs împietrit şi răutăcios pe buze.

Sosi în sfîrşit vremea cinei. Muzica tăcu, mulţimea vizitatorilor se rări. Kapitolina Markovna se despărţi afectuos de doamna Suhancikova. Avea mare stimă pentru dînsa, deşi spuse pe urmă nepoatei sale că persoana aceasta este foarte răutăcioasă. În schimb ştie totul despre toţi! Cît despre maşina de cusut, avea dreptate: trebuie cumpărată imediat după celebrarea căsătoriei. Potughin se retrase. Litvinov le conduse pe cele două doamne acasă. La intrarea în hotel i se înmînă un bilet. Se trase puţin într-o parte şi rupse nerăbdător plicul. Pe o bucăţică de hîrtie velină citi următoarele cuvinte scrise cu creionul: „Vino la mine diseară pe la şapte pentru un minut. Te implor. Irina". Litvinov vîrî hîrtia în buzunar şi, înturnîndu-se, zîmbi din nou... cui? de ce? Tatiana stătea cu spatele spre dînsul. Masa se servi în sufrageria comună. Litvinov şedea între Kapitolina Markovna şi Tatiana şi, înviorat parcă într-un chip ciudat, începu să pălăvrăgească, să povestească anecdote şi să toarne vin atît lui, cît şi doamnelor. Se purta atît de dezgheţat, încît un ofiţer francez de infanterie cu garnizoana la Strasbourg, cu barbişon şi mustăţi *á la Napoleon III*, care şedea vizavi, îşi luă permisiunea să se amestece în convorbirea lor şi chiar să ridice un toast la urmă *à la santé des belles*

moscovites.[1] După-masă Litvinov conduse doamnele în camera lor și, după ce stătu posac cîtva timp la fereastră, le anunță brusc că trebuie să lipsească puțin într-o chestie de afaceri, dar că se va întoarce neapărat diseară. Tatiana nu spuse nimic, păli doar la față și își lăsă ochii în pămînt. Kapitolina Markovna era obișnuită să doarmă puțin după-masă. Tatiana știa că Litvinov cunoaște acest obicei al mătușii sale și se aștepta ca el să-l folosească, rămînînd acasă – deoarece de la sosirea ei încă nu fuseseră singuri și nu-și vorbiseră cu inima deschisă. Cînd colo, el pleacă ! Cum să înțeleagă asta ? Și toată purtarea lui din timpul zilei...

Litvinov plecă grăbit, fără să mai aștepte răspuns. Kapitolina Markovna se întinse pe divan și, după două suspine adînci, adormi tun. Iar Tatiana se retrase într-un colț și se așeză în fotoliu cu brațele încrucișate pe piept.

XIX

Litvinov urcă repede scara de la *Hôtel de L'Europe*...O fetiță de vreo treisprezece ani, cu o mutrișoară vicleană de calmuc, care pesemne îl pîndise, îl opri și îi spuse în rusește : „Poftiți, vă rog, aici. Irina Pavlovna vine numaidecît". El o privi uimit. Fetița repetă, surîzînd : „Poftiți, vă rog, poftiți !" și îl conduse într-o cameră mică, plină de cufere și de geamantane, în fața iatacului Irinei, iar ea se mistui îndată, închizînd fără zgomot ușa. Nu apucă Litvinov să se uite bine în juru-i, cînd ușa se deschise larg și se ivi Irina, într-o rochie trandafirie de bal, cu perle pe păr și la gît.

1. În sănătatea frumoaselor moscovite (*fr.*).

Ea se repezi spre el, îi luă amîndouă mîinile şi, cîteva minute, rămase tăcută. Ochii îi străluceau, iar pieptul i se ridică ritmic, ca şi cum ar fi urcat în goană o înălţime.

— N-am putut să te primesc... acolo, începu ea cu o şoaptă precipitată. Plecăm numaidecît la un dineu de gală; dar am ţinut neapărat să te văd... Persoana cu care te-am întîlnit azi era logodnica dumitale?

— Da, fosta mea logodnică, rosti Litvinov accentuînd cuvîntul „fosta".

— Uite, am vrut să te văd cîteva clipe pentru a-ţi spune că trebuie să te consideri absolut liber şi că ceea ce s-a petrecut ieri nu se cuvine să-ţi schimbe întru nimic hotărîrile...

— Irina! exclamă Litvinov. De ce-mi spui asta?

El pronunţă aceste cuvinte cu voce tare... O patimă nestăvilită răsună în ele. Irina îşi închise involuntar ochii pentru o clipită.

— Ah, dragul meu! urmă ea într-o şoaptă şi mai surdă, dar cu o pornire năvalnică. Nici nu-ţi dai seama cît te iubesc. Ieri însă n-am făcut decît să-mi plătesc o datorie, să-mi repar greşeala din trecut... Vai, n-am putut să-ţi dau tinereţea mea, cum aş fi vrut, dar nu ţi-am impus nici o obligaţie şi nici nu ţi-am cerut să-ţi calci promisiunile. Fă ce vrei! Eşti liber ca vîntul. Nimic nu te leagă de mine, auzi, nimic!

— Dar eu nu pot trăi fără tine, Irina, o întrerupse în şoaptă Litvinov. De ieri sînt pentru totdeauna al tău... Nu pot trăi decît la picioarele tale...

Şi îşi lipi pătimaş buzele de mîinile ei. Irina îi privi capul înclinat înaintea ei.

— Atunci ascultă, rosti ea. Şi eu sînt gata de orice. Şi eu voi trece peste tot şi toate. Cum vei hotărî, aşa va fi. Şi eu sînt a ta... a ta... pentru totdeauna!

Cineva bătu uşurel în uşă. Irina se aplecă şi şopti încă o dată: „A ta... adio!“ Litvinov simţi pe păr răsuflarea ei şi atingerea buzelor sale. Cînd îşi îndreptă statura, ea nu mai era în cameră. Numai foşnetul rochiei i se auzi în coridor. De departe răsună glasul lui Ratmirov: *„Eh bien! Vous ne venez pas?“*[1]

Litvinov se aşeză pe un cufăr înalt şi îşi acoperi faţa cu mîinile. Un parfum femeiesc, fin şi proaspăt, adia încă asupra lui... Irina îi ţinuse mîinile în mîinile sale. „Asta e prea... prea“, se gîndi el. Fetiţa intră în încăpere şi, zîmbind iarăşi drept răspuns la privirea lui alarmată, îi spuse:

— Fiţi bun şi plecaţi, pînă nu...

Litvinov se sculă şi ieşi din hotel. Nici vorbă să se întoarcă acasă: avea nevoie să se liniştească. Inima îi bătea lînced şi neregulat. Pămîntul parcă îi fugea de sub picioare. Litvinov porni iarăşi pe aleea Lichtenthal. Îşi dădea seama că sosise momentul decisiv, nu mai era cu putinţă să amîne lucrurile, să se ascundă, să umble pe căi ocolite.. Explicaţia cu Tatiana devenise inevitabilă. Şi-o imagina: cum şedea ea acolo, împietrită, în fotoliu, şi-l aştepta... Ştia dinainte ce-i va spune, dar cum să aducă vorba, cum să înceapă? Îşi lua rămas-bun de la viitorul său atît de corect, ordonat şi temeinic clădit. Ştia că se aruncă orbeşte într-o prăpastie, unde nu-i bine nici să te uiţi. Însă nu asta îl tulbura. Lucrul fusese hotărît. Dar cum să se înfăţişeze înaintea judecătorului? Şi dacă ar fi avut de-a face cu un adevărat jude, cu un înger cu sabia de flăcări... ar fi fost mai uşor pentru inima lui nelegiuită... dar aşa el însuşi trebuia să împlînte pumnalul... Ce grozăvie! Ar fi putut să facă calea întoarsă, să renunţe, să profite de

1. Ce Dumnezeu! Nu mai vii? (*fr.*)

libertatea care i se făgăduia și i se recunoștea... Dar nu! Mai bine moartea! Ce-i folosea libertatea asta odioasă?! Să se prăpădească mai bine, și ochii aceia să se pogoare drăgăstos asupra lui...

— Grigori Mihailîci! rosti o voce tristă și mîna cuiva se lăsă greu pe umărul lui Litvinov.

El se întoarse speriat și îl recunoscu pe Potughin.

— Scuzați-mă, Grigori Mihailîci, începu acesta cu obișnuita-i grimasă. Poate vă supăr; dar, văzîndu-vă de departe, mi-am zis... De altfel, dacă sînt de prisos...

— Dimpotrivă, sînt încîntat; răspunse printre dinți Litvinov.

Potughin porni alături de dînsul.

— Ce seară minunată, începu el. Și-i așa de cald! Vă plimbați de mult?

— Nu, abia am ieșit.

— Dar ce vă mai întreb? V-am văzut doar ieșind din *Hôtel de l'Europe*.

— Așadar, m-ați urmărit!

— Da.

— Vreți să-mi spuneți ceva?

— Da, repetă abia auzit Potughin.

Litvinov se opri și îl măsură pe interlocutorul său nedorit. Fața îi era lividă, privirea vagă... O durere veche, din trecut, se întrezărea parcă pe figura lui schimonosită.

— În definitiv ce aveți a-mi comunica? rosti încet Litvinov și porni înainte.

— Imediat... vă spun... dacă-mi dați voie. Dacă n-aveți nimic împotrivă, ar fi mai bine să ne așezăm pe o bancă. E mai comod.

— E vorba deci despre o taină, zise Litvinov, luînd loc lîngă dînsul. Parcă n-ați fi în apele dumneavoastră, Sozont Ivanîci.

— Nu, n-am nimic şi nici nu vreau să vă destăinuiesc vreun secret. Doream numai să vă împărtăşesc... impresia ce mi-a făcut-o logodnica dumneavoastră... într-un cuvînt, domnişoara ce mi-aţi recomandat-o azi... şi care pare a fi logodnica dumneavoastră... Ţin să vă mărturisesc că, de-a lungul întregii mele vieţi, n-am întîlnit o fiinţă mai simpatică... are o inimă de aur... e un suflet de înger.

Potughin pronunţă aceste cuvinte cu acelaşi ton amar şi trist, încît chiar Litvinov observă strania contradicţie dintre expresia feţei şi vorbele sale.

— Aveţi o părere foarte justă asupra Tatianei Petrovna, începu Litvinov. Totuşi mă mir mai întîi că cunoaşteţi relaţiile mele cu ea şi în al doilea rînd că v-aţi dat seama atît de repede de caracterul său. Ea are, într-adevăr, un suflet de înger. Dar îngăduiţi-mi să vă întreb dacă despre asta aţi vrut să staţi de vorbă cu mine?

— E cu neputinţă să n-o înţelegi numaidecît, se grăbi să răspundă Potughin, căutînd parcă să evite ultima întrebare. E destul să-ţi arunci o privire în ochii ei. Merită cea mai mare fericire posibilă pe pămînt. E de invidiat soarta bărbatului, căruia îi va fi dat s-o facă fericită. Ar fi de dorit numai ca el să fie vrednic de această soartă.

Litvinov îşi încruntă uşor sprîncenele şi spuse:

— Permiteţi-mi, Sozont Ivanîci, să remarc că discuţia noastră are în genere un caracter destul de original... Aş vrea să aflu dacă aluzia din ultimele cuvinte se referă la mine?

Potughin nu-i răspunse imediat: se vedea că în sinea lui se dă o luptă interioară.

— Grigori Mihailîci, începu el după o pauză. Dacă nu mă înşel cu totul în privinţa dumneavoastră, cred că sînteţi în stare să ascultaţi adevărul, ori de la cine ar veni şi sub formă cît de

puţin atrăgătoare. V-am spus doar mai înainte că am văzut de unde aţi ieşit.

— Ei da! Am ieşit de la *Hôtel de L'Europe*. Şi ce-i cu asta?

— Ştiu cu cine v-aţi întîlnit acolo.

— Cum?

— V-aţi întîlnit cu doamna Ratmirova.

— Ei, da, am fost la ea. Şi ce rezultă de aici?

— Ce rezultă? Că dumneavoastră, logodnicul Tatianei Petrovna, vă vedeţi cu doamna Ratmirova pe care o iubiţi... şi care vă iubeşte.

Litvinov sări brusc de pe bancă; tot sîngele i se urcă la cap.

— Ce înseamnă asta? rosti el cu o voce surdă, iritată. E o glumă de prost gust sau spionaj? Vă rog, explicaţi-vă.

Potughin îi aruncă o privire mohorîtă:

— Ah, Grigori Mihailîci, cuvintele mele n-ar trebui să vă jignească. Cît mă priveşte pe mine, dumneavoastră nu mă puteţi jigni. Nu pentru asta am început vorba şi nu-mi arde acum de glume.

— Poate, poate! Sînt gata să cred în bunele dumeavoastră intenţii, totuşi daţi-mi voie să vă întreb: cu ce drept vă amestecaţi în afacerile mele intime şi în viaţa sentimentală a unui străin şi pe ce bază daţi cu atîta siguranţă... născocirile dumneavoastră drept adevăr?

— Născocirile mele! Dacă aş fi scornit lucrurile acestea, nu v-aţi fi supărat! Cît despre aşa-zisul drept, încă n-am auzit ca un om să-şi pună întrebarea: dacă are dreptul ori nu să întindă mîna cuiva care se îneacă.

— Vă foarte mulţumesc pentru grija ce-mi arătaţi, îl întrerupse cu arţag Litvinov. Numai că eu n-am nevoie. Iar toate frazele despre pierzania sortită de către doamnele din înalta societate

tinerilor fără experienţă şi despre imoralitatea protipendadei şi aşa mai departe... le socot numai nişte vorbe goale şi chiar le dispreţuiesc într-o privinţă. De aceea vă rog să nu vă obosiţi mîna salvatoare şi să binevoiţi a-mi permite să mă înec în bună pace.

Potughin îşi ridică iarăşi ochii spre Litvinov. Răsufla adînc, buzele îi tremurau.

— Dar n-aveţi decît să vă uitaţi la mine, tinere, izbucni în cele din urmă el, bătîndu-se cu pumnul în piept. Am eu aerul unui pedant moralist de duzină? Semăn cu un predicator? Cum nu înţelegeţi că numai din interes faţă de dumneavoastră – oricît de simpatic mi-aţi fi – n-aş fi stricat nici o vorbă şi nu v-aş fi dat dreptul să mă bănuiţi de indiscreţie şi de impertinenţă, tocmai ceea ce-mi este mai nesuferit pe lume. Oare nu vă daţi seama că chestiunea se prezintă cu totul sub alt aspect? Doar în faţa dumneavoastră se află un om distrus, dărîmat, iremediabil pierdut prin acelaşi sentiment, de urmările căruia caută să vă ferească, şi... şi prin aceeaşi femeie!

Litvinov făcu un pas îndărăt.

— E cu putinţă? Ce-aţi spus?... Dumneavoastră... Dumneavoastră... Sozont Ivanîci? Dar doamna Belskaia... dar acel copil...

— Ah, nu-mi puneţi întrebări... credeţi-mă! E o istorie sumbră, groaznică, pe care n-am să mă apuc a v-o povesti. Pe doamna Belskaia aproape că n-am cunoscut-o. Copilul acela nu-i al meu. Am luat totul asupra mea, fiindcă... fiindcă aşa a vrut *ea*, căci aşa îi convenea *ei*. Adică de ce credeţi că mă găsesc aici, în Badenul vostru insuportabil? Şi în sfîrşit cum puteţi bănui şi cum v-a trecut o clipă prin minte gîndul că numai din compătimire pentru dumneavoastră m-am hotărît să vă avertizez? Mi-e milă de tînăra aceea bună

și frumoasă, care vă e logodnică. Încolo, ce-mi pasă de viitorul dumneavoastră sau de cel al amîndurora?... Eu numai de ea sînt îngrijorat... numai pentru ea mă tem.

— Prea multă cinste, domnule Potughin, începu Litvinov. Dar cum amîndoi ne găsim într-o situație identică, după spusele dumneavoastră, de ce nu vă faceți singur morală? Oare n-ar trebui să atribui altui sentiment temerile dumneavoastră?

— Vreți să spuneți că la mijloc e gelozia? Vai, tinere domn, cum nu vă e rușine să umblați cu șiretlicuri? E rușinos să nu înțelegeți ce durere amară vorbește acum prin gura mea! Nu. Nu sîntem amîndoi în aceeași situație. Eu... eu sînt un bătrîn caraghios, ridicul, inofensiv... pe cînd dumneavoastră... Dar ce să mai vorbim? Nici o clipă n-ați fi consimțit să jucați rolul pe care îl joc eu – și încă cu recunoștință... Din gelozie? Nu-i gelos acela care n-are nici un pic de speranță, și nu acum ar fi momentul să încep a încerca acest sentiment. Mă tem numai... mă tem numai pentru ea – înțelegeți-mă. Oare m-aș fi putut aștepta, cînd m-a trimis ca să vă caut, că sentimentul vinii ce și l-a luat asupra-i o va tîrî atît de departe?

— Dar, Sozont Ivanîci, parcă ați ști...

— Nu știu nimic, și știu totul. Știu, de pildă, adăugă el, înturnîndu-și fața în altă parte... știu unde a fost ea ieri. Ea acum nu mai poate fi reținută: ca o piatră aruncată în prăpastie; trebuie să se rostogolească pînă la fund. Aș fi și mai nebun încă, dacă mi-aș închipui că vorbele mele v-ar putea reține pe dumneavoastră... căruia o asemenea femeie... Dar ajunge! Eu nu m-am putut stăpîni, asta-i toată scuza mea! Și apoi cine știe? Omul e dator să încerce! Poate vă veți răzgîndi, poate vreun cuvînt de-al meu vă va ajunge pînă în fundul sufletului... doar nu doriți pierzania ei

și a dumneavoastră... ba încă și a acelei ființe nevinovate, atît de încîntătoare... Ah, nu vă înfuriați! Nu mai bateți din picior! De ce m-aș teme, de ce aș umbla cu mănuși? Nici gelozia și nici ciuda nu vorbesc acum prin gura mea... Aș fi gata să cad la picioarele dumneavoastră și să vă implor... Dar mai bine, adio! Să n-aveți nici o grijă. Totul va rămîne între noi. Eu v-am dorit numai binele.

Potughin porni pe alee și în curînd se mistui în întunericul ce se lăsa... Litvinov nu căută să-l rețină.

„O poveste sumbră, groaznică..." îi spusese Potughin lui Litvinov și refuzase s-o povestească. S-o redăm și noi în cîteva cuvinte.

Cu opt ani în urmă ministerul unde lucra Potughin îl atașase temporar pe lîngă persoana contelui Reisenbach. Asta se petrecu în timpul verii. Potughin se ducea în afara orașului la vila contelui Reisenbach, cu diferite hîrtii, și rămînea acolo zile-ntregi. Irina locuia pe atunci la conte. Ea nu disprețuia niciodată pe inferiori, în orice caz nu-i evita. Și contesa îi reproșa de multe ori această familiaritate deplasată, moscovită... Irina descoperi neîntîrziat pe omul de spirit din modestul cinovnic, îmbrăcat în fracul lui de uniformă, încheiat pînă la bărbie. Stătea adesea de vorbă cu dînsul... iar el... el se îndrăgosti de ea nebunește, profund, tainic... Tainic! Cel puțin așa își închipuia *el*. Trecu vara, și contele nu mai avu nevoie de acest ajutor. Potughin n-o mai vedea pe Irina, dar nici n-o putea uita. Peste trei ani Potughin primi o invitație de la o doamnă de condiție modestă, puțin cunoscută. Doamna aceasta începu să-l ia pe departe, dar, punîndu-l să jure că va păstra o taină desăvîrșită asupra celor ce va auzi, îi propuse în cel mai mare secret... să se căsătorească cu o tînără fată, care ocupa o înaltă

situaţie în societate şi pentru care mariajul devenise o necesitate. Doamna de-abia îndrăzni să facă aluzie la personajul principal şi îndată îi făgădui lui Potughin bani... mulţi bani. Potughin nu se simţi ofensat (surpriza înăbuşi în sufletul său indignarea); însă, bineînţeles, refuză categoric. Atunci doamna îi înmînă un bilet de la Irina. „Sînteţi un om bun, cu suflet mare, îi scria ea, ştiu că veţi face orice pentru mine; vă cer acest sacrificiu. Veţi salva o persoană scumpă inimii mele. Salvînd-o pe ea, mă salvaţi şi pe mine... Să nu-mi cereţi lămuriri. Nimănui nu m-aş fi hotărît să-i adresez asemenea rugăminte, dar spre dumneavoastră întind mîna şi vă spun: faceţi asta pentru mine." Potughin chibzui şi răspunse că-i gata, într-adevăr, să facă multe pentru Irina Pavlovna, dar ar dori să audă această dorinţă rostită din gura ei. Întîlnirea avu loc în aceeaşi seară; nu dură mult şi nimeni nu află despre ea, în afară de doamna care o mijlocise. Irina nu mai locuia pe atunci la contele Reisenbach.

— Cum se face că v-aţi amintit tocmai de mine? o întrebă Potughin.

Ea începu să laude frumoasele lui calităţi sufleteşti; dar se opri brusc...

— Nu, rosti ea. Trebuie să vă spun adevărul. Ştiam şi ştiu că mă iubiţi. Iată de ce m-am hotărît la pasul acesta... Şi îi povesti pe loc totul de-a fir-a-păr.

Eliza Belskaia era o orfană. Rudele sale n-o iubeau şi îi vînau moştenirea. Ea se afla pe marginea prăpăstiei. Salvînd-o, Irina făcea un mare serviciu aceluia care fusese cauza întîmplării şi care se apropiase acum mult de Irina însăşi... Potughin o privi îndelung în tăcere pe Irina şi consimţi. Ea izbucni în plîns şi, cu lacrimi în ochi se aruncă de gîtul lui. Plînse şi el... dar lacrimile lor erau diferite.

Se făcură pregătiri pentru cununia secretă, o mînă puternică înlătură toate piedicile... Dar se declară o boală... Apoi se născu fetiţa, iar mama... se otrăvi. Ce era de făcut cu copilul? Potughin îl luă sub ocrotirea lui din aceleaşi mîini, ale Irinei.

O istorie sumbră, groaznică... Să trecem mai departe, cititorule, să trecem mai departe!

Se scurse mai bine de un ceas pînă ce Litvinov hotărî să se întoarcă la hotelul său. Aproape de casă, auzi paşi în urma lui. Parcă îl urmărea cu îndărătnicie cineva, iuţind pasul cînd Litvinov şi-l iuţea pe al lui. În dreptul unui felinar, Litvinov se uită îndărăt şi îl recunoscu pe generalul Ratmirov, care se întorcea singur de la dineu, cu cravata albă, cu un elegant palton desfăcut, încît i se vedea un şir de steluţe şi de cruciuliţe, prinse cu un lanţ de aur în butoniera fracului. Privirea lui, îndreptată impertinent asupra lui Litvinov, exprima atîta dispreţ şi ură, pe figura lui era întipărită o provocare aşa de stăruitoare, că Litvinov se socoti obligat, cu o strîngere de inimă, să-i meargă în întîmpinare, să meargă spre scandal. Dar ajungînd în dreptul lui Litvinov, generalul îşi schimbă pe loc expresia feţei. Îşi arătă din nou aceeaşi curtoazie ironică şi mîna lui, într-o mănuşă gri-perle, ridică sus de tot ireproşabila lui pălărie spilcuită. Litvinov îl salută în tăcere şi amîndoi îşi urmară drumul.

„Bănuieşte desigur ceva!" îşi zise Litvinov.

„Să fi fost cel puţin altcineva!" se gîndi generalul.

Tatiana juca pichet cu mătuşă-sa, cînd intră Litvinov în camera lor.

— Frumos îţi mai şade, drăguţule! exclamă Kapitolina Markovna şi zvîrli cărţile pe masă. De abia am sosit, şi dumnealui dispare toată seara! Iar noi te-am aşteptat şi te-am ocărît, te-am ocărît...

— Eu, mătușică, n-am spus nimic, remarcă Tatiana.

— Lasă. Te știu eu, tu ești o mucenică. Dar dumitale, preastimate domn, să-ți fie rușine obrazului! Asta-i purtare de logodnic?

Litvinov se scuză cum putu și se așeză la masă.

— De ce v-ați întrerupt jocul? întrebă el după o scurtă pauză.

— Asta-i bună! Noi ne-am așezat să jucăm cărți din plictiseală, neavînd ce face... acuma însă, cînd ai venit, n-are nici un rost.

— Dacă vreți să ascultați concertul de seară, v-aș putea conduce cu dragă inimă.

Kapitolina Markovna aruncă o privire întrebătoare nepoatei sale.

— Mergem, mătușică, sînt gata, spuse aceasta; dar oare n-ar fi mai bine să rămînem la hotel?

— Fie! Vom bea ceai ca la noi acasă, la Moscova, din samovar. Și vom flecări olecuță. Încă n-am trăncănit destul.

Litvinov comandă ceaiul, dar convorbirea dorită nu se legă. Îl chinuia mereu mustrarea de conștiință. I se părea că tot ce spunea era o minciună... descoperită numaidecît de Tatiana. Totuși fata nu părea defel schimbată și se purta cît se poate de firesc... Numai privirea ei nu se oprea nici o clipă asupra lui Litvinov: luneca parcă condescendent și timid pe deasupra lui. Iar la față era mai palidă decît de obicei. Kapitolina Markovna o întrebă dacă n-o durea cumva capul. Tatiana dădu mai întîi să nege, dar – după un moment de reculegere – zise:

— Da, puțin.

— Asta-i din pricina călătoriei, rosti Litvinov și se îmbujoră la față de rușine.

— Da, din pricina călătoriei, repetă Tatiana, și privirea-i lunecă din nou pe deasupra lui.

— Ar fi bine să te odihnești, Tanecika.

— Am să mă duc, mătușică, la culcare.

Pe masă se afla *Guide des Voyageurs*. Litvinov începu să citească cu voce tare descrierea împrejurimilor Badenului.

— Totu-i foarte frumos, îl întrerupse Kapitolina Markovna. Dar nu trebuie uitat lucrul de căpetenie: aici pînza cică-i foarte ieftină și ar fi bine să cumpărăm pentru trusou.

Tatiana își lăsă ochii în pămînt.

— Las-că mai avem timp, mătușică! Nu te gîndești niciodată la dumneata și ai nevoie să-ți faci neapărat o rochie nouă. Nu vezi că toată lumea umblă aici elegant îmbrăcată?

— Vai, puișorule, la ce bun? Am eu fason de eleganță? Altă socoteală dacă aș fi o frumusețe ca prietena dumitale, Grigori Mihailîci... mă rog, cum îi zice?

— Care prietenă?

— Aceea pe care am întîlnit-o azi-dimineață.

— A, aceea... rosti cu o indiferență prefăcută Litvinov și iarăși se simți foarte stingherit. „Nu, își zise el, așa nu se mai poate..."

Ședea lîngă logodnica lui, iar la cîteva palme de dînsa, în buzunarul de la piept, purta batista Irinei.

Kapitolina Markovna ieși pentru cîteva clipe în camera de alături.

— Tania... rosti cu greu Litvinov. Pentru întîia oară în ziua aceea îi spunea pe nume.

Ea se întoarse spre dînsul.

— Eu... am să-ți spun ceva foarte important.

— Ah! Într-adevăr? Cînd? Chiar acum?

— Nu, mîine!

— A! mîine, foarte bine.

O milă fără margini umplu sufletul lui Litvinov. Luă mîna Tatianei și o sărută cu

smerenie, ca un vinovat. Inima ei avu o ușoară strîngere și sărutarea lui n-o bucură.

Noaptea, pe la orele două, Kapitolina Markovna – care dormea în aceeași cameră cu nepoata ei – își ridică brusc capul și ascultă atent.

— Tania! rosti ea. Ce, plîngi?

Tatiana nu-i răspunse numaidecît.

— Nu, mătușică, se auzi vocea ei blîndă. Am guturai.

XX

„De ce i-am spus asta?" se gîndi a doua zi Litvinov în camera lui, șezînd înaintea ferestrei. Ridică cu ciudă din umeri. De aceea îi și spusese Tatianei, ca să-și taie toate căile de retragere. Pe prichiciul ferestrei se afla biletul Irinei, care îl chema la amiază. Cuvintele lui Potughin îi veneau mereu în minte, ca un vuiet surd, sinistru, subpămîntean... Ele îl scoteau din sărite, dar nu le putea goni. Cineva bătu la ușă.

— *Wer da*?[1] întrebă Litvinov.

— A, ești acasă, deschide! răsună basul răgușit al lui Bindasov.

Clanța pocni.

Litvinov păli de furie.

— Nu-s acasă, rosti el tăios.

— Cum nu ești acasă? Ce mai înseamnă și gluma asta?

— Ți se spune pe șleau că nu-i nimeni acasă. Șterge-o!

— Drăguț din partea ta! Și eu care venisem să mă împrumut de cîțiva bănișori, bodogăni Bindasov.

---

1. Cine-i acolo? (*germ.*)

Totuşi se îndepărtă, bocănind ca de obicei cu tocurile pe duşumea.

Litvinov cît pe ce să se năpustească pe urma lui; aşa de mult ar fi vrut să sucească gîtul acestui obraznic nesuferit. Evenimentele din ultimele zile îi zdruncinaseră nervii: mai-mai să izbucnească în plîns. Bău un pahar de apă rece, închise fără rost toate sertarele comodei şi se duse la Tatiana.

O găsi singură. Kapitolina Markovna plecase prin magazine după cumpărături. Tatiana şedea pe divan şi ţinea cu amîndouă mîinile o carte. N-o citea şi aproape că nici nu-i ştia titlul. Nu se mişcă din loc; dar inima i se bătea cu putere în piept, iar guleraşul alb din jurul gîtului i se vedea tresărind ritmic.

Litvinov se zăpăci... Se aşeză totuşi lîngă dînsa; îi dădu ziua bună; ea îi surîse în tăcere. Îl salutase la intrare mai mult cu politeţe decît cu prietenie – fără să se uite la dînsul. El îi întinse mîna. Ea îi dădu nişte degete reci ca gheaţa, pe care şi le retrase numaidecît, şi luă din nou cartea. Litvinov îşi dădu seama că a începe convorbirea cu un subiect banal însemna s-o jignească pe Tatiana, care ca de obicei nu cerea nimic, dar toată fiinţa ei spunea parcă: „Aştept, aştept...“ El trebuia să-şi îndeplinească făgăduiala şi – deşi toată noaptea nu se gîndise la altceva – nu pregătise totuşi nici primele cuvinte de introducere. Nu ştia pur şi simplu cum să rupă această tăcere funebră.

— Tania, începu el în sfîrşit, ţi-am spus ieri dumitale că am să-ţi comunic ceva important (la Dresda, între patru ochi, el începuse să-i spună „tu“; acum însă nici nu-i trecu prin minte aşa ceva). Sînt gata, numai te rog să nu mă nedreptăţeşti şi să fii convinsă că sentimentele mele faţă de dumneata...

El se opri, i se tăiase răsuflarea. Tatiana stătea tot nemișcată și nu se uita la dînsul: numai își strîngea cartea cu mai multă putere.

— Între noi, urmă Litvinov fără a isprăvi fraza începută, a existat totdeauna o desăvîrșită sinceritate. Te stimez prea mult ca să umblu cu viclenii. Vreau să-ți dovedesc că prețuiesc superioritatea și independența sufletului dumitale, și deși eu... fără îndoială...

— Grigori Mihailîci, începu Tatiana cu un ton calm, în timp ce fața i se acoperi de-o paloare cadaverică. O să-ți vin în ajutor: nu mă mai iubești și nu știi cum să mi-o spui.

Litvinov avu o tresărire involuntară.

— Cum? rosti el abia auzit. Cum ai putut crede așa ceva?... Zău, nu înțeleg...

— Ce? Nu-i adevărat? Spune, nu-i adevărat? Spune!

Tatiana se întoarse cu tot trupul spre Litvinov. Obrazul ei, cu părul dat pe spate, aproape îi atinse fața, iar ochii săi, care de mult nu se mai uitaseră la dînsul, acum parcă se împlîntară în ochii lui.

— Nu-i adevărat? repetă ea.

Litvinov nu spuse nimic, nu rosti o vorbă. Nu putea minți în clipa aceea, chiar dacă ar fi știut că ea l-ar crede și că minciuna lui ar salva-o. Nu era în stare să-i suporte nici măcar privirea. Litvinov nu spuse nimic. Dar ea nici nu mai avea nevoie de răspuns; citi răspunsul în însăși tăcerea lui, în ochii săi vinovați, lăsați în pămînt; se smuci îndărăt și scăpă cartea jos... Pînă în clipa aceasta se mai îndoise, Litvinov își dădu seama. Înțelese că ea stătea încă în cumpănă. Pricepu ce hidoasă, ce oribil de hidoasă îi era fapta. Se aruncă în genunchi înaintea ei.

— Tania! exclamă el. Dacă ai ști ce greu îmi vine să te văd în situația asta și cît sufăr

gîndindu-mă că eu... eu... Mi se sfîşie inima. Nu mă mai recunosc. Pierzîndu-te, m-am pierdut pe mine însumi. Am pierdut totul... Totul s-a sfărîmat, Tania, totul! Puteam oare să prevăd că eu... eu însumi îţi voi da asemenea lovitură dumitale, cea mai bună prietenă a mea, îngerul meu păzitor!... Îmi puteam oare închipui că ne vom revedea în situaţia asta şi că vom petrece o zi ca cea de ieri!...

Tatiana dădu să se scoale şi să plece, dar Litvinov o reţinu, apucînd-o de poala rochiei.

— Nu! Ascultă-mă încă un minut. Mă vezi, sînt în genunchi la picioarele dumitale. Dar n-am venit ca să-ţi implor iertarea. Nu poţi şi nici nu trebuie să mă ierţi. Am venit să-ţi spun că prietenul dumitale este un om pierdut, că se rostogoleşte în prăpastie şi nu vrea să te tîrască cu dînsul... Salvare pentru mine nu mai este cu putinţă! Nici dumneata nu mă mai poţi salva. Eu însumi te-aş respinge... Eu sînt un om pierdut, Tania, iremediabil pierdut.

Tatiana îl privi pe Litvinov.

— Dumneata, un om pierdut! rosti ea, ca şi cum nu l-ar fi înţeles prea bine. Dumneata, om pierdut?

— Da, Tania, sînt un om pierdut. Tot trecutul, tot ce-am avut mai scump, tot ceea ce pînă acum constituia însăşi viaţa mea, totul a murit pentru mine. S-a prăbuşit, s-a dărîmat – şi nici nu ştiu măcar ce mă aşteaptă în viitor. Mi-ai spus adineaori că am încetat să te iubesc. Nu-i adevărat, Tania, n-am încetat nici o clipă de a te iubi. Dar un alt sentiment, înspăimîntător, năprasnic s-a abătut asupră-mi. M-am opus cît am putut...

Tania se sculă, îşi încruntă sprîncenele. Faţa ei palidă se întunecă. Litvinov se sculă şi el.

— Iubeşti o altă femeie, începu Tania. Bănuiesc cine-i... Am întîlnit-o ieri, nu-i aşa? Acum ştiu

ce-mi rămîne de făcut. După cum singur ai mărturisit că nu poţi să birui noul sentiment... (Tatiana se opri un moment: poate mai nădăjduia că Litvinov nu va lăsa să treacă ultimele sale cuvinte fără un protest; dar el tăcu) atunci nu-mi rămîne decît să te dezleg... de cuvîntul dat.

Litvinov îşi plecă fruntea în pămînt, ca şi cum ar fi primit o lovitură pe deplin meritată.

— Ai dreptul să fii indignată de purtarea mea, bîigui el. Ai tot dreptul să-mi reproşezi laşitatea... trădarea chiar.

Tatiana îi mai aruncă o privire.

— Eu nu-ţi reproşez nimic, Litvinov, şi nici nu te acuz. Sînt de acord cu dumneata: cel mai amar adevăr este mai bun decît tot ce a fost ieri. Ce viaţă am fi avut noi amîndoi!

„Ce viaţă voi avea eu de aci înainte!" răsună ca un ecou în sufletul lui Litvinov.

Tatiana se apropie de uşa iatacului.

— Te rog să mă laşi singură cîtăva vreme, Grigori Mihailîci. Ne vom mai vedea! Vom mai sta de vorbă. Întîmplarea asta a fost aşa de neaşteptată. Trebuie să mă reculeg... lasă-mă...cruţă-mi mîndria. Ne vom mai vedea.

După ce rosti aceste cuvinte, Tatiana se retrase repede şi închise uşa cu cheia.

Litivinov ieşi în stradă. Parcă era năuc... O povară sumbră se cuibări în străfundurile sufletului său. Aceeaşi senzaţie trebuie să încerce cineva care a înjunghiat un om; dar în acelaşi timp se simţea parcă eliberat de-o grijă sîcîitoare. Mărinimia Tatianei îl copleşise. Înţelegea limpede ce pierde... Dar ce folos? La căinţa lui se mai adăuga şi necazul. Era atras de Irina ca de unicul refugiu ce-i mai rămînea, dar simţea în acelaşi timp şi o pornire împotrivă-i. De cîtăva vreme, zi de zi, sentimentele lui deveneau din ce în ce mai

încurcate. Confuzia aceasta îl irita, îl tortura... Rătăcea ca într-un haos. Dorea din tot sufletul un singur lucru: să iasă, odată şi odată, la un drum – oricare ar fi el – numai să nu se învîrtească mai departe în pîcla asta absurdă. Oamenii pozitivi ca Litvinov n-ar trebui să se lase tîrîţi de pasiuni, care le sfarmă însuşi rostul vieţii... Natura nu se conduce doar după logică, după logica noastră omenească. Ea îşi are logica ei, pe care noi n-o pricepem şi n-o recunoaştem pînă nu ne striveşte sub tăvălugul său.

Despărţindu-se de Tatiana, Litvinov nu era stăpînit decît de un singur gînd: să se întîlnească cu Irina; şi se duse la dînsa. Dar generalul era acasă – cel puţin aşa îi spuse portarul – şi nu vru să intre, căci nu se simţea în stare să se prefacă şi porni agale spre *Konversationshaus*. Voroşilov şi Pişcialkin, cu care se nimeri să se întîlnească Litvinov, încercară pe pielea lor imposibilitatea acestuia de a se preface. Pe unul îl bruftui, făcîndu-l sec ca o nucă găunoasă, iar altuia îi spuse că-i plictisitor, de te adoarme de-a-n picioarelea. Noroc că nu-i ieşise în cale Bindasov, că ar fi izbucnit cu siguranţă un *grosser Skandal*[1]. Amîndoi aceşti tineri rămaseră uluiţi. Voroşilov îşi puse chiar problema dacă n-ar fi cazul să pretindă satisfacţie pentru salvarea onoarei ofiţereşti. Dar, ca şi locotenentul Pirogov din Gogol, se potoli într-o cafenea înfulecînd sandvişuri. Litvinov o văzu de departe pe Kapitolina Markovna, în mantila ei pestriţă, alergînd grijulie dintr-o prăvălie în alta... Se simţea ruşinat faţă de această bătrînică, ridicolă, dar atît de cumsecade. Îşi aduse aminte apoi de Potughin şi de convorbirea din ajun... Deodată simţi ca o adiere venită asupra-i: ceva impalpabil, dar

1. Un mare scandal (*germ.*).

neîndoielnic, o adiere mai ușoară decît suflul unei umbre care trece. Simți numaidecît apropierea Irinei. Într-adevăr, ea se ivi la cîțiva pași de dînsul, la braț cu o altă doamnă. Ochii lor se întîlniră numaidecît. Irina observă desigur ceva bizar în expresia figurii lui Litvinov. Se opri în fața unui bazar cu multe ceasuri miniaturale de lemn, îl chemă printr-un gest discret din cap și, arătîndu-i chipurile un mic ceas pentru a-i admira cadranul drăguț cu un cuc deasupra, îi spuse nu în șoaptă, ci cu tonul său obișnuit, ca și cum ar fi continuat o frază începută, pentru a atrage cît mai puțin atenția trecătorilor:

— Vino peste o oră. Voi fi singură.

În clipa aceea se apropie în grabă de dînsa *monsieur* Verdier, faimosul cavaler, care își arătă entuziasmul pentru culoarea *feuille morte*[1] a rochiei ei și pentru pălărioara spaniolă lăsată pe frunte pînă la sprîncene... Litvinov se mistui în mulțimea trecătorilor.

XXI

— Grigori, îi spuse după două ore Irina, șezînd lîngă dînsul pe-o canapea, cu amîndouă mîinile pe umărul lui, ce-i cu tine? Spune-mi repede, cît timp sîntem singuri.

— Cu mine? Nu-i nimic, răspunse Litvinov. Sînt fericit, fericit, asta-i.

Irina își lăsă ochii în jos, surîse și suspină.

— Nu-i acesta răspunsul la întrebarea mea, iubitule.

Litvinov căzu pe gînduri.

---

1. Frunză veștedă (*fr.*).

— Ei, află... dacă vrei neapărat să știi (Irina făcu ochii mari și se retrase puțin), astăzi am spus totul logodnicei mele.

— Cum, totul? I-ai spus numele meu?

Litvinov plesni din palme.

— Irina, pentru numele lui Dumnezeu, cum ți-a putut trece una ca asta prin cap? Că eu...

— Atunci iartă-mă... iartă-mă. Și ce i-ai spus?

— I-am spus că n-o mai iubesc.

— Te-a întrebat de ce?

— Nu i-am ascuns că am îndrăgit pe altcineva și că trebuie să ne despărțim.

— Ei bine, și ea a consimțit?

— Ah, Irina, dacă ai ști ce suflet are! E numai abnegație și noblețe.

— Cred, cred... dar nici n-avea ce face altceva...

— Și nici un reproș, nici un cuvînt amar pentru omul care i-a sfărîmat viața, care a înșelat-o și a părăsit-o fără milă...

Irina își examină unghiile.

— Ia spune-mi, Grigori... ea te-a iubit?

— Da, Irina, m-a iubit.

Irina își potrivi în tăcere rochia.

— Drept să-ți spun, începu ea, nu înțeleg prea bine ce te-a găsit ca să ai o explicație cu dînsa?

— Cum ce, Irina! Ai fi vrut oare să mint, să mă prefac în fața ei, înaintea acestui suflet așa de curat? Sau îți închipui...

— Ba nu-mi închipui nimic, îi tăie vorba Irina. Îți mărturisesc deschis: nu m-am prea gîndit la ea. Eu nu mă pot gîndi la două persoane deodată.

— Vrei să spui că...

— Și cum a rămas? Sufletul cel pur pleacă? îl întrerupse din nou Irina.

— Habar n-am, răspunse Litvinov. Trebuie să mă mai întîlnesc cu ea. Dar nu va mai rămîne aici.

— A! Drum bun!

— Da, va pleca. De altfel acum nici mie nu mi-i gîndul la dînsa. Eu mă gîndesc numai la ceea ce mi-ai spus *tu*, la ceea ce mi-ai făgăduit *tu*.

Irina îl privi pe sub sprîncene.

— Nerecunoscătorule! Tot nu ești mulțumit?!

— Nu, Irina, nu sînt mulțumit. M-ai făcut fericit, dar nu sînt mulțumit, și tu mă înțelegi.

— Adică, eu...

— Da, tu trebuie să mă înțelegi. Adu-ți aminte de cuvintele tale, amintește-ți ce mi-ai scris. Eu nu pot să-mi împart dragostea cu altul, pentru nimic în lume. Nu mă pot împăca cu deplorabilul rol de amant clandestin. Nu numai viața mea, dar și o altă viață am aruncat la picioarele tale. Am renunțat la orice, am sfărîmat totul în pulbere fără părere de rău și fără gînd de întoarcere. În schimb cred, ba sînt chiar ferm convins că și tu îți vei ține promisiunea și îți vei uni soarta cu mine pentru totdeauna...

— Vrei să fug cu tine? Sînt gata... (Litvinov, într-un elan de entuziasm, își lipi buzele de mîinile ei.) Sînt gata, nu-mi calc cuvîntul dat. Dar te-ai gîndit bine la toate greutățile... ai pregătit mijloacele materiale necesare?

— Eu? N-am apucat să mă gîndesc și nici să pregătesc ceva. Spune-mi însă numai: da, îngăduie-mi să trec la acțiune, și înainte de o lună...

— O lună? Dar noi peste două săptămîni plecăm în Italia.

— Chiar două săptămîni îmi ajung. Vai, Irina! Îmi face impresia că primești cam rece propunerea mea; ți se pare, poate, o himeră... Totuși eu nu-s un băiețaș, nu-s deprins să mă hrănesc cu himere, știu ce pas hotărîtor fac, îmi dau seama de responsabilitatea ce-o iau asupra-mi. Dar nu văd altă ieșire. Gîndește-te în sfîrșit că trebuie să rupi pentru totdeauna toate legăturile cu trecutul

și pentru ca să nu trec drept un detestabil mincinos în ochii acelei ființe pe care ți-am jertfit-o.

Irina se sculă brusc, iar ochii ei scăpărară scîntei.

— Să avem iertare, Grigore Mihailîci! Dacă mă hotărăsc să fug, atunci voi fugi cu un bărbat care o va face pentru mine, numai pentru mine și nu ca să nu-și piardă demnitatea în ochii unei domnișoare flegmatice care are în vine, în loc de sînge, lapte îndoit cu apă – *du lait coupé !* Și să-ți mai spun ceva: îți mărturisesc că prima oară în viață mi-a fost dat să aud că omul pentru care simt o înclinare e o persoană vrednică de milă și joacă un rol jalnic. Dar cunosc un rol încă și mai detestabil: rolul celui ce nu știe singur ce se petrece în sufletul lui.

Litvinov se ridică la rîndul său.

— Irina, începu el...

Dar ea se apucă cu amîndouă mîinile de frunte și, aruncîndu-se într-un elan năvalnic la pieptul lui, îl îmbrățișă cu o forță mai mult decît femeiască.

— Iartă-mă, iartă-mă, rosti ea cu o voce sugrumată. Iartă-mă, Grigori! Vezi cît de răzgîiată sînt, ce dezgustătoare-s, ce geloasă, ce rea! Îți dai seama ce mare nevoie am de sprijinul tău, de indulgența ta! Salvează-mă, smulge-mă din vîltoarea asta, pînă nu m-a înghițit încă cu totul! Da, hai să fugim și să scăpăm de oamenii aceștia și de lumea asta – refugiindu-ne pe niște meleaguri depărtate, frumoase, slobode! Și poate că atunci Irina ta va deveni în sfîrșit mai vrednică de jertfele pe care i le aduci. Nu te supăra pe mine, iartă-mă, dragul meu; și să știi că voi face tot ce îmi vei porunci. Te voi urma oriunde mă vei duce.

Litvinov avu o strîngere de inimă. Mai năvalnic decît înainte, Irina se încleștă de dînsul cu tot trupul său tînăr și suplu. El se aplecă asupra volburii părului său parfumat și, în beția

recunoștinței și a desfătării, abia cuteză să-l dezmierde cu mîna sau să-l atingă cu buzele.

— Irina, Irina, repetă el. Îngerul meu...

Ea își ridică dintr-o dată capul și ascultă...

— E pasul soțului meu... a intrat în camera lui, șopti Irina și, retrăgîndu-se cu vioiciune, se așeză în fotoliu. Litvinov dădu să se scoale... Încotro? urmă ea cu aceeași șoaptă. Rămîi! Și așa te bănuiește. Sau ți-i frică de dînsul? zise fără să-și ia ochii de la ușă. Da, el e. Va veni aici numaidecît. Povestește-mi ceva, vorbește cu mine. (Neputîndu-și veni în fire, Litvinov tăcea.) Mîine nu vă duceți la teatru? adăugă ea cu voce tare. Se joacă *le Verre d'eau*[1], o piesă învechită, în care Plessy se strîmbă oribil... Parcă sîntem scuturați de friguri, adăugă ea, coborînd glasul. Așa nu mai merge. Trebuie să chibzuim bine totul. Țin să te previn că toți banii mei sînt la dînsul. *Mais j'ai mes bijoux.*[2] Vom pleca în Spania. Vrei? Irina își ridică iarăși vocea: Oare de ce se îngrașă toate actrițele? Chiar Madeleine Brohan... Dar vorbește odată, nu sta așa mut. Îmi vîjîie capul. Tu însă nu trebuie să te îndoiești de mine... Îți voi da de știre unde ne întîlnim mîine. Numai că nu era nevoie să te destăinuiești domnișoarei aceleia... *Ah, mais c'est charmant* ![3] exclamă ea brusc și, într-un acces de rîs nervos, rupse dantela batistei.

— Se poate intra? întrebă din cealaltă cameră Ratmirov.

— Poftim... poftim.

Ușa se deschise și în prag apăru generalul. Se posomorî la vederea lui Litvinov, totuși îl salută – adică își înclină partea superioară a corpului.

---

1. *Paharul cu apă* (*fr.*). Piesă a dramaturgului francez Eugène Scribe (1791-1861).
2. Dar am bijuteriile (*fr.*).
3. Ah, dar e încîntător! (*fr.*)

— Nu ştiam că ai o vizită, rosti el. *Je vous demande pardon de mon indiscretion.*[1] Badenul vă mai amuză, *monsieur*... Litvinov?

Ratmirov pronunţa întotdeauna cu un fel de ezitare numele acesta de familie, ca şi cum l-ar fi uitat de fiecare dată şi nu-i venea imediat în minte... Îşi imagina că-l jigneşte prin asta, ca şi prin ridicarea exagerată a pălăriei în timpul salutului.

— Nu mă plictisesc aici deloc, *monsieur le général.*

— Într-adevăr? Pe mine Badenul mă scoate din sărite. De altfel, îl vom părăsi curînd. Nu-i aşa, Irina Pavlovna? *Assez de Baden comme ça.*[2] Printre altele, doamnă, am jucat în norocul dumitale şi am cîştigat cinci sute de franci.

Irina întinse cu cochetărie mîna.

— Unde-s? Dă-mi-i... pentru ace.

— Mai tîrziu... mai tîrziu... Plecaţi aşa de repede, *monsieur*... Litvinov.

— Da, plec, după cum vedeţi.

Ratmirov îşi balansă din nou bustul.

— La o plăcută vedere!

— Adio Grigori Mihailîci, rosti Irina. Îmi voi ţine promisiunea.

— Ce promisiune? Poţi să mi-o spui? o întrebă soţul.

Irina zîmbi.

— Nu, e o bagatelă... între noi. *C'est à propos du voyage... où il vous plaira.*[3] Tu cunoşti opera domnului Stahl[4]?

---

1. Vă cer scuze pentru indiscreţia mea (*fr.*).
2. M-am săturat de Baden (*fr.*).
3. E vorba de voiaj... unde vă va plăcea (*fr.*).
4. Pseudonim al scriitorului francez P.I. Hetzel, sub care a publicat în 1843 celebrul basm *Voyage où il vous plaira*. Text bogat ilustrat de cunoscutul

— Cum să nu... cum să nu. Are niște viniete fermecătoare.

Ratmirov părea că se împacă de minune cu soția: o tutuia.

XXII

„Într-adevăr, mai bine-i să nu te gîndești, repetă Litvinov, mergînd pe stradă și simțind că tumultul din sufletul său se dezlănțuie iarăși. Chestiunea e hotărîtă. Irina își va ține făgăduiala, nu rămîne decît să iau măsurile necesare... Totuși, ea parcă șovăie!" El își scutură capul. Propriile sale hotărîri i se înfățișau într-o lumină stranie. I se păreau forțate și neverosimile. Nu poți frămînta mult timp aceleași gînduri: ele se schimbă treptat ca figurile unui caleidoscop... cînd stai și privești, vezi că tot alte figuri ți se perindă pe dinaintea ochilor. O senzație de adîncă oboseală puse stăpînire pe Litvinov... Ar fi vrut să se odihnească cel puțin un ceas... Dar Tania? El se cutremură și, fără să stea mult pe gînduri, se duse resemnat acasă, spunîndu-și doar că în ziua aceea semăna cu o minge azvîrlită de la una la alta... Fie ce-o fi: trebuia să isprăvească odată. Se întoarse la hotel și tot așa de supus, aproape mașinal, se duse la Tatiana, fără șovăire sau întîrziere.

Îi ieși în întîmpinare Kapitolina Markovna. De la cea dintîi aruncătură de ochi Litvinov își dădu seama că știa totul. Ochii bietei domnișoare

---

grafician și pictor Tony Johannot (1803-1852). Cîntecele pentru acest basm pus pe muzică de W.A. Mozart au fost compuse de Alfred de Musset (1810-1857).

bătrîne erau umflaţi de lacrimi. Faţa ei îmbujorată, încununată de bucle albe, exprima spaimă şi chinul provocat de indignare, durere şi uluire. Vru parcă să se repeadă spre Litvinov, dar se opri numaidecît şi, muşcîndu-şi buzele tremurătoare, se uită la dînsul, ca şi cum ar fi vrut şi să-l implore, şi să-l ucidă, şi să se convingă că totul nu-i decît un vis, o nebunie, ceva imposibil...

— Iată-vă! Aţi venit... aţi venit, zise ea.

Uşa camerei de alături se întredeschise numaidecît şi intră cu pas uşor Tatiana, foarte palidă, dar calmă. Îşi îmbrăţişă mătuşa cu o mînă şi o aşeză lîngă dînsa.

— Ia loc şi dumneata, Grigori Mihailîci, i se adresă Tania lui Litvinov care rămase, ca pierdut, la uşă. Sînt foarte bucuroasă să te văd încă o dată. Am adus la cunoştinţa mătuşii mele hotărîrea dumitale, hotărîrea noastră comună. Ea o împărtăşeşte şi o încuviinţează întru totul... Fără dragoste reciprocă nu poate fi fericire, stima doar nu ajunge (la cuvîntul „stimă", Litvinov îşi plecă involuntar ochii în pămînt). Şi-i mai bine să te desparţi mai devreme, decît să te căieşti mai tîrziu. N-am dreptate, mătuşică?

— Da, fără îndoială, începu Kapitolina Markovna, fără îndoială, Taniuşa, cine nu-i în stare să te preţuiască... cine s-a decis...

— Mătuşică, mătuşică, o întrerupse Tatiana. Adu-ţi aminte ce mi-ai făgăduit. Chiar mata îmi spuneai mereu: adevărul, Tatiana, adevărul înainte de toate – şi libertatea. Dar adevărul nu-i întotdeauna plăcut, de asemeni nici libertatea. Altfel care ar fi meritul nostru?

Tatiana sărută cu duioşie buclele albe ale Kapitolinei Markovna şi, întorcîndu-se spre Litvinov, adăugă:

— Eu şi mătuşica am hotărît să plecăm din Baden... e preferabil pentru noi toţi.

— Cînd aveţi de gînd să plecaţi? întrebă cu o voce surdă Litvinov, care îşi aminti că aceeaşi întrebare i-o pusese adineaori Irina.

Kapitolina Markovna dădu să răspundă, dar Tatiana o reţinu, mîngîind-o duios pe umăr:

— Cred că în curînd, foarte curînd.

— Pot să vă întreeb unde aveţi de gînd să plecaţi? rosti cu acelaşi ton Litvinov.

— Mai întîi la Dresda, apoi probabil în Rusia.

— Dar la ce vă trebuie acum să ştiţi asta, Grigori Mihailîci? Izbucni Kapitolina Markovna.

— Mătuşică, mătuşică, o întrerupse din nou Tatiana.

Urmă o scurtă tăcere.

— Tatiana Petrovna, începu Litvinov. Vă daţi seama ce sentiment îngrozitor de penibil şi de dureros încerc în momentul de faţă?

Tatiana se ridică în picioare.

— Grigori Mihailîci, rosti ea, să nu mai vorbim de asta... Te rog insistent, dacă nu pentru dumneata, cel puţin pentru mine. Doar nu te cunosc de azi, de ieri; şi pot foarte bine să-mi închipui ce simţi acum. Dar de ce să vorbim? De ce să zgîndărim rana? (Ea se opri: voia pesemne să-şi învingă emoţia şi să-şi stăpînească lacrimile, gata să izbucnească. Şi izbuti.) De ce să deschidem o rană, care nu se poate vindeca? Să lăsăm lucrurile pe seama timpului. Iar acum am să-ţi fac o rugăminte, Grigori Mihailîci: o să-ţi dau o scrisoare. Fii bun şi du-o chiar dumneata la poştă, e ceva destul de important. Iar eu şi mătuşă-mea acum n-avem cînd... Îţi rămînem recunoscătoare. Aşteaptă un minut, viu numaidecît...

În pragul uşii Tatiana îi aruncă o privire neliniştită Kapitolinei Markovna; dar aceasta şedea

atît de grav și de cuviincios, sprîncenele încruntate și buzele strînse dîndu-i o expresie atît de severă, încît Tatiana îi făcu numai un gest din cap și ieși.

Dar cum se închise ușa, orice expresie solemnă și gravă se șterse ca prin farmec de pe fața Kapitolinei Markovna. Ea se sculă și, în vîrful picioarelor, se apropie de Litvinov. Încovoindu-se și silindu-se să-l privească în ochi, ea îi vorbi în șoaptă cu o voce emoționată, în care se simțeau lacrimile.

— Doamne, Dumnezeule! începu ea. Grigori Mihailîci, ce înseamnă asta? Visez ori ce-i? *Dumneavoastră* renunțați la Tania, n-o mai iubiți și vă călcați cuvîntul dat? Faceți una ca asta tocmai dumneavoastră, pe care ne bizuiam cu toții ca pe o strîncă de granit! Dumneavoastră, dumneavoastră? Tu, Grișa? Kapitolina Markovna se opri o clipă. Dar cu asta o ucideți, Grigori Mahailîci, urmă ea fără să aștepte răspuns, și stropi mărunți de lacrimi începură să i se rostogolească pe obraz. Nu vă uitați că ea face acum pe curajoasa. Doar îi cunoașteți firea. Ea nu se plînge niciodată, n-are grijă de ea însăși. De aceea alții trebuie să aibă milă de dînsa! Acum ea îmi tot spune: „Mătușică, trebuie să ne păstrăm demnitatea!" Ce rost are aici demnitatea, cînd e vorba de moarte, da, prevăd moartea! (Tatiana mișcă un scaun în camera de alături.) Da, prevăd moartea, reluă și mai încet bătrîna. Și ce s-a putut întîmpla? V-au făcut vrăji, nu-i așa? Doar nu demult îi trimiteați cele mai duioase scrisori. În sfîrșit, un om loial se poate purta astfel? Eu, după cum știți prea bine, sînt o femeie fără prejudecăți, *un ésprit fort*, iar Taniei i-am dat aceeași educație; are și ea un suflet liber...

— Mătușică! răsună din camera vecină vocea Tatianei.

— Dar un cuvînt dat implică o datorie, Grigori Mihailîci, mai ales pentru niște oameni cu principiile dumneavostră, adică cu principiile noastre! Dacă nu ne recunoaștem datoria, ce ne mai rămîne? Nu poți călca totul în picioare, după pofta inimii tale, fără să ții seama de altul! Asta-i neruşinare... da; asta-i crimă! Ce libertate mai e și asta?!

— Mătușică, te rog vino aici, se auzi din nou.

— Numaidecît, puișorule, numaidecît. Kapitolina Markovna îl apucă de mînă pe Litvinov. Văd că v-ați supărat, Grigori Mihailîci... („Eu? Să mă supăr?!"îi venea lui să exclame, dar gura îi rămase încleștată.) Nu vreau să vă supăr, Doamne, Doamne! Nu de asta îmi arde mie! Vreau dimpotrivă să vă implor. Răzgîndiți-vă cît mai este vreme! N-o zdrobiți! Nu vă nimiciți propria fericire. Ea mai are încă încredere în dumneavoastră. Grișa, ea are încredere în tine. Nu-i pierdut încă totul. Doar te iubește cum nu te-a iubit nimeni, niciodată! Părăsește acest detestabil Baden-Baden. Hai să plecăm împreună! Scutură-te numai din vrăjile care te-au fermecat și mai cu seamă fie-ți milă, fie-ți milă...

— Mătușică! repetă Tania, cu o umbră de nerăbdare în glas.

Dar Kapitolina Markovna nu auzea nimic.

— Spune-mi numai: „da!" îi repetă ea. Restul îl pun eu la cale... Sau fă-mi cel puțin un semn din cap. Numai o singură dată, uite așa!

Litvinov ar fi murit cu dragă inimă în clipa aceea, dar cuvîntul „da!" nu-l rosti și nici nu schiță vreun gest cu capul.

Tatiana intră cu scrisoarea în mînă. Kapitolina Markovna se îndepărtă grabnic de Litivinov și, întorcîndu-și fața, se aplecă asupra mesei, ca și cum ar fi examinat niște conturi și hîrtii care zăceau acolo.

Tatiana se apropie de Litvinov și-i spuse:

— Iată scrisoarea de care ți-am vorbit... Te duci chiar acum la poștă, nu-i așa?

Litvinov își ridică ochii... Înaintea lui se afla în picioare judecătorul său, Tatiana i se păru mai înaltă, mai zveltă... Figura ei, care reflecta o frumusețe nouă pentru dînsul, se împietrise maiestuos, ca o statuie. Bustul nu-i mai palpita. Iar rochia strîmtă, de o singură culoare, îi cădea ca o mantie elină, în lungi falduri rigide, marmoreene, pînă la picioare, pe care le acoperea. Tatiana se uita drept înainte, nu numai la Litvinov, căutătura-i inertă și rece părea de asemeni privirea unei statui. Litvinov citi în ea sentința-i de osîndă; se înclină, luă scrisoarea din mîna de piatră întinsă spre dînsul și plecă în tăcere.

Kapitolina Markovna se aruncă în brațele Tatianei, dar fata o îndepărtă duios și își lăsă ochii în jos. Sîngele îi îmbujoră fața și zicînd: „Haidem, mai repede!“ se întoarse în iatac. Kapitolina Markovna o urmă cu capul în pămînt.

Scrisoarea, înmînată de Tatiana lui Litvinov, era adresată unei prietene, o nemțoaică din Dresda, care dădea cu chirie mici apartamente mobilate. Litivinov puse scrisoarea la cutie și i se păru că – împreună cu acest mic petic de hîrtie – îngropa în mormînt tot trecutul, toată viața sa. El ieși afară din oraș și rătăci îndelung pe strîmtele poteci printre podgorii; nu se putea elibera de un sentiment de dispreț pentru sine însuși, cum nu poți scăpa de bîzîitul supărător al unei muște în timpul verii. Rolul jucat de dînsul în această ultimă întrevedere i se părea cu totul lamentabil... Cînd se întoarse la hotel și se informă după cîtva timp despre cele două doamne, află că – îndată după plecarea lui – ele ceruseră să fie duse la gară și plecaseră cu trenul într-o direcție necunoscută.

Bagajele fuseseră făcute şi contul achitat încă de dimineaţă. Tatiana îl rugase pe Litvinov să-i ducă scrisoarea la poştă pesemne cu scopul de a-l îndepărta. El încercă să afle de la portar dacă doamnele nu-i lăsaseră vreun bilet. Dar portarul îi dădu un răspuns negativ şi chiar îşi exprimă surprinderea: plecarea aceasta subită, după închirierea apartamentului pentru o săptămînă, i se păruse suspectă şi stranie. Litvinov îi întoarse spatele şi se încuie în camera lui. Nu ieşi în oraş pînă a doua zi. Stătu aproape toată noaptea la masă, scrise şi rupse ciornele... Îşi isprăvi lucrul cînd începură să mijească zorile: era o scrisoare pentru Irina.

XXIII

Iată ce cuprindea scrisoarea trimisă Irinei:

„Logodnica mea a plecat ieri: nu ne vom mai vedea niciodată... Nu ştiu precis nici măcar unde va locui. A luat cu ea tot ceea ce mi se părea pînă acum preţios şi vrednic de a fi dorit. Mi s-au risipit cu plecarea ei toate proiectele, planurile şi intenţiile. Pînă şi lucrările mele s-au irosit; îndelungata-mi muncă s-a prefăcut în pulbere, ocupaţiile mele nu mai au nici un sens şi nici o valoare; totul a pierit. Eul meu chiar, eul meu de mai înainte a murit şi a fost înmormîntat ieri. Simt limpede acest lucru, îl văd, îl ştiu... şi nu-l regret deloc. Nu ca să mă plîng revin asupra acestui subiect... Ce rost ar putea avea tînguirile, de vreme ce mă iubeşti, Irina! Am vrut numai să-ţi spun că în trecutul acesta mort, din toate începuturile şi nădejdile mele – prefăcute în fum şi în cenuşă – a rămas numai un singur lucru viu şi

nezdruncinat: dragostea mea pentru tine. În afară de dragostea aceasta n-a mai rămas și nici nu mai există nimic în sufletul meu. Ar fi puțin s-o numesc singura mea comoară. M-am contopit cu dragostea asta: eu și ea sîntem una. Ea-i viitorul, vocațiunea, sanctuarul și patria mea! Tu mă cunoști, Irina. Tu știi că nu-mi plac frazele, ba ele chiar îmi repugnă; și oricît de mari ar fi cuvintele în care încerc să-mi îmbrac sentimentul, nu cred că mă poți bănui de nesinceritate sau de exagerare. Nu sînt un băieţandru care, în elanul primului entuziasm, bîlbîie în fața ta jurăminte nechibzuite, ci un bărbat, încercat de ani, care îți mărturisește, simplu și franc, aproape cu spaimă, ceea ce consideră el drept adevăr absolut. Da, dragostea ta reprezintă în viața mea totul, totul! Judecă singură: cum aș putea lăsa acest *tot* pe mîinile altuia, cum aș putea să-i îngădui a dispune de tine? Dacă tu, tu ai aparține acestui altul, atunci și întreaga-mi ființă, chiar sîngele inimii mele i-ar aparține, iar eu însumi unde aș fi? Un simplu spectator... un spectator al propriei mele vieți! Nu, e cu neputință! Cu neputință! A participa pe furiș la ceea ce-i esențial în viață ca respirația – asta ar însemna minciună și moarte. Înțeleg ce mare sacrificiu pretind de la tine fără să am nici un drept. Dar oare ce poate da dreptul la sacrificiu? Nu procedez însă așa din egoism: un egoist s-ar simți cu inima mai ușoară și mai la adăpost dacă n-ar ridica chestiunea aceasta. Da, pretențiile mele sînt greu de îndeplinit. Nu mă mir că ele te înspăimîntă. Tu ai numai dispreț pentru oamenii în mijlocul cărora trebuie să trăiești, te obosește lumea lor, dar oare ești în stare să abandonezi societatea aceasta și să calci în picioare coroana cu care ea te-a încununat, ridicînd împotrivă-ți opinia publică, adică tocmai opinia acestor oameni

odioşi? Întreabă-te, Irina, dacă nu-ţi iei o povară prea mare pentru umerii tăi. Nu vreau să-ţi reproşez nimic, dar adu-ţi aminte că odată n-ai putut rezista seducţiunii. Aşa de puţin îţi pot da eu în schimbul celor ce vei pierde! Ascultă ultimul meu cuvînt: dacă nu te simţi în stare ca mîine, ba chiar azi, să părăseşti totul şi să mă urmezi – vezi cu ce curaj îţi vorbesc, fără să mă menajez – dacă te înspăimîntă necunoscutul viitorului, înstrăinarea, singurătatea şi dispreţul oamenilor, dacă nu eşti sigură de tine însăţi, mărturiseşte-mi-o deschis, fără întîrziere, şi eu îmi voi căuta de drum. Voi pleca cu inima sfîşiată, dar binecuvîntîndu-te pentru adevăr. Dacă tu, preafrumoasa şi strălucita mea regină, iubeşti într-adevăr pe omul medest şi obscur ce sînt, şi eşti hotărîtă cu tot dinadinsul să-i împărtăşeşti soarta, atunci dă-mi mîna şi să pornim împreună pe calea noastră trudnică! Nu uita însă un lucru: că hotărîrea mea e de neclintit – ori totul, ori nimic! E o nebunie... dar altfel mi-i cu neputinţă. Nu pot, Irina, căci te iubesc prea mult.

Al tău, *G.L.*"

Scrisoarea acesta nu prea era pe placul lui Litvinov. Nu reda exact şi precis ceea ce voise să spună. Se găseau în ea expresii forţate, emfatice, livreşti... Nu era desigur mai bună decît multe alte ciorni rupte de dînsul. Era însă ultima şi exprima totuşi principalul. Obosit, chinuit, Litvinov nu se simţea în stare să scoată altceva din capul său. Pe deasupra nu poseda nici meşteşugul de a-şi îmbrăca gîndul într-o formă literară. Şi ca toţi oamenii care n-au deprinderea de a scrie, era preocupat în mare măsură de stil. Prima-i scrisoare fusese fără îndoială cea mai bună: ţîşnise

cald din inima lui. Oricum, Litvinov trimise Irinei misiva sa.

Ea îi răspunse printr-un bilet scurt.

„Vino azi la mine, îi scria. *El* lipseşte toată ziua. Scrisoarea ta m-a tulburat grozav. Nu fac decît să mă gîndesc... şi-mi vîjîie capul de atîtea gînduri. Simt o povară pe inimă, dar tu mă iubeşti şi-s fericită. Te aştept.

A ta, *I.*"

Irina şedea în iatac cînd intră Litvinov la dînsa. Îl conduse aceeaşi fetiţă de treisprezece ani, care îl pîndise în ajun pe scară. Pe masă, înaintea Irinei, se afla o cutie rotundă de carton, plină de dantele. Ea le alegea pe gînduri cu o mînă, iar în cealaltă ţinea scrisoarea lui Litvinov. Tocmai se oprise din plîns: genele îi erau umede, iar pleoapele umflate. Pe obraji stăruiau urmele lacrimilor neşterse. Litvinov se opri în prag. Irina nu-l observă.

— Plîngi? o întrebă Litvinov surprins.

Ea tresări, îşi petrecu mîna prin păr şi surîse.

— De ce plîngi? repetă Litvinov întrebarea. Irina îi arătă în tăcere scrisoarea. Cum? Din pricina asta? rosti el după o pauză.

— Apropie-te, şezi, îi spuse ea. Dă-mi mîna. Într-adevăr, am plîns. Ce te miră? Îţi închipui că-i lucru de nimic... Şi ea îi arătă iarăşi scrisoarea.

Litvinov se aşeză.

— Ştiu că asta nu-i lesne, Irina. Acelaşi lucru îţi spun în scrisoarea mea... Îmi dau seama de situaţia ta. Dar dacă crezi în însemnătatea dragostei tale pentru mine, dacă te-au convins cuvintele mele, tu trebuie să înţelegi de asemeni ce simt şi eu acum în faţa lacrimilor tale. Am venit aici ca un acuzat şi aştept verdictul: moartea

sau viața? Răspunsul tău va limpezi situația. Numai nu mă privi cu ochii aceștia... Ei îmi amintesc ochii tăi de odinioară, cei de la Moscova.

Irina se îmbujoră dintr-o dată și își întoarse fața în altă parte, ca și cum ea însăși simțea ceva nepotrivit în privirea sa.

— Cum poți vorbi așa, Grigori? Cum nu ți-i rușine? Tu îmi ceri răspunsul meu... dar oare te poți îndoi de el! Te tulbură lacrimile mele... nu le-ai înțeles însă sensul. Scrisoarea ta, dragul meu, mi-a dat de gîndit. Îmi spui, de pildă, că dragostea îți ține loc de tot și că toate ocupațiile tale de dinainte nu-și mai au rostul. Dar mă întreb: oare poate trăi un bărbat numai cu dragostea? Nu se va plictisi în cele din urmă? Nu va dori o viață activă și n-o va învinui pe aceea care l-a făcut să se abată de la acestă viață? Iată ce gînd mă înspăimîntă, iată de ce mă tem – și nu de ceea ce ai presupus.

Litvinov se uită la Irina, care îl privea și ea atent, ca și cum fiecare ar fi dorit să pătrundă mai adînc și mai departe în sufletul celuilalt, mai adînc decît poate ajunge sau decît ceea ce poate trăda cuvîntul.

— Te temi fără nici un temei, începu Litvinov, poate m-am exprimat greșit. Plictiseală? Inactivitate? Cu toate noile forțe pe care mi le va insufla amorul tău? O, Irina, crede-mă, dragostea ta pentru mine e un întreg univers și nici eu însumi nu pot prevedea ce va izbucni dintr-însul.

Irina rămase pe gînduri.

— Unde vom pleca de aici? șopti ea.

— Unde? Despre asta o să mai vorbim... dar tu consimți, vasăzică? Nu-i așa, Irina?

Ea îl privi.

— Și vei fi fericit?

— O, Irina!

— Și n-ai să regreți nimic? Niciodată?

Ea se aplecă asupra cutiei cu dantelă și iarăși se apucă să aleagă.

— Nu te supăra pe mine, dragul meu, că în asemenea momente mă ocup cu bagajele acestea... Am obligația să mă duc la balul dat de o doamnă, care mi-a trimis cîrpele acestea și trebuie să le aleg astăzi. Vai! Simt o povară pe inimă! exclamă ea brusc, și își culcă obrazul pe marginea cutiei de dantele. Lacrimi începură să-i picure iarăși din ochi... ea își întoarse fața: lacrimile puteau păta dantelele.

— Irina, plîngi din nou, începu neliniștit Litvinov.

— Ei bine, plîng iarăși, reluă Irina. Ah, Grigori, nu mă chinui și nu te chinui atîta! Să fim niște oameni liberi! Ce rău fac că plîng? Parcă eu însămi îmi dau seama de ce curg lacrimile acestea? Tu îmi știi hotărîrea, ai auzit-o din gura mea. Ești convins că ea n-are să se schimbe, că am consimțit la... cum ai zis? la totul ori nimic... Ce mai vrei? Să fim liberi! Ce rost au aceste lanțuri reciproce? Sîntem acuma împreună, tu mă iubești, eu te iubesc. Oare n-avem nimic mai bun de făcut decît să ne analizăm sentimentele? Uită-te la mine! Nu-mi arde să joc teatru în fața ta. Nu ți-am făcut nici o aluzie la faptul că poate nu mi-e tocmai ușor să rup toate legăturile conjugale... și, doar nu mă mint pe mine însămi, știu că-s o criminală și că *el* are dreptul să mă ucidă. Ce importanță are? Să fim liberi, îți spun. Ziua e a noastră, viața e a noastră!

Irina se ridică din fotoliu și îl privi pe Litvinov de sus în jos, mijindu-și ochii și zîmbind ușor. Cu mîna goală pînă la cot dădu la o parte de pe față o buclă lungă de păr pe care scînteiau două-trei

lacrimi. O bogată eșarfă de dantelă lunecă de pe masă și căzu pe dușumea, la picioarele Irinei. Ea o călcă disprețuitoare.

— Ori poate nu-ți plac astăzi? Poate m-am urîțit de ieri? Spune-mi, de multe ori ai văzut un braț așa de frumos? Dar despre părul meu, ce zici? Spune-mi, mă iubești?

Ea îl cuprinse cu amîndouă brațele, îi strînse capul la piept, agrafa din părul ei se desprinse cu zgomot și lunecă, iar pletele risipite îl învăluiră într-un val parfumat și mătăsos.

XXIV

Litvinov măsură în lung și-n lat camera lui de la hotel, dus pe gînduri, cu capul în pămînt. Trebuia să treacă acum de la teorie la practică spre a găsi mijloacele și căile pentru fugă, pentru mutarea pe meleaguri necunoscute... Dar – lucru ciudat! – el nu se preocupa atît de aceste mijloace și căi, cît se întreba dacă într-adevăr putea avea certitudinea că Irina luase hotărîrea asupra căreia stăruia el cu atîta încăpățînare. Oare își dăduse cuvîntul definitiv, fără posibilitate de revenire? Irina îi spusese doar la despărțire: „Agită-te, agită-te și cînd totul va fi gata dă-mi doar de știre". Desigur! La o parte cu îndoielile... Trebuie să treacă la fapte. Și Litvinov trecu deocamdată la alcătuirea unui plan. Mai întîi banii! Litvinov avea 1328 de florini lichizi, adică în monedă franceză 2855 de franci... o sumă neînsemnată, dar suficientă pentru primele nevoi. Apoi va scrie neîntîrziat tatălui său să-i trimită cît mai mulți bani: să vîndă pădurea și chiar o parte din moșie...

Dar sub ce pretext? Ei, pretexte se pot găsi ușor. Irina îi vorbise, într-adevăr, despre ale sale *bijoux*, dar ele nu trebuiau puse la socoteală, asta le-ar putea prinde bine – cine știe? – pentru zile negre. Apoi mai poseda și un excelent cronometru genevez, pe care ar putea scoate... să zicem 400 de franci. Litvinov se duse la bancherul său și îl cercetă pe ocolite asupra posibilității unui eventual împrumut, dar bancherii din Baden sînt o tagmă de oameni bănuitori și prudenți. Drept răspuns la asemenea aluzii aceștia iau numaidecît un aer trecut și ofilit, ca floarea de cîmp după ce coasa îi taie lujerul. Alții vă rîd în nas semeț și cu curaj, în semn că vă apreciază gluma inocentă. Spre rușinea lui, Litvinov își încercă norocul și la ruletă: puse – culmea! – un taler întreg pe numărul treizeci, corespunzător anilor săi. Făcu acest gest în vederea majorării și rotunjirii capitalului său. Și într-adevăr, dacă nu și-l majoră, în schimb și-l rotunji, lăsînd pe masa verde douăzeci și opt de florini. A doua chestiune, de asemeni destul de importantă, era obținerea pașaportului. Pentru o femeie pașaportul nu-i strict obligatoriu. Sînt țări unde nu se cere deloc – ca Belgia, de pildă, sau Anglia. În sfîrșit la nevoie se poate căpăta și un pașaport străin – nu numai rusesc. Litvinov cîntărea toate posibilitățile cu cea mai mare seriozitate. Avea multă energie, neșovăielnică, dar în același timp, împotriva voinței sale, pe lîngă voința sa, se strecura în gîndurile sale ceva neserios, aproape comic – ca și cum proiectul său ar fi o glumă, ca și cum nimeni n-ar fi fugit niciodată în realitate, ci numai în comedii și în romane... Sau poate undeva în provincie, poate în districtul Ciuhloma sau Sîzransk. Acolo, după adeveririle unui călător, pe oameni îi apucă din plictiseală chiar răul de

mare... Litvinov își aminti cum unul dintre prietenii săi, cornetul în retragere Bațov, răpise într-un echipaj cu trei cai, în sunet de zurgălăi, pe fata unui negustor, după ce-i îmbătase pe părinți și chiar pe logodnică. Și cum pe urmă ieșise la iveală că Bațov însuși fusese păcălit și pe deasupra snopit în bătaie. Litvinov se mînie strașnic pe sine însuși pentru această amintire nelalocul ei și numaidecît, venindu-i în minte Tatiana, cu plecarea ei fulgerătoare, ca și amărăciunea, durerea și rușinea-i de atunci, înțelese prea bine că fapta întreprinsă de dînsul nu era o glumă. Avusese dreptate să-i spună Irinei că pentru însăși onoarea lui nu-i rămînea altă cale de urmat... Și din nou – cînd îi veni în minte numele Irinei – parcă un șarpe de jăratic, dureros de dulce, se încolăci în jurul inimii sale, strîngînd-o cu putere.

Un tropot de cai răsună în urma lui... Litvinov se dădu în lături... Irina, călare, îl ajunse. Alături de dînsa călărea generalul cel corpolent. Ea îl recunoscu, îl salută cu o ușoară înclinare a capului și lovi calul în coastă cu cravașa, pornindu-l la galop : apoi îl lăsă să zboare ca pasărea. Vălul de culoare închisă îi flutura în vînt...

— *Pas si vite ! Nom de Dieu ! pas si vite*[1] răcnea generalul, gonind după dînsa.

XXV

A doua zi, dimineață, tocmai cînd se întoarse Litvinov de la bancher, cu care mai stătuse o dată de vorbă cu privire la cursul nestabil al monedei noastre și la modul cel mai favorabil de a trimite

1. Mai încet! Pentru Dumnezeu! Mai încet (*fr.*).

banii în străinătate, tocmai atunci îi înmînă portarul o scrisoare. Iată ce citi el (misiva era scrisă în franţuzeşte):

„Dragul meu! Toată noaptea m-am gîndit la propunerea ta... şi îţi voi vorbi deschis. Ai fost sincer cu mine; voi fi şi eu sinceră: nu *pot* să fug cu tine, nu sînt *în stare* de una ca asta. Îmi dau seama cît de vinovată sînt faţă de tine, a doua mea greşeală e mult mai mare decît cea dintîi. Mă dispreţuiesc, îmi detest laşitatea. Mă copleşesc cu reproşuri, dar nu mă pot schimba. În zadar recunosc în sinea mea că eu ţi-am distrus fericirea, că tu ai dreptul să vezi în mine o cochetă uşuratică, că singură m-am oferit, că eu însămi ţi-am făcut promisiuni solemne... Sînt cuprinsă de groază, mă urăsc, dar nu pot proceda altfel, nu pot, nu pot... Nu vreau să mă dezvinovăţesc, nu voi căuta să-ţi spun că eu însămi m-am aprins... toate acestea nu înseamnă nimic. Dar vreau să-ţi repet, cu insistenţă, că sînt a ta... a ta pentru totdeauna. Dispune de mine cum vrei, cînd vrei... Sînt a ta, supusă fără murmur... Dar să fug, să părăsesc totul... asta nu! nu! nu! Te-am implorat să mă salvezi, nădăjduiam să repar totul, să arunc totul în foc.. dar se pare că nu există salvare pentru mine; pesemne otrava a pătruns prea adînc în sufletul meu; pesemne că nu ţi-e îngăduit să respiri ani de-a rîndul aerul acesta, fără a fi pedepsit! Am şovăit îndelung dacă trebuie să-ţi trimit scrisoarea asta. Mă îngrozesc cînd mă gîndesc la hotărîrea pe care ai putea s-o iei. Îmi pun însă toată speranţa în amorul tău. Dar am socotit că n-ar fi loial din parte-mi să-ţi ascund adevărul – cu atît mai mult, cu cît poate ai şi început a lua măsuri întru îndeplinirea proiectului nostru. Ah, era fermecător, dar himeric! Vai, prietene, socoteşte-mă drept o femeie

frivolă, fără voință, disprețuiește-mă, dar nu mă părăsi, n-o părăsi pe Irina ta!... Eu nu-s în stare să abandonez lumea asta, dar și să trăiesc în mijlocul ei fără tine mi-i peste putință. Ne vom întoarce în curînd la Petersburg, vino acolo, stabilește-te acolo, noi îți vom găsi o ocupație. Munca ta din trecut nu va rămîne zadarnică, îi vei putea găsi o aplicație utilă... Numai să trăiești în preajma mea, numai să mă iubești – așa cum sînt – cu toate slăbiciunile și defectele mele. Și să fii convins că nici o inimă nu-ți va fi devotată cu atîta tandrețe ca inima Irinei tale. Vino cît mai curînd la mine, nu voi avea nici o clipă de liniște pînă nu te voi vedea.

A ta, a ta, a ta, *I.*"

Sîngele zvîcni năvalnic în capul lui Litvinov, apoi se lăsă greu, cu încetul, la inimă și încremeni acolo. Reciti scrisoarea Irinei și – ca odinioară la Moscova – se prăbuși sleit de puteri pe divan și rămase în nemișcare. Un haos sumbru îl împresură brusc din toate părțile, iar el se uita stupid și deznădăjduit în bezna hăului acestuia. Iată-l din nou în fața unei înșelăciuni, ba mai rău decît înșelăciune – înaintea unei minciuni și a unei lașități... Viața îi era distrusă, totul smuls din rădăcini, iar ultimul sprijin pe care te puteai rezema, prefăcut de asemeni în pulbere! „Vino după noi la Petersburg, repeta el cu un amar hohot lăuntric. Noi îți vom găsi o ocupație..." „Mă vor face cumva șef de birou? Și cine-s acești *noi*? Iată cum s-a dat pe față! Iată trecutul misterios și hidos pe care nu-l știu, și pe care ea voia, chipurile, să-l șteargă de pe fața pămîntului, aruncîndu-l în foc! Iată lumea aceasta de intrigi, cu relații secrete,

cu istorii *à la* Belski, Dolski... Şi ce viitor, ce rol strălucit mă aşteaptă! A trăi în preajmă-i, a o frecventa, a împărtăşi melancolia coruptă a acestei doamne la modă, care – obosită – se plictiseşte în mijlocul lumii bune fără a putea exista însă în afara cercului ei... a fi amicul casei şi, bineînţeles, al excelenţei-sale... pînă cînd îi va trece acest capriciu, iar amicul-plebeu îşi va pierde noutatea, fiind înlocuit de obezul general sau de domnul Finikov – iată o situaţie posibilă, plăcută şi chiar remuneratorie... N-a pomenit ea de o aplicaţie utilă a pregătirii mele anterioare? Iar cît priveşte proiectul nostru, acesta ar fi o himeră! O himeră..." În sufletul lui Litvinov se dezlănţuiră nişte sălbatice şi năprasnice răbufniri, ca învolburările vîntoase înainte de uragan. Fiecare expresie din scrisoarea Irinei îi stîrnea indignarea. Se simţea jignit chiar de asigurările cu privire la sentimentele ei. „Asta nu poate rămîne aşa, exclamă el în cele din urmă. N-am să-i îngădui să-şi bată joc de viaţa mea cu atîta cruzime..."

Litvinov sări în sus şi îşi înşfăcă pălăria. Dar ce avea de făcut? Să alerge la dînsa? Să-i răspundă la scrisoare? El rămase pe loc şi lăsă să-i cadă braţele de-a lungul trupului.

Într-adevăr, ce trebuia să facă?

Oare nu el însuşi îi oferise această alegere fatală? Lucrurile nu ieşiseră aşa cum le dorise, însă orice alegere are riscul ei. Irina şi-a călcat cuvîntul, asta-i adevărat; ea însăşi a declarat cea dintîi că părăseşte totul şi îl urmează pe dînsul, şi asta-i adevărat; dar ea nici nu-şi neagă vina şi mărturiseşte deschis că este o femeie fără voinţă. N-a vrut să-l înşele pe dînsul, s-a înşelat singură... Ce-i poţi răspunde? Cel puţin ea nu umblă cu prefăcătorii, cu înşelăciuni... E sinceră pînă la

cruzime. Nimic n-o obliga să recurgă la o explicație atît de promptă, putea foarte bine să-l adoarmă cu promisiuni, tărăgănînd lucrurile și lăsînd totul în suspensie pînă în ziua plecării... pînă la plecarea cu soțul ei în Italia. Dar Irina i-a distrus viața... ba a distrus chiar două vieți!... Dar cîte nu se-ntîmplă!

De altfel față de Tatiana nu-i ea vinovată, ci numai el, Litvinov. Și n-are dreptul să se scuture de răspunderea pe care propria lui vină i-a așezat-o pe grumaz ca pe un jug de fier. Totul este așa. Dar ce avea de făcut acum?

El se aruncă iarăși pe divan și clipele, sumbre și surde, treceau din nou una după alta fără urmă, cu o iuțeală mistuitoare...

„Dar ce ar fi să-i dau ascultare? îi fulgeră prin minte. Ea mă iubește, ea-i a mea și chiar în atracția asta, în pasiunea care a mocnit atîția ani și a izbucnit acum cu o forță năprasnică, oare nu-i ceva inevitabil, ca o dezlănțuire a stihiilor? Să locuiesc la Petersburg... parcă aș fi primul om în asemenea situație?... Și apoi unde m-aș putea refugia cu dînsa?"

Litvinov căzu pe gînduri, iar chipul Irinei – așa cum i se întipărise pentru totdeauna în minte în ultimele-i amintiri – se înfățișă încet înainte-i...

Dar nu pentru mult timp... Își reveni și cu o nouă răbufnire de indignare respinse și aceste amintiri, și imaginea ei seducătoare.

„Îmi întinzi o cupă de aur ca să beau din ea, exclamă Litvinov; dar ai strecurat otravă în băutură, iar aripile tale albe sînt întinate de noroi... Piei! Să rămîn aici cu tine, după ce mi-am gonit... da, mi-am gonit logodnica... ar fi o infamie prea mare!" Litvinov își frînse de durere mîinile, și un alt chip – cu pecetea suferinței întipărită pe

trăsăturile sale împietrite – se înălță din abis cu o mustrare mută în ultima-i privire de despărțire...

El se frămîntă astfel încă mult timp; gîndurile lui sfîșiate se zbăteau încoace și încolo cum se zbate în neștire un grav bolnav... Se liniști în cele din urmă și, în sfîrșit, se hotărî. Din prima clipă presimțise hotărîrea asta... Ea se înfățișă la început ca un punct îndepărtat, abia zărit prin viforul și negurile luptei lăuntrice. Mai pe urmă punctul acela prinse să se apropie din ce în ce mai mult, pînă i se împlîntă în inimă, ca un pumnal rece.

Litvinov își scoase iarăși geamantanul din colț, își așeză lucrurile fără grabă, ba chiar cu o stupidă meticulozitate, sună chelnerul, făcu plata și trimise Irinei un bilet în rusește cu următorul cuprins:

„Nu știu dacă acum sînteți mai vinovată față de mine decît odinioară. Dar știu că lovitura de acum e cu mult mai puternică... Ăsta-i sfîrșitul! Îmi spuneți: «eu nu pot»; iar eu repet de asemeni: nici eu nu pot... să fac ceea ce doriți. Nu pot și nu vreau. Nu-i nevoie de răspuns. Nu sînteți în stare să-mi dați singurul răspuns pe care l-aș accepta. Plec mîine dimineață cu primul tren. Adio, fiți fericită... Nu ne vom mai vedea, probabil, niciodată."

Litvinov nu ieși din casă toată ziua. Aștepta oare ceva? Dumnezeu știe! Către ora șapte seara, o doamnă îmbrăcată într-o mantie neagră, cu un voal des pe față, se apropie de două ori de poarta principală a hotelului. După ce se retrase puțin mai la o parte și se uită cercetător în depărtare, ea făcu deodată cu mîna un gest hotărît și porni a treia oară spre ușa hotelului...

— Încotro, Irina Pavlovna? se auzi în spatele ei un glas încordat.

Ea se întoarse cu o grabă înfrigurată... Potughin alerga după dînsa.

Irina se opri, stătu în cumpănă o clipă, apoi se aruncă în întîmpinarea lui, îl luă de braţ şi îl trase într-o parte.

— Du-mă, du-mă de aici, repetă ea cu respiraţia tăiată.

— Ce s-a întîmplat, Irina Pavlovna? bîigui el în culmea mirării.

— Du-mă, dacă nu vrei să rămîn pentru totdeauna... acolo! spuse ea cu o energie sporită.

Potughin îşi plecă smerit capul şi amîndoi se îndepărtară.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, Litvinov era pe punctul de a pleca, cînd în camera lui intră... acelaşi Potughin, care se apropie tăcut de dînsul şi îi strînse tăcut mîna. Nici Litvinov nu scoase o vorbă. Amîndoi aveau feţele trase şi se sileau în zadar să zîmbească.

— Am venit să vă urez drum bun, rosti cu greu Potughin.

— Dar de unde ştiţi că plec astăzi? îl întrebă Litvinov.

Potughin se uită în juru-i pe podele...

— Am aflat-o... cum se vede. Ultima noastră convorbire a căpătat, la urmă, o întorsătură atît de ciudată... N-am vrut să mă despart de dumea-voastră fără a vă exprima sincera mea simpatie.

— Mă simpatizaţi acum... cînd plec?

Potughin îi aruncă lui Litvinov o privire tristă.

— Ah, Grigori Mihailîci, începu el cu un scurt oftat. Nu ne arde acuma nici de fineţuri, nici de împunsături. După cum am observat, nu prea vă interesează literatura noastră populară şi nu aveţi cunoştinţă de Vaska Buslaev?

— De cine?

— De Vaska Buslaev, faimosul viteaz novgorodean... din culegerea lui Kirşa Danilov.

— Care Buslaev? murmură Litvinov, puţin surprins de cursul convorbirii. Nu-l ştiu.

— Nu-i nimic. Uite ce voiam să vă relatez. Vaska Buslaev, după ce-i convinse pe novgorodenii săi să facă un hagealîc la Ierusalim, şi acolo, spre uluirea lor, se scăldă gol-goluţ în sfîntul rîu Iordan, fiindcă nu credea „nici în strănut, nici în vis, nici în graiul păsărilor", acest Vaska Buslaev, atît de logic, se căţără pe muntele Thabor. Iar pe creasta muntelui se afla un mare pietroi peste care încercaseră zadarnic să sară oameni din toate neamurile... Vaska vrea să-şi încerce şi el norocul. Dar dă în drum peste un cap de mort, os omenesc, şi îl aruncă cu piciorul în lături. Atunci capul de mort grăieşte: „De ce dai cu piciorul în mine? După cum am ştiut să trăiesc, ştiu să mă tăvălesc şi-n pulbere. Tot aşa are să ţi se întîmple şi ţie". Şi aidoma s-au petrecut lucrurile: cît pe ce era să sară Vaska peste pietroi; dar călcîiul i se agăţă undeva şi îşi frînse gîtul. Şi fiindcă a venit vorba de asta, trebuie să atrag atenţia prietenilor mei slavofili, mari amatori de a da cu piciorul în orice capete de mort, ca şi în naţiunile putrede, că n-ar fi rău să meditaţi asupra acestei bîline.

— Dar unde vreţi să ţintiţi? îl întrerupse nerăbdător Litvinov. Mă grăbesc, scuzaţi-mă...

— Tocmai unde trebuie, răspunse Potughin; iar în ochii săi se aprinse un licăr de prietenie la care Litvinov nu se aştepta. Cu alte cuvinte, vreau să spun să nu înlăturaţi cu piciorul capul de mort din drum şi pentru bunătatea dumneavoastră, poate veţi putea sări peste piatra fatală. Nu vreau să vă mai reţin. Permiteţi-mi numai să vă îmbrăţişez la despărţire.

— Nici n-am să încerc a sări, rosti Litvinov și se sărută de trei ori cu Potughin, iar la noianul tristelor simțăminte care îi umpleau sufletul se adăugă și un amestec de compătimire pentru acest biet solitar. Dar trebuie să plec, să plec... El începu să se agite prin cameră.

— Nu vreți să vă ajut la dusul bagajelor? se oferi Potughin.

— Nu, mulțunesc, nu vă deranjați, le duc singur. Își puse pălăria și luă geamantanul în mînă. Vasăzică, după cum spuneți, îl întrebă Litvinov, stînd în pragul ușii, ați văzut-o?

— Da, am văzut-o.

— Ei bine... ce face?

Potughin nu răspunse numaidecît:

— V-a așteptat ieri... vă va aștepta și azi.

— A! Atunci spuneți-i... Ba nu, nu trebuie... e inutil orice... Adio... Adio!

— Adio, Grigori Mihailîci... Îngăduiți-mi să mai adaug un cuvînt. Aveți încă timp să mă ascultați: pînă la plecarea trenului mai sînt peste treizeci de minute. Vă reîntoarceți în Rusia... veți locui acolo... cu timpul... veți începe să lucrați... Permiteți însă unui bătrîn flecar – căci, vai, nu-s decît un flecar și nimic mai mult – să vă dau un sfat la despărțire. Ori de cîte ori vă veți apuca de vreo treabă ar fi bine să vă întrebați: oare activitatea asta este de folos civilizației, în adevăratul sens al cuvîntului? Aplicați măcar unul dintre principiile sale? Are munca dumneavoastră acel caracter pedagogic și european, singurul util și rodnic la noi, în vremea noastră? Și dacă-i așa, mergeți semeț înainte! Sînteți pe calea cea dreaptă. Iar cauza dumneavoastră va birui! Slavă lui Dumnezeu! Nu sînteți singur acum. Nu veți fi „predicator în deșert". Au răsărit

și la noi truditori... pionieri... Dar nu vă arde acum de asta. Adio, nu mă dați uitării!

Litvinov coborî în grabă scara, se năpusti într-o trăsură și ajunse la gară, fără să arunce vreo privire înapoi asupra orașului unde rămînea o parte din propria-i viață... Parcă se lăsa dus de un torent, care îl înșfăcase și îl tîra. Iar el se arăta ferm hotărît să nu se opună acestui torent și să respingă orice altă manifestare a voinței.

Litvinov își instală bagajul în vagon.

— Grigori Mihailîci... Grigori... se auzi deodată la spatele lui o implorare șoptită.

El tresări... E cu putință să fie Irina? Într-adevăr, ea era. Înfășurată în șalul jupînesei, în cap cu o pălărie care abia îi acoperea părul zburlit, Irina stătea pe peron și se uita la dînsul cu ochii stinși. „Întoarce-te, întoarce-te, am venit după tine", grăiau ochii aceștia. Și cîte nu mai făgăduiau ei! Ea nu făcea nici o mișcare, n-avea putere să rostească nici un cuvînt. Și totul din ea, pînă și dezordinea îmbrăcămintei – totul cerșea parcă îndurare...

Litvinov abia se stăpîni să nu se arunce spre ea... Dar torentul, în voia căruia se lăsase, birui... El sări în vagon și, întorcîndu-se cu fața spre peron, îi arăta Irinei locul liber de lîngă dînsul. Ea îl înțelese. Mai era timp, un singur pas, o mișcare – și două vieți, unite pentru totdeauna, s-ar fi cufundat în necunoscutul îndepărtat. Pe cînd ea șovăia, răsună un fluierat puternic și trenul se puse în mișcare.

Litvinov se smuci îndărăt, iar Irina, clătinîndu-se, căzu pe o bancă, spre marea mirare a unui diplomat în retragere, care se afla din întîmplare pe peron. O cunoștea puțin pe Irina, dar era foarte interesat de persoana ei. Văzînd-o întinsă,

ca leşinată, diplomatul bănuia că ea avusese *une attaque de nerfs*[1]. De aceea crezu de datoria lui – datorie *d'un galant chevalier*[2] – de a-i sări în ajutor. Dar uluirea lui ajunse la culme cînd, la primul cuvînt ce-i adresă, ea se sculă brusc de pe bancă, respinse braţul oferit şi porni la goană pe stradă. Peste cîteva clipe Irina se mistui în pîcla lăptoasă, aşa de obişnuită în primele zile de toamnă pentru climatul din ţinutul Pădurii Negre.

XXVI

Mi s-a întîmplat să intru o dată în căsuţa unei ţărănci, care îşi pierduse de curînd singurul fiu pe care îl avea şi pe care îl iubea din toată inima. Spre marea mea uimire, am găsit-o foarte liniştită, aproape în bună dispoziţie. „Nu-i de mirare, îmi spuse bărbatul său care-mi citi pe faţă surprinderea, ea acuma-i împietrită." Litvinov „se împietrise" de asemeni. Aceeaşi linişte îl stăpîni în primele ceasuri ale călătoriei. Distrus cu totul şi pe deplin nefericit, totuşi el se odihnea. Găsea un pic de odihnă după chinul şi frămîntările ultimei săptămîni, după toate loviturile care căzuseră una după alta pe capul său. Aceste întîmplări îl doborîseră cu atît mai mult, cu cît el nu era defel făcut pentru asemenea furtuni. Acum Litvinov nu mai avea nici o speranţă şi căuta să nu-şi amintească trecutul – mai cu seamă să nu-şi aducă aminte de nimic. Pleca în Rusia... trebuia doar să

1. Un atac de nervi (*fr.*).
2. De cavaler galant (*fr.*).

se ducă undeva! Nu făcea însă nici un proiect privitor la persoana sa. Nici nu se mai recunoştea pe sine. Nu-şi dădea seama de faptele sale. Parcă îşi pierduse „eul" său adevărat, care-i devenise indiferent. I se părea uneori că îşi poartă propriul său cadavru. Şi numai dureroasele spasme ale bolii sufleteşti fără leac îi aminteau că se găseşte încă în viaţă. Uneori i se părea de neînţeles cum poate un bărbat – un bărbat adevărat! – să sufere asemenea influenţă din partea unei femei, a dragostei. „O ruşinoasă slăbiciune!" şoptea el, scuturîndu-şi mantaua şi cuibărindu-se mai bine; iată, trecutul, vasăzică, s-a dus... începem o viaţă nouă... Treceau cîteva clipe, şi Litvinov zîmbea cu amărăciune şi se mira de el însuşi. Începu să privească pe fereastră. Era o zi cenuşie şi jilavă. Nu plouase, dar ceaţa stăruia încă, şi nori joşi învăluiau bolta cerului. Vîntul sufla din faţă. Rotocoale alburii de abur, fie singuratice, fie amestecate cu trîmbe de fum, goneau într-un alai fără de sfîrşit prin faţa ferestrei la care şedea Litvinov. El începu să urmărească cu privirea aburul, fumul din văzduh. Clăbuci şi rotocoale treceau fără întrerupere, îşi luau zborul, se ridicau şi cădeau, răsucindu-se şi agăţîndu-se de buruieni şi de tufişuri, ca şi cum s-ar fi schimonosit, s-ar fi întins şi s-ar fi topit... Veşnic îşi schimbau faţa şi mereu rămîneau aceleaşi, într-un joc monoton, fugar, plictisitor... Uneori vîntul îşi schimba direcţia, şinele făceau o cotitură – atunci clădăria aeriană se mistuia cu totul şi se ivea brusc în fereastra dimpotrivă. Apoi o coadă uriaşă se tîra din nou pe pămînt şi iarăşi îi astupa lui Litvinov priveliştea largii văi a Rinului. El se uita şi un gînd bizar i se strecură în minte... Era singur în vagon, nimeni nu-l tulbura. „Fum, fum!" repetă

el de cîteva ori. Şi deodată totul i se păru fum: propria-i viaţă, ca şi viaţa rusească – tot ce-i omenesc şi îndeobşte rusesc. Totu-i fum şi abur, se gîndi el... Totul parcă se tranformă neîncetat, apar pretutindeni chipuri noi, fenomenele se succed, dar în realitate rămîn aceleaşi. Totul se precipită şi zoreşte undeva, dar se risipeşte fără să ajungă la nimic. Apoi un alt vînt se ridică şi aruncă totul în direcţia contrară şi reîncepe acolo, fără răgaz, acelaşi joc agitat şi steril. Îşi aduse aminte de multe întîmplări, petrecute cu mare zarvă sub ochii săi, în ultimii ani.. Fum, şopti el, fum... Îi veniră în minte controversele nesăbuite, gălăgia şi zbieretele de la Gubariov, ca şi de la alte persoane simandicoase sau umile, cu vederi înapoiate sau înaintate, bătrîne şi tinere. Fum, repetă el, fum şi abur... Îşi aminti, în sfîrşit, faimosul picnic, ca şi păsările şi discursurile altor bărbaţi de stat – şi chiar propovăduirile lui Potughin... Fum, fum şi nimic mai mult. Dar propriile porniri şi sentimente, încercări, visuri? Făcu doar un gest cu mîna a lehamite.

Între timp trenul alerga, alerga întruna. Rastadt, Karlsruhe şi Bruchsal rămaseră în urmă. Munţii din dreapta căii ferate mai întîi se retraseră, se pierdură în depărtare, apoi se apropiară iarăşi, numai nu atît de înalţi şi arareori acoperiţi de păduri... Trenul cîrmi scurt într-o parte... Iată şi Heidelbergul! Vagoanele lunecară sub acoperişul staţiei. Răsunau strigătele colportorilor, care ofereau felurite lucruri, chiar ziare ruseşti. Pasagerii începură să se foiască pe locurile lor, unii coborîră pe peron. Litvinov însă nu-şi părăsi colţişorul său şi rămase mai departe pe loc, cu capul în piept. Deodată cineva îl strigă pe nume. El ridică ochii. Mutra lui Bindasov se

arătă la fereastră, iar la spatele lui – n-o fi fost vreo halucinație? ba deloc – toate cunoștințele din Baden; Suhancikova, Voroșilov, Bambaev... toți se îndreptară spre dînsul, pe cînd Bindasov urla:

— Dar unde-i Pișcialkin? Pe el îl așteptam. Dar nu-i nimic. Hai, coboară! Ne ducem cu toții la Gubariov.

— Da, frate, da, ne așteaptă Gubariov, adeveri Bambaev, ieșind înainte. Dă-te jos din vagon!

Litvinov s-ar fi înfuriat dacă n-ar fi avut moartea în inimă. Se uită la Bindasov și-i întoarse spatele în tăcere.

— N-auziți că Gubariov se află aici?! exclamă Suhancikova, iar ochii aproape îi ieșiră din orbite.

Litvinov nu făcu nici o mișcare.

— Ascultă, Litvinov, îi spuse în sfîrșit Bambaev. Aici nu-i numai Gubariov, ci o întreagă falangă de ruși, distinși, spirituali și tineri. Toți se ocupă cu științele naturale, toți au convingeri generoase. Rămîi, mă rog, măcar pentru dînșii. Se găsește aici, de pildă, un oarecare... Vai, i-am uitat numele! Dar ăsta, pur și simplu, e un geniu!

— Dar lăsați-l în pace, lăsați-l în plata lui Dumnezeu, Rostislav Ardalionîci, intră în vorbă Suhancikova. Dați-l încolo! Nu vedeți ce pramatie este? Și așa îi e tot neamul. Are o mătușă; mi s-a părut la început o femeie mai acătării. Acum două zile am venit cu dînsa aici. Abia a pus piciorul în Baden și țuști înapoi. Ei, bine! Am călătorit îndărăt cu ea, și m-am pus s-o descos... Credeți-mă, n-am putut să scot nici cu cleștele un cuvînt din gura ei. Așa-i de înfumurată aristocrata asta nesuferită!

Biata Kapitolina Markovna, aristocrată! S-ar fi așteptat ea la asemenea batjocură?

Litvinov tăcea mai departe. Se întoarse și își îndesă cascheta pe frunte. Trenul se puse în sfîrșit în mișcare.

— Dar spune-ne măcar ceva de rămas-bun, om de piatră ce ești! strigă Bambaev. Nu merge așa!

— Lepădătură! găgăuță! urlă Bindasov. Vagoanele porniră din ce în ce mai repede, și el putu să-l batjocorească fără teamă de ripostă. Zgîrcioabă! Moluscă! Bețivanule!

Bindasov născocise oare spontan această calificare sau o împrumutase de la alții? Ea plăcu însă pesemne foarte mult la doi tineri care se aflau de față, studenți la științele naturale, fiindcă peste cîteva zile apăru într-o foaie rusească periodică, editată atunci la Heidelberg sub titlul: *À tout venant je crache*.[1]

Iar Litvinov repeta refrenul: fum, fum, fum! Iată, se gîndi el, sînt acum la Heidelberg peste o sută de studenți ruși, care studiază chimia, fizica, fiziologia și nici nu vor să audă vorbindu-se de altceva... Dar vor trece cinci-șase ani, și nici cincisprezece studenți de-ai noștri nu vor mai urma cursurile acelorași profesori celebri... Vîntul se va schimba, fumul va trece de cealaltă parte... fum... fum... fum![2]...

Prin Kassel, Litvinov trecu pe seară. O dată cu întunericul, o tristețe insuportabilă se abătu ca un uliu asupra lui. El izbucni în plîns, înfundat într-un colț al vagonului. Lacrimile îi curseră îndelung, fără să-i ușureze inima, ci sfîșiindu-i-o

1. Scuip pe oricine îmi iese în cale (*fr.*).
2. Prezicerea lui Litvinov s-a adeverit. În 1866 nu erau la Heidelberg decît treisprezece studenți ruși în timpul verii și doisprezece în timpul iernii (n. a.).

parcă şi mai mult. Între timp, într-un hotel din Kassel, zăcea în pat Tatiana, într-un acces de febră. Kapitolina Markovna veghea la căpătîiul ei.

— Tania, îi spunea bătrîna. Pentru numele lui Dumnezeu, lasă-mă să trimit o telegramă lui Grigori Mihailîci. Dă-mi voie, Tania.

— Nu, mătuşică, răspunse ea. Nu trebuie. Nu te speria. Dă-mi apă. Are să-mi treacă în curînd.

Într-adevăr, peste o săptămînă sănătatea i se restabili, şi amîndouă prietenele îşi continuară călătoria.

XXVII

Fără să se oprească la Petersburg sau Moscova, Litvinov se întoarse la moşia sa. Se sperie, văzîndu-şi tatăl: aşa de tare se împuţinase la trup şi decăzuse. Bătrînul se bucură de sosirea feciorului pe cît se putea bucura un om care-şi încheiase socotelile cu viaţa. Trecu numaidecît asupra fiului toate treburile gospodăriei, cît se poate de încurcate, şi – după ce o mai duse scîrţîind încă vreo cîteva săptămîni – părăsi meleagurile pămînteşti. Litvinov rămase singur într-un vechi acaret al curţii boiereşti şi începu să gospodărească cu inima împovărată, fără nădejdi, fără rîvnă şi fără bani. Ducerea unei gospodării în Rusia nu-i lucru plăcut, cine nu ştie asta? De aceea nu vom lungi vorba arătînd cît de greu se descurca Litvinov. Nici pomeneală nu putea fi, bineînţeles, de reforme sau de inovaţii. Aplicarea noilor metode însuşite de el peste graniţă fu amînată pentru un timp nedeterminat. Nevoile îl sileau să-şi tîrască zilele de azi pe mîine, acceptînd tot felul de concesii –

materiale și morale. Noile rînduieli mergeau prost, iar cele vechi își pierduseră utilitatea. Lipsa de experiență avea de luptat cu reaua-credință. Vechea stare de lucruri vegeta fără un punct de reazem, ca mlaștinile mîloase. Și numai un singur cuvînt mare, „libertate", plutea ca duhul sfînt peste ape. Se cerea, înainte de orice, răbdare – dar nu o răbdare pasivă, ci una activă, stăruitoare, apelînd la dibăcie și uneori chiar la vicleșug... Lui Litvinov, în starea lui sufletească, îi venea foarte greu. Avea așa de puțină dragoste de viață! Atunci de unde să aibă poftă de acțiune și de lucru?

Trecu un an, apoi altul, începu un al treilea. Marele principiu al emancipării țăranilor începu încet să-și dea roadele, se încetățeni în moravuri. Sămînța aruncată încolți, iar vrăjmașii – fățiși și ascunși – nu-i mai puteau strivi germenii în picioare. Însuși Litvinov, deși ajunse să dea țăranilor o parte din pămîntul său în dijmă, recurgînd deci la un sistem de gospodărie primitivă, sărăcăcioasă, izbuti totuși să obțină unele succese. Își refăcu fabrica și înființă o minusculă fermă cu cinci lucrători liberi, după ce pusese la încercare vreo patruzeci; apoi își plăti o parte din datoriile cele mai mari... Și spiritul său se întări. Începu să semene iarăși cu Litvinov de altădată. Ce e drept, un profund și tainic sentiment de tristețe nu-l părăsea niciodată. Ducea un fel de viață liniștită, nepotrivit cu vîrsta lui. Se închisese într-un cerc îngust; renunțase la toate cunoștințele de odinioară. Dar indiferența aceea mormîntală îl părăsise și, printre oamenii vii, se purta și lucra iarăși ca un om viu. Se risipiră de asemeni și ultimele urme ale vrăjii care-l legase pe vremuri. Întîmplările din Baden i se năzăreau ca prin vis... Dar Irina? Chiar chipul ei pălise și se mistuise

undeva. Rămăsese numai o vagă senzație de primejdie sub negura care-i învăluia încet-încet imaginea. Despre Tatiana ajungeau rar vești pînă la dînsul. Știa că ea, împreună cu mătușă-sa, se stabilise pe moșioara ce-o aveau la vreo două sute de verste de proprietatea lui. Ducea un trai tihnit, călătorea puțin și aproape nu primea oaspeți. Dar altfel era liniștită și sănătoasă. O dată, într-o frumoasă zi de mai, Litvinov ședea în biroul lui și răsfoia distrat ultimul număr al unei reviste din Petersburg. O slugă intră la dînsul și îi anunță sosirea unui bătrîn unchi al său, văr cu Kapitolina Markovna, pe care o vizitase de curînd. El cumpărase o moșie în vecinătatea lui Litvinov și acum se ducea acolo. Rămase cîteva zile ca musafir al nepotului său, căruia îi povesti multe lucruri despre viața pe care o ducea Tatiana. A doua zi după plecarea lui, Litvinov îi trimise Tatianei o scrisoare, cea dintîi după despărțirea lor. Îi cerea permisiunea de a relua relațiile lor cel puțin prin corespondență și dorea de asemeni să afle dacă trebuie să părăsească pentru totdeauna gîndul de a o mai vedea, odată și odată. Așteptă cu emoție răspunsul, care sosi în cele din urmă. Tatiana primea amical propunerea lui. „Dacă aveți de gînd să ne vizitați, își încheie Tatiana scrisoarea, ne-ați face mare plăcere, poftim ! Se spune că chiar bolnavilor le merge mai bine cînd stau împreună, decît atunci cînd stau singuri.“ Kapitolina Markovna adăuga și ea salutări. Litvinov se bucură ca un copil ; de mult inima lui nu mai bătuse atît de vesel. O povară i se ridică de pe sufletul înseninat... Tot așa-i cînd răsare soarele gonind întunericul nopții, o ușoară adiere de vînt aleargă de-a valma cu razele de soare, pe fața pămîntului renăscut. Toată ziua aceea Litvinov zîmbea mereu, chiar cînd inspecta gospodăria și dădea porunci. Se

apucă neîntîrziat să facă pregătirile de călătorie și peste două săptămîni plecă la Tatiana.

XXVIII

Litvinov călători destul de încet, pe drumuri de țară, fără întîmplări deosebite. O dată numai îi plesni șina de la roata din spate. Un fierar o meșteri cît o meșteri, tună și fulgeră împotriva ei și a lui însuși; apoi își încrucișă brațele: nu putea face nimic. Se văzu însă din fericire că la noi se poate călători admirabil cu o șină ruptă, dar numai pe un drum desfundat, adică prin noroi. În schimb Litvinov avu două-trei întîlniri destul de interesante. La o stație de poștă dădu peste o adunare a proprietarilor, unde îl întîlni pe Pișcialkin, care făcu asupră-i impresia lui Solon sau Solomon: atîta înaltă înțelepciune se desprindea din discursurile sale, și atîta stimă fără margini aveau pentru dînsul și moșierii, și țăranii... Chiar ca înfățișare, Pișcialkin amintea pe înțelepții din antichitate: părul îi căzuse în creștetul capului. O virtute neînfrînată încremenise solemn pe fața lui plină. Îl felicită pe Litvinov cu prilejul sosirii „în propriul meu district, dacă pot îndrăzni să întrebuințez această expresie înfumurată", apoi tăcu pe loc, covîrșit de sentimente frumoase. O singură știre izbuti Litvinov să capete de la dînsul, și anume despre Voroșilov, cel trecut pe tabloul de onoare. Acesta se reintegrase în armată și apucase chiar să țină o lecție ofițerilor din regimentul său despre „budism" sau „dinamism" – cam așa ceva... Pișcialkin nu-și amintea exact. La altă stație Litvinov așteptă îndelung să i se schimbe caii de poștă. Era la revărsatul zorilor, el

picotea în caleașca lui. Un glas, cunoscut parcă, îl trezi. Deschise ochii...

Dumnezeule! Nu cumva însuși domnul Gubariov, într-un veston cenușiu și cu pantaloni largi de pijama, stătea în pridvorul stației de poștă, revărsînd un torent de înjurături? Nu, nu era domnul Gubariov. Dar ce asemănare extraordinară! Atîta doar că boierul acesta avea o gură mai largă și mai colțuroasă, o privire mai sălbatică a ochilor plecați în pămînt, un nas mai mare, o barbă ca o hălăciugă și în totul o înfățișare mai mătăhăloasă și mai antipatică.

— Ti-căloșilor, ti-căloșilor! repeta el rar, cu furie, căscîndu-și larg botul de lup. Mîrlani spurcați... uite unde duce... faimoasa libertate... nu poți căpăta niște cai de schimb... ticăloșilor!

— Ti-căloșilor, ti-căloșilor! se auzi un alt glas din dosul ușii și se înfățișă în pridvor – tot în veston cenușiu cu pantaloni de pijama, căzuți pe vine – de astă data veritabilul domn Gubariov, în carne și oase, fără nici o îndoială, Stepan Nikolaevici Gubariov. Mîrlani spurcați! urmă el după pilda fratelui său (cel dintîi era, după cum s-a văzut, fratele lui cel mai mare, jacașul de modă veche, care-i administra moșia). Trebuie să-i snopești în bătaie, asta-i! Să le tragi peste bot! Libertatea asta li se cuvine ca să-și culeagă dinții de pe jos... Pălăvrăgesc... prefectul! Le-aș arăta eu... Dar unde-i *monsieur* Roston?... Ce păzește?... Asta-i treaba lui, trîntorul... să ne scutească de asemenea necazuri...

— Ți-am spus, măi frate, începu Gubariov-senior, că Roston nu-i bun de nimic. E un adevărat trîntor! Numai tu mi l-ai băgat pe gît... *Monsieur* Roston, *monsieur* Roston! Unde te-ai ascuns?

— Roston! Roston! zbieră marele Gubariov-junior. Cheamă-l cu glas mai tare, frate Dorimedont Nikolaici!

— Asta şi fac, frate Stepan Nikolaici. Îl strig. Musiu Roston!

— Iată-mă-s, iată-mă-s, iată-mă-s! se auzi o voce repezită şi de după un ungher al staţiei ţîşni Bambaev.

Lui Litvinov îi scăpă o exclamaţie de surpriză. Pe nenorocitul entuziast atîrna o ponosită tunică de husar cu mînecile în zdrenţe. Trăsăturile feţei sale nu numai că se schimbaseră, dar se schimonosiseră şi se îngrămădiseră. Ochii săi rătăciţi exprimau o teroare servilă şi o supunere de cîine flămînd. Dar mustăţile vopsite se zburleau semeţ, ca şi în trecut, peste buzele lui cărnoase. Numai-decît fraţii Gubariov începură să-l bruftuluiască din pridvorul înalt. El se opri jos, în noroi, înaintea lor şi, încovoindu-şi cu smerenie spinarea, începu să-i domolească printr-un surîs sfielnic; îşi boţea şapca cu degetele roşii şi, lăsîndu-se cînd pe un picior, cînd pe altul, bolborosea că vor fi gata caii, cît ai bate din palme... Dar fraţii nu se potoliră, pînă ce Gubariov-junior nu dădu în sfîrşit cu ochii de Litvinov. Fie că-l recunoscu, fie că se sfii faţă de un străin, el se răsuci greoi în loc, ca un urs şi, muşcîndu-şi barba, porni şontîc-şontîc spre izba poştei. Fratele său tăcu brusc şi, întorcîndu-se şi el ca un urs, porni în urma celuilalt. Pesemne marele Gubariov îşi păstrase şi în patrie influenţa.

Bambaev dădu să alerge după cei doi fraţi... Dar Litvinov îl strigă pe nume. El se uită îndărăt, cu palma streaşină la ochi, şi – recunoscîndu-l pe Litvinov – se repezi spre dînsul cu mîinile întinse. De cum ajunse la caleaşcă, se agăţă de uşă şi, cu pieptul lipit de ea, izbucni într-un plîns cu hohote.

— Ajunge, destul, Bambaev, îi spuse Litvinov, aplecîndu-se spre dînsul şi atingîndu-i cu mîna umărul.

El însă se bocea mai departe.

— Uite... uite... uite unde am ajuns... bîiguia el, suspinînd.

— Bambaev! zbierau fraţii din casă.

Bambaev îşi înălţă capul şi îşi şterse repede lacrimile.

— Bună, dragul meu, murmură el, bună ziua şi la revedere! Vezi că mă cheamă.

— Dar cum ai picat tu aici? îl întrebă Litvinov. Şi ce înseamnă toate acestea? Credeam că cheamă un franţuz...

— Eu am intrat la dînşii... ca econom şi majordom, răspunse Bambaev, arătînd cu degetul spre izbă. Şi am ajuns cu nume franţuzesc din şagă... Ce-i de făcut, frate! Mor de foame, n-am nici o leţcaie, de voie, de nevoie mi-am pus juvăţul de gît. Nu-mi arde acum de ambiţie!

— Dar de mult se află *el* în Rusia? Şi cum s-a despărţit de tovarăşii săi de mai înainte?

— Ehehei, frate! S-a lepădat de toate, după cum bate vîntul... Pe Suhancikova, Matriona Kuzminişna, pur şi simplu a alungat-o. Iar ea de scîrbă a plecat în Portugalia.

— Cum? În Portugalia? Ce prostie!

— Da, frate, în Portugalia, cu doi matrionovişti.

— Cu cine?

— Matrionovişti: persoanele din partidul său aşa se numesc.

— Dar Matriona Kuzminişna are un partid? Şi e numeros?

— Păi, e alcătuit din aştia doi! Dar *el* a revenit aici aproape de şase luni. Alţii au fost puşi sub urmărire. Lui însă nu i s-a întîmplat nimic. Locuieşte la ţară cu fratele său. Şi de l-ai auzi cum...

— Bambaev!

— Numaidecît, Stepan Nikolaici, numaidecît. Iar ţie, drăguţă, îţi merge bine! Huzureşti! Slavă Domnului! Încotro ai pornit-o?... La asta chiar că nu m-aş fi gîndit, să te întîlnesc aici!... Îţi mai aminteşti de Baden? Eh, ce trai era acolo! Şi, fiindcă veni vorba, îl mai ţii minte, pe Bindasov? Închipuie-ţi, a dat ortul popii. Intrase slujbaş la accize şi s-a luat la bătaie într-o cîrciumă cu un individ care i-a spart capul cu tacul de la biliard. Da, da, au venit timpuri grele. Dar ascultă-mă pe mine: Rusia... nici o ţară nu-i ca Rusia! Uită-te numai la perechea asta de gîşte. Nicăieri în întreaga Europă n-ai să găseşti asemenea orătănii... Veritabile gîşte de Arzamas.

Şi după ce-şi plăti acest ultim tribut înrădăcinatei sale nevoi de a se entuziasma, Bambaev alergă la izba poştei, unde numele său era din nou pronunţat, nu fără unele aluzii.

Spre sfîrşitul acestei zile, Litvinov se apropie de satul Tatianei. Căsuţa în care locuia fosta lui logodnică era aşezată pe un dîmb, deasupra unui pîrîu, în mijlocul unei livezi tinere. Casa era şi ea nou-nouţă, de curînd clădită, şi se vedea de departe peste pîrîu şi cîmpie. Litvinov o zări de la două verste, cu acoperişul ei ţuguiat şi cu un rînd de ferestruici, împurpurate de razele soarelui care scăpăta. Chiar de la ultima staţie, el simţea o tainică nelinişte. Apoi o tulburare adevărată puse stăpînire pe dînsul – deşi era de bucurie, avea o umbră de teamă. „Oare cum voi fi primit? se gîndea el. Şi cum o să mă arăt în faţa ei?“ Ca să-i mai treacă timpul, Litvinov intră în vorbă cu surugiul, un ţăran aşezat, cu barbă căruntă, care îi socotise, totuşi, drumul la treizeci de verste, cînd de fapt el nu trecea nici de douăzeci şi cinci. Îl întrebă dacă le cunoaşte pe moşierişele Şestove.

— Pe Şestove? Cum să nu le cunosc! Boieroaice bune, nimic de zis. Au grijă să-i lecuiască pe nevoiaşi. Aşa-i! Îs nişte doftoroaie! Betegii vin la ele din toate împrejurimile. Zău aşa! Puzderie de oameni! De cade careva bolnav, de pildă... sau se taie... sau cine ştie ce i se întîmplă – toţi dau năvală la dînsele, şi ele îi lecuiesc pe loc, pe unii cu prafuri, pe alţii cu plasture... şi le ia răutatea cu mîna... Dar mulţumire de la oameni ele nu vor să primească. Noi, zic ele, cu o asta nu ne învoim. Doar n-o facem pentru bani... Au înfiinţat şi o şcoală... Astea-s însă fleacuri boiereşti!

În timp ce surugiul îşi înşira povestirea, Litvinov nu-şi lua ochi de la căsuţă... O femeie în alb se iţi în balcon, stătu ce stătu acolo şi i se şterse din vedere... „Oare nu-i ea?" Inima îi zvîcni cu putere. „Mînă mai repede! Dă-i bătaie!" răcni el la surugiu, care îndemnă caii. Trecură încă cîteva clipe... şi caleaşca intră în goană pe poarta larg deschisă... Iar în pridvor ieşise Kapitolina Markovna, neştiind de bucurie pe ce lume se află. Bătea din palme şi striga: „Eu l-am recunoscut, eu l-am recunoscut cea dintîi. El îi! El!... Eu l-am recunoscut!"

Litvinov sări sprinten din caleaşcă, fără să dea răgaz unui fecior ce-i veni înainte să deschidă portiera, şi o îmbrăţişă în fugă pe Kapitolina Markovna, năvăli pe urmă în casă, trecu ca fulgerul prin vestibul şi se trezi în sufragerie... În faţa lui, sfielnică, stătea Tatiana, care se uită la dînsul cu ochii ei buni, duioşi (mai slăbise puţin, şi-i stătea bine), şi îi întinse mîna. Litvinov însă nu i-o luă, ci căzu în genunchi înaintea ei. Tania, care nu se aşteptase deloc la aceasta, nu ştia ce să spună, nici ce să facă... O podidiră lacrimile. Se înspăimîntă şi în acelaşi timp faţa i se îmbujoră de bucurie... „Grigori Mihailîci, ce înseamnă asta, Grigori Mihailîci?" rosti ea... iar el îi sărută mai

departe poala rochiei... și își aduse aminte, înduioșat, cum stătuse odinioară în fața ei la Baden, tot în genunchi... Dar ce deosebire între atunci... și acum!

— Tania, repetă el, Tania, m-ai iertat?

— Mătușică, mătușică, ce-i asta? se adresă Tatiana Kapitolinei Markovna, care tocmai atunci intră în odaie.

— Lasă-l în pace, Tatiana, lasă-l în pace! răspunse buna bătrînă. Nu-l vezi că-și pleacă fruntea pocăit...

E timpul să mă opresc. De altfel nu mai am ce adăuga. Cititorul bănuiește singur restul... Dar ce-i cu Irina?

Ea a rămas tot așa de încîntătoare, cu toți cei treizeci de ani ai săi. Un stol de tineri se îndrăgostesc de dînsa și s-ar îndrăgosti încă și mai mulți, dacă... dacă...

Cititorul îmi va îngădui să-l transport cîteva momente la Petersburg, într-unul din cele mai splendide edificii de acolo. Iată un vast apartament, decorat... nu zic bogat (căci expresia ar fi prea slabă), ci somptuos, solemn, impunător... Nu simțiți venind de acolo un oarecare freamăt de reculegere? Aflați că ați intrat într-un templu – în templul înaltei decențe și al virtuții sentimentale, într-un cuvînt un templu suprapămîntean. Vă învăluie o tăcere tainică, într-adevăr misterioasă. Portiere de catifea la uși, draperii de catifea la ferestre, un covor pufos și moale pe jos – totul destinat și adaptat misiunii de a potoli și a domoli sunetele tari și senzațiile violente. Lămpile voalate cu grijă inspiră sentimente salutare. Un parfum decent este răspîndit în acest aer stătut, pînă și samovarul de pe masă are un fîsîit reținut, modest... Gazda, o doamnă simandicoasă din elita

Petersburgului, vorbeşte atît de încet, de parcă în încăpere s-ar afla un grav bolnav, aproape în agonie. Alte doamne, după exemplul ei, abia şoptesc. Sora sa, de pildă, cînd serveşte ceaiul, molfăie din buze absolut fără nici un sunet, încît un tînăr – care nimerise întîmplător în acest templu al virtuţii – nu se putea dumiri ce dorea ea de la dînsul. Cînd de fapt ea îi murmura pentru a şasea oară: *Voulez-vous une tasse de thé* ?[1] Prin unghere se văd bărbaţi tineri cu un aer decent. Privirea lor trădează un servilism mut. Expresia feţei lor, deşi insinuantă, este de un calm inalterabil. O puzderie de decoraţii strălucesc discret pe pieptul lor. Conversaţia se poartă de asemeni foarte paşnic despre subiecte religioase şi patriotice, despre *Picătura misterioasă* de F.N. Glinka, misiunile din Orient, mînăstirile şi confreriile din Bielorusia. Din cînd în cînd trec lachei în livrele, călcînd surd pe covoarele moi. Pulpele lor enorme, strînse în ciorapi ajustaţi de mătase, se cutremură în tăcere la fiecare pas. Vibrarea respectuoasă a acestor muşchi robuşti sporeşte şi mai mult caracterul general de distincţie, virtute şi pietate... E un templu, un adevărat templu!

— Aţi văzut-o azi pe doamna Ratmirova? întrebă sfios o persoană.

— Am întîlnit-o azi la Lise, răspunse gazda în ton de harfă eoliană, mi-e milă de ea... Are spiritul înrăit... *ele n'a pas la foi.*[2]

— Da, da, repetă aceeaşi persoană... Vă mai amintiţi? Şi Piotr Ivanîci a spus despre dînsa, şi pe bună dreptate, *qu'elle a... qu'elle a*[3] un spirit înrăit.

---

1. Doriţi o ceaşcă de ceai? (*fr.*)
2. N-are credinţă (*fr.*).
3. Că are (*fr.*).

— *Elle n'a pas la foi*, se ridică vocea gazdei, ca fumul de tămîie din cădelniţă. *C'est une âme égarée.*[1] Are un spirit înrăit.

— Are un spirit înrăit, repetă doar cu buzele sora gazdei.

Iată de ce nu-s toţi tinerii îndrăgostiţi de Irina... Se tem de ea... au teamă de „spiritul ei înrăit". Această caracterizare a devenit curentă şi, ca orice caracterizare, este în parte adevărată. Şi nu numai tinerii se tem de dînsa, dar şi vîrstnicii, sus-puşii, personalităţile... Nimeni nu poate remarca mai exact şi mai fin latura ridicolă sau slabă a unui caracter. Nimănui nu-i este dat s-o stigmatizeze cu atîta cruzime printr-un cuvînt... Şi vorba aceasta este cu atît mai incisivă, cu cît iese dintr-o gură frumoasă şi parfumată. E greu de spus ce se petrece de fapt în sufletul acesta. Dar, din mulţimea admiratorilor, opinia publică nu acordă nici unuia titlul de ales.

Soţul Irinei avansează repede pe drumul numit de francezi calea onorurilor. Generalul robust îl întrece, iar generalul cel indulgent rămîne în urmă. În acelaşi oraş unde locuieşte Irina, vegetează şi prietenul nostru Sozont Potughin : n-o vede decît rareori, ea nu mai are nevoie să întreţină relaţii cu dînsul... Fetiţa, dată în grija lui, a murit de curînd.

1. E un suflet rătăcit (*fr.*).